

Sfera Politicii

87

88

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE INSTITUTUL DE
CERCETĂRI POLITICE ȘI ECONOMICE ȘI FUNDAȚIA "SOCIETATEA CIVILĂ"

Anul IX, 2001

Preț 15.000 lei

ALEGERI 2000

**Revista este editată de
Institutul de Cercetări
Politice și Economice și
Fundatia Societatea Civilă**

EDITORIAL BOARD:

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
DENNIS DELETANT
ANNELI UTE GABANYI
GAIL KLIIGMAN
DAN OPRESCU
VLADIMIR TISMĂNEANU
G. M. TAMAS

REDAȚIE:

Redactor șef:

STELIAN TĂNASE

**Secretar general de
redacție:**

OVIDIU HORIA MAICAN

Redactori șefi-adjuncți:

MIHAI CHIOVEANU

DRAGOȘ PETRESCU

Colectivul redacțional:

ADRIAN CIOROIANU

LAURENȚIU ȘTEFAN

SCALAT

VALENTIN ȘTAN

Publicitate și distribuție:

CLAUDIU BOBOC

Coperta și

tehnoredactarea:

LIVIU STOICA

“Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165. Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul scris al redacției. Tiparul executat la

Adresa Redacției:

Str. Piața Amzei, nr. 13, Et. 1.

CP 212, OP 22, București

Tel/Fax: 01 312 84 96,

01 659 57 90

(Attn Roxana Dumitrescu);

E-mail: sfera@totalnet.ro.

2. <i>Editorial</i>	Romulus Brâncoveanu	Ultimele zile ale <i>societății civile</i> ?
8. <i>Alegeri 2000</i>	Laurențiu Constantiniu	Vox Populi în România
12.	Alexandru Lăzescu	Peisaj după bătălie
20.	Mircea Stănescu	Anatomia unui faliment
25.	Sorin Ioniță	Guvernul de cauciuc
35.	Laurențiu Ștefan-Scalat	Fantoma lui Radu Câmpeanu
41.	Răzvan Dumitrescu	Scenarita
46.	Dan Oprescu	Un pas greșit în direcția cea bună
57.	Ana Dinescu	UDMR la schimbarea puterii
62.	Filon Morar	Marja de eroare
69. <i>Politică internă</i>	Michael Shafir	Paradigme, parademonstrații, paratrăsnete (IV)
81. <i>IdeoSfera</i>	George Voicu	Teme antisemite în discursul public (VIII)
89. <i>Cărți și autori</i>	Mihai Chioveanu	Remember
91.	Dragoș Petrescu	Cazul Răceanu
92.	Iulia Huiu	Scrieri politice fundamentale

Ultimele zile ale *societății civile*?

ROMULUS BRÂNCOVEANU

Societatea civilă și *societatea civilă*

S-ar putea ca, uneori, *societate civilă* de care vorbesc în titlul acestui articol să aibă prea puțin de-a face cu definițiile din dicționare sau cu diferitele ei concepții mai elaborate sau teoretice, dar mai ales cu modul în care această sintagmă apare în discursul public de la noi. Subliniez acest lucru pentru că aș vrea să preîntâmpin neînțelegerile legate de modul în care o utilizez și care ar putea sugera, cumva, că zilele societății civile, în România, sunt numărate și că dispariția ei este iminentă. Ceea ce, nu-i așa, ar putea fi un motiv de îngrijorare pentru persoanele și organizațiile care o compun, dar și un mai serios motiv de îngrijorare teoretică, ba chiar de programare politică: oare ce anunță sfârșitul societății civile, cu ce ar putea fi înlocuită sau ce va crește pe ruinele ei?

Într-adevăr, întrebarea de la care pornesc indică posibilitatea unui punct final al *societății civile* și nu cred că zilelor ei de pe urmă, care se petrec chiar în momentul de față, li se vor adăuga și altele, eventual mai fericite. Însă noțiunea de *societatea civilă* pe care o folosesc aici este una deja interpretată. De aceea, pentru a marca această interpretare am preferat transcrierea cu italice și voi continua în același mod ori de câte ori va fi vorba de ea. Altfel spus, *societatea civilă*, cu italice, nu este una și aceeași cu cea societatea civilă, cam abstractă, a cărei

existență și dezvoltare sunt văzute ca premise ale reușitei tranziției. Nu de existența în continuare a acestei societăți civile în formare ne-am putea îndoi și nu acestei societăți i s-ar putea pune sub semnul întrebării rolul în vreuna din Româniile posibile în viitor. Nu-mi propun, adică, o analiză sociologică sau dependentă de vreo specie a științei politice care să cerceteze aspectele organizării societății civile, ci numai să adaug o nuanță la interpretarea situației survenite în urma alegerile parlamentare și prezidențiale de la sfârșitul anului trecut și a modului în care *societatea civilă* se înfățișează în cadrul acesteia.

Societatea civilă ca formă de mobilizare

Societate civilă la care mă refer este aceea pe care cei mai mulți dintre noi o *știm într-un fel anume* și care nu poate fi sesizată decât în măsura în care ai participat sau ai observat foarte atent și consecvent viața publică a ultimei perioade, dobândind astfel ceva de genul unei experiențe, a unei cunoașteri împărtășite. A sesiza, a percepe, a simți, a cataloga, a adera sau a respinge într-un mod similar cu ceilalți, a te regăsi în gesturile acestora și laolaltă cu ei sunt mai importante pentru *societatea civilă* de care vorbesc, pentru sensul ei, decât existența unor organizații care exprimă voința sau modul de

viață al unor grupuri de persoane. Acest tip de *societatea civilă* a reprezentat, în toți acești ani, de fapt, o formă de mobilizare în vederea realizării unor obiective politice. E vorba de o modalitate de mobilizare care ar putea fi lesne denumită tacită sau spontană, în sensul că toți cei care participă la ea au acționat sau au reacționat, nu o dată, asemenea unor coechipieri încercați care nu mai au nevoie să-și coordoneze acțiunile prin verbalizare, se înțeleg din priviri, ca să spun așa, în legătură cu ce au de făcut, care sunt sarcinile lor ca membri ai societății civile și care sunt ideile pe care trebuie să le apere sau să le difuzeze. Ei par să știe din capul locului cum trebuie să se orienteze. De pildă, exemplific la întâmplare, ce opinii trebuie acceptate și care trebuie respinse, de ce și în ce unor persoane ar putea fi sau nu trecut cu vederea, de ce cutare ziar sau revistă ar trebui citite chiar dacă nu conțin nimic interesant, de ce anumite acțiuni sunt întotdeauna corecte etc. De asemenea, aceștia recunosc, aderă sau resping interpretările destul de fluide ale evenimentelor, bazându-se, de obicei, pe principii puternice și catalogări abrupte, ceea ce nu împiedică, ba chiar favorizează emiterea de judecăți și desfășurarea de acțiuni contradictorii cam în același timp, așa cum s-a petrecut recent în cazul candidaturii lui Mugur Isărescu la președinție sau, poate și mai evident, al susținerii lui Ion Iliescu în turul al doilea al alegerilor prezidențiale. Așadar, un gen de judecăți practice prelungit într-o modalitate de acțiune, de multe ori cu virtutea de a despărți apele de uscat dar, vai, și cu aptitudinea de a împăca apa și focul, cu destulă naturaleză, posibil numai datorită mobilizării realizate prin serii de recunoașteri tacite în gesturile, concepțiile și acțiunile celuilalt. Existența acestei *societăți civile* în care nu organizarea joacă rolul cel mai important, ci mobilizarea intermitentă pe baza

unor asemenea recunoașteri tacite în vederea realizării unor obiective de obicei politice, mi se pare însă din ce în ce mai fragilă.

N-aș vrea să se înțeleagă că interpretând sau caracterizând acest tip de *societate civilă* ca fiind unul bazat pe mobilizare și distingându-l ca atare înseamnă că aș presupune că în România există tot de felul “societăți civile” alături de societate civilă care apare sau e menționată în discuțiile obișnuite pe marginea vieții publice și a evenimentelor ei în articole de ziar, în reviste, în știrile de presă sau de televiziune, în talk show-uri, la care se referă cei care se socotesc îndreptățiți să o reprezinte și pe care o ponegresc adversarii mai pe față și mai ascunși ai democrației. În mod obișnuit, această societate civilă care este, dintr-un anumit punct de vedere, una și aceeași cu *societatea civilă*, nu este văzută ca fiind în esența ei o modalitate de mobilizare, ci un ansamblu de atitudini, discursuri, acțiuni, persoane și organizații, evenimente chiar, și ilustrată prin discursul anticomunist și prooccidental, prin misiunea etică pe care o proclamă, prin evenimente cum ar fi Piața Universității, prin trimeteri la Alianța Civică, GDS, 22, la “elită” sau la personalități precum Ana Blandiana sau Gabriel Liiceanu. Deși nu susțin că având două interpretări și obiectul diferă, cred, totuși, că validând interpretarea societății civile ca mobilizare, și configurația lui propriu-zisă trebuie să ne apară schimbată.

Comunitatea de comunicare

Multe dintre elementele apărute în încercarea de descriere a *societății civile* ca formă de mobilizare au trimis la pre existența unei comunități de comunicare ce ar fi făcut-o posibilă. De altfel, aspectul tacit, spontan, al mobilizării este greu de explicat în absența

unei comunități de comunicare bine încheiate. În societatea civilă caracterizată prin mobilizare, comunitatea de comunicare suplinește factorul organizatoric. Sau, într-o formă mai slabă, organizația și organizarea (pentru că și în *societatea civilă* există organizare) joacă un rol mai puțin important în realizarea acțiunilor și atingerea obiectivelor decât comunitatea de comunicare. Insist pe legătura între *societatea civilă* ca formă de mobilizare și comunitatea de comunicare deoarece modificările survenite în sfera acesteia din urmă sunt tocmai cele care explică, în parte, apusul *societății civile*.

Comunitatea de comunicare propriei *societății civile* s-a format în ultimele două – trei decenii ale secolului al XX-lea. Este un produs al vieții publice din perioada comunistă și al perioadei de tranziție. În cadrul ei, evenimentele sunt receptate, și interpretate, li se furnizează sensul, sunt create, celebrate, uitate ș.a.m.d., constituind, în același timp, cadrul necesar mobilizării în vederea obiectivelor propuse. Ar fi o greșală să înțelegem comunitatea de comunicare reprezentată de *societatea civilă* numai prin noțiuni caracteristice teoriei discursului. Înainte de a fi descrisă prin competențe comunicaționale, această comunitate este una formată din persoane. Din acest punct de vedere, poate că structurarea ei din comunism are o anumită legătură cu reproducerea și cu structurarea de după prăbușirea acestuia și, mai departe, cu ceea ce pare să fie acum destrămarea *societății civile* înțelesă ca formă de mobilizare. Dacă vom judeca așa, atunci *societatea civilă* de astăzi își are originile în ultimii ani ai comunismului, în comunitatea de comunicare reprezentă pe atunci de ceea ce se numea viață sau lume literară sau cultural – artistică, al cărei principal discurs era cel literar (literatura, se

spunea pe atunci, ținea loc de presă, de cercetare istorică, filosofie etc.). Probabil sunt puțini cei care ar contraargumenta împotriva unei asemenea origini a *societății civile*, dar cu siguranță sunt mulți cei care ar nega echivalarea comunității de comunicare proprie *societății civile* cu lumea cultural - artistică de dinainte de 1989. Chiar dacă n-aș avea dreptate, este esențial că mare parte din comunitatea de comunicare proprie societății civile s-a constituit și s-a manifestat la început în spațiul public al societății comuniste. De altfel, la originile sale, *societatea civilă* înțeleasă ca formă de mobilizare corespunde destul de bine unei definiții mai tari a conceptului, de vreme ce este îndeobște admis că totalitarismul comunist s-a caracterizat prin cotropirea aproape deplină a vieții publice de către partidul-stat. În acest context, viața sau lumea literar - artistică a reprezentat o dislocare în monoliticul spațiu public al epocii comuniste. Spărtura s-a produs într-un mod oarecum natural prin fisurile apărute în urma retragerii, cât de cât, în cursul anilor '60, a ideologiei comuniste din diferitele forme de discurs literar și artistic și, concomitent, prin recunoașterea parțială a autonomiei acestora. Recuperarea literaturii ca literatură a constituit, astfel, deopotrivă un prilej de "reîntoarcere a poezilor în cetate", după ce nu cu mulți ani în urmă fuseseră alungați, și de recunoaștere a unor forme de viață publică relativ autonome. Comunitatea de comunicare configurată în aceste procese s-a dezvoltat în nișele discursului ideologic comunist și ale vieții publice oficiale din acea perioadă, dezvoltând nu doar limbaje și discursuri proprii ci și structuri de grup și chiar instituționale, prin coabitarea cu și în instituții primite din partea partidului – stat spre gestionare (edituri, reviste, teatre etc.). Toate acestea au coagulat într-un fel de viață publică paralelă desfășurată în concurență cu

cea oficială. Cărți, spectacole, cozi la librării, spectacole de teatru, cenacluri literare, conflicte între grupări, atâtea forme ale acestei vieți publice non-oficiale, sunt deplânse astăzi de mulți! Această comunitate de comunicare constituită încă din comunism a oferit și a produs legitimități non-oficiale prin propriile sale mecanisme. Ulterior, acestea au fost capitalizate politic, grosul liderilor *societății civile* extrăgându-și noua legitimitate pe baza rolurilor jucate și a recunoașterilor reciproce provenite din viața publică non-oficială. Imediat după prăbușirea comunismului, tocmai această comunitate de comunicare a fost aceea care și-a fixat drept sarcină construirea societății civile, și acesta pare să fi fost motivul neangajării politice a intelectualilor în partide și în viața politică în general. Cine își mai amintește epoca începuturilor își reamintește, desigur, și de polemica dintre Nicolae Manolescu și Octavian Paler din *România literară* cu privire la misiunea intelectualilor în noile condiții politice. Reprezentanți proeminenți ai acestei comunități, denumiți generic sau peiorativ *intelectuali* sau *elită* au clarificat această sarcină și au transmis-o în rețeaua de recunoașteri constituită deja. Prima iluzie a *intelectualilor* a fost că discursul monolitic al puterii comuniste va fi înlocuit cu discursul cuprinzător al *societății civile* și că societatea civilă va ocupa întregul spațiu public rămas deschis după căderea comunismului (se proclama, oarecum, deținerea exclusivității în crearea și reprezentarea *societății civile*). Aceste iluzii s-au risipit destul de repede. Ele au fost risipite nu atât de inabilități în propria politică, ci mai ales de faptul că principala funcție a *societății civile*, aceea de mobilizare, cu timpul, a ajuns să fie din ce în ce mai greu de realizat. Sunt o mulțime de cauze care au contribuit la decăderea *societății civile*, iar o analiză detaliată le-ar putea înșira una după

alta. Dintre cauzele posibile aș detașa una singură: restrângerea audienței și autorității interpretărilor furnizate de *societate civilă*, ceea ce a avut drept urmare sărăcirea sistemului de recunoașteri, esențial pentru funcționarea ei ca mobilizare. Câți dintre membrii societății civile au fost cu adevărat convinși de argumentele în favoarea candidaturii lui Mugur Isărescu la președinție? Cei care au interpretat într-un mod autorizat evenimentele sociale n-au mai fost, în ultimii ani, liderii *societății civile* (Octavian Paler, de exemplu, unul dintre cei mai importanți înainte de 1996, a oferit mai degrabă interpretări contrare recunoașterilor valide în *societatea civilă*), ci așa numiții *formatori de opinie*. În formarea opiniei, adică în interpretarea evenimentelor, Marius Tucă și Cristian Tudor Popescu, de exemplu, sunt cu mult mai vizibili și mai importanți decât liderii societății civile. Prezența lor și a altora aproape zilnică în ziare și la televizor a bruiat audiența și vizibilitatea *societății civile*. În plus, mulți dintre cei care făcuseră parte din comunitatea de comunicare inițială, adică publicul de până atunci al inteligenței literar – artistice, s-au retras fie în proiecte de viață individuale, fie spre literatura de consum, televiziune, fie au devenit pur și simplu indiferenți. Comparând mecanismul monopolizării interpretării evenimentelor reprezentat de sistemul rubricilor fixe și al colaboratorilor permanenți, practicat în revistele de cultură înainte de 1989, valabil și astăzi în interiorul *societății civile*, și sistemul bazat pe editoriale și talk-show trebuie să constatăm că ultimul, prin firea lucrurilor, a ieșit învingător.

Stil intelectual și conducător cultural

O altă sursă a societății civile și care ar putea avea legătură cu declinul ei de astăzi este stilul intelectual profesat în viața cultu-

rală de la noi. Acest stil este marcat de figura *conducătorului cultural*, cum îl numește Tudor Vianu, ilustrându-i modelul cu opera și personalitatea lui Titu Maiorescu. E ceea ce alții au numit *critic de direcție*. Conducător cultural este un nume mai potrivit, deși mulți dintre conducătorii culturali, cum ar fi Titu Maiorescu, Eugen Lovinescu sau George Călinescu au fost în primul rând critici ai culturii. Conducătorul cultural nu este doar un îndrumător al culturii, ci mai ales un îndrumător al tinerilor. Constantin Noica a ilustrat și el această notă specifică a culturii noastre moderne. Dar conducător cultural, în perioada comunistă, a fost criticul literar. Poate că nu întâmplător Nicolae Manolescu a capitalizat cel mai intens poziția sa culturală după 1989. Ba chiar, la începuturile sale carierei sale de om politic, s-a simțit obligat tocmai de această poziție să intre în politică. În acest sens, el a evocat în sprijinul deciziei sale modelul lui Maiorescu. În societatea civilă așa cum s-a manifestat ea după 1989, conducătorul cultural a încercat să devină și un îndrumător politic. El este cel care arată calea într-un fel de profetism în același timp cultural și politic. Nicolae Manolescu reprezintă, din nou, pentru ultima perioadă, un exemplu. Ca să susțină candidatura lui Isărescu, Manolescu a renunțat la profilul său de om politic și a revenit la rolul de conducător cultural, într-o încercare de revalorificare a vechii legitimități, lipsită de succes însă. Totuși, modelul conducătorului cultural va supraviețui, probabil, acestor zile de criză a *societății civile*, deoarece este înrădăcinat în cultura noastră modernă și n-a fost încă epuizat prin modificarea structurii acesteia. Dimpotrivă mulți dintre aspiranții la rolul de conducător cultural migrează în zone mediatizate și atrăgătoare, cu un public oricum mai larg decât acela al lucrărilor de specialitate și al revistelor de cultură.

Conducătorul cultural de ultimă oră vrea să fie în același timp scriitor, profesor universitar, filosof analitic și eseist rafinat, manager, vedetă de televiziune, politolog și critic de artă, înalt funcționar de stat și opozant înverșunat al guvernului, umorist etc.

Destrămarea mașinării politice

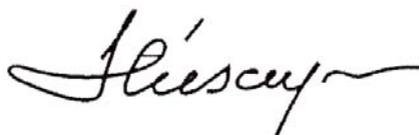
Oricine a urmărit viața politică din România post-comunistă știe că *societatea civilă* a constituit suportul societății politice. Partidele politice ale *opozității*, nume drag din perioada 1990 – 1996, au stat pur și simplu pe umerii acestei *societății civile* și au venit la putere prin capacitatea ei de mobilizare. *Opoziție* și *societatea civilă* au format în perioada 1990 – 1996 un soi de mașinărie politică ce a suplinit slăbiciunea partidelor și capacitatea lor de a răspunde nevoilor unei activități politice cât de cât conturate și eficiente. Societatea civilă a fost aceea care a asigurat cunoștințe necesare unei asemenea activități, capacitatea de programare și expertiză, mijloacele de difuzare și mobilizare și, nu în ultimul rând, grosul militanților în teritoriu pentru aceste partide. O parte din elementele care au dus la creșterea și la decăderea acestui mecanism a fost descris mai înainte. Mașinăria *opozitie – societate civilă* s-a gripat însă o dată cu venirea la putere a CDR, partidele fostei opoziții emancipându-se de sub tutela societății civile. De altfel, în mod formal, Alianța Civică a și părăsit CDR. Ulterior destrămarea CDR a condus aproape la dispariția mașinării politice care implica *societatea civilă*. Acest lucru a devenit evident în campania electorală, *profesionalizată*, după cum s-a spus, dar lipsită de suflu tocmai datorită dispariției mașinării CDR – *societate civilă* care funcționase, cel puțin până în 1996, aproape de la sine. Între timp *societatea civilă*

și-a pierdut, din motivele menționate mai înainte, o mare parte din capacitatea de mobilizare și împreună cu ea unitatea mesajului politic transmis. Opțiunile divergente la vârf între CDR și PNL și între candidații acestora la președinție au scăzut autoritatea semnalelor transmise și au redus coerența sistemului de recunoașteri pe care se baza mobilizarea tacită din rândurile sale. Mai mult, o dată cu turul al doilea al alegerilor prezidențiale și cu semnalele și apelurile trimise în favoarea alegerii lui Ion Iliescu structura discursului mobilizator s-a schimbat. Până la aceste semnale și apeluri obiectivele propuse de *societatea civilă* erau de tip maximal. Aceste obiective de tip maximal au asigurat ani de-a rândul tensiunea necesară mobilizării. Or, apelul la pragmatism și la alegerea răului cel mai mic au redus această tensiune și, cu aceasta, motivația mobilizării, rațiunea de a fi a societății civile: îndeplinirea marilor idealuri ale democrației și a ale unei lumi curățate de impuritățile comunismului.

În concluzie, *societatea civilă* nu mai este o sarcină a intelectualității. Ea nu mai poate fi o profesiune de credință și de pasiune intelectuală. De altfel, noul tip de intelectual care transpare din listele de apeluri ale societății civile, din preajma și din timpul alegerilor, este unul care joacă roluri profesionale și nu culturale, înșirându-și titlurile și gestionându-și prestigiul pe o piață dominată de media. Diminuarea rolului *societății civile* are drept rezultat dispariția mașinăriei politice naturale care se formase între ea și partidele de *opозиție* și care a contrabalansat timp de un deceniu forța moștenitorilor direcți ai regimului comunist. Nu în perioada FSN au fost aceștia cei mai puternici, ci abia acum, când principalul lor adversar, *societatea civilă* își trăiește ultimele zile.

CINE NE CITEȘTE:

“Sfera Politicii” este o revistă de ținută, care reflectă cu maturitate procesele tranziției, reforma economiei și a societății românești declanșate în urmă cu zece ani, prin demolarea sistemului totalitar comunist. Am speranța că revista nu va face abstracție de sfera ideilor și experienței social-democraților români, în care cetățenii își pun speranțele de viitor.

Ion Iliescu

Președinte al României

ROMULUS BRÂNCOVEANU – lect. dr. la
Facultatea de Filosofie a Universității din
București.

VOX POPULI ÎN ROMÂNIA

LAURENȚIU CONSTANTINIU

Recentele alegeri au dezlănțuit o adevărată furtună de critici și imprecășii la adresa electoratului, mai ales, după alegerile parlamentare și primul tur al alegerilor prezidențiale. Deși considerat suveran într-un stat de drept, el, electoratul, a fost înfășșat de un mare număr de analiști și comentatori politici ca fiind incapabil să discearnă între bine și rău, între democrație și extremism: „Imaginea de popor violent, primitiv, barbar, de care geme presa occidentală e confirmată în mod, ca să zic așa democratic, chiar de către votanți! Oameni pentru care marile concepte ale democrației sunt sunete fără sens, la fel de neplăcute precum zgomotul apei la toaletă sau scărțâitului ușilor de fier ruginite, se identifică cu o voluptate – cum să zic! – animalică, bestială, cu semănătorii de ură și de crimă”.¹ Pentru același autor este vorba de „un electorat idiotizat de sărăcie și setos de revanșă prostească”, gata să aprobe în proporție de 90% „execuțiile pe stadioane”, anunțate de C.V. Tudor.²

Acest potop de critici, vecine cu insulta, aduse electoratului par straniu într-un regim democratic. Etimologic, democrația înseamnă puterea poporului: *vox populi – vox Dei*; dar dacă vocea poporului e vocea lui Dumnezeu, cine sunt cei care își îngăduie să cenzureze vocea divină a suveranității poporului, exprimată prin buletinul introdus în urna de vot?

În realitate, așa cum se întâmplă într-o societate înapoiată, fără tradiții democratice, evaluări ca cele de mai sus sunt reacții viscerale

și nu rezultatul unei analize lucide a realităților care au determinat actuala compoziție a Parlamentului și rezultatul alegerilor prezidențiale.

A lipsit cu desăvârșire, în marea majoritate a analizelor, situarea, în perspectiva istorică, a alegerilor din decembrie 2000, altfel spus, plasarea lor în ceea ce s-ar putea numi – pentru a folosi un concept braudelian – „durată lungă”, adică evoluția istoriei electorale a societății românești.

Nu intră în obiectivul acestor rânduri schițarea unui istoric al sistemului electoral românesc.³ Intenția noastră este numai de a dezvălui rădăcinile istorice ale votului dat de electoratul român la ultimul scrutin parlamentar și prezidențial.

Originile sistemului electoral din țara noastră urcă în Epoca Regulamentară, începută în 1831. Prima Constituție *de facto* a Țării Românești și Moldovei, Regulamentul Organic, a fost o sinteză între doleanțele memoriilor boierești, redactate începând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, și obiectivele Curții de la Petersburg de a face din cele două Principate dunărene un avanspost al expansionismului rus în Balcani.⁴ Etapă importantă în procesul de modernizare a societății românești, Epoca Regulamentară nu a fost, așadar, integral expresia evoluției organice a societății românești, ci ea a inclus o componentă străină, mai exact rusă, rezultată din voința țarului Nicolae I de a face din Țara Românească și Moldova o „vitrină

atrăgătoare” pentru popoarele balcanice. Așa se explică de ce contele Pavel Kiselev (forma Kisseleff, larg răspândită la noi, este, în realitate, transcrierea franceză a numelui său) a putut întreprinde un adevărat experiment, care nu a găsit însă întotdeauna un suport socio-istoric în realitățile românești.

Discrepanța dintre nivelul de dezvoltare a societății românești și structurile ei politice a fost sporită de Constituția din 1866, copiată, în bună măsură, după cea belgiană. Principele Carol, chemat să aplice această Constituție, și-a dat seama, între cei dintâi, de marile ei neajunsuri: „această nenorocită țară – scria el tatălui său la 10/22 decembrie 1870 –, care a fost totdeauna sub jugul cel mai aspru, se pomenește trecând fără tranziție de la un regim despotic la o constituție atât de liberală, încât nici un popor din Europa n-are alta la fel. După experiența făcută, țin aceasta drept o nenorocire cu atât mai mare cu cât românii nu se pot mânguli că au vreuna din virtuțile civice ce aparțin acestui fel de constituție a statelor quasi-republicane” (scrisoarea a fost publicată, ca fiind adresată unui prieten, în „Augsburger Allgemeine Zeitung” din 15/27 ianuarie 1871).⁵

Judecata principelui este validată de cea a istoricului: „Constituția din 1866 – scrie A.D. Xenopol – era, fără îndoială, cea mai liberală din Europa. Luată după cea belgiană, ea o depășea în unele priviri. Un așezământ însă nu poate să se împlănteze în o țară care nu este pregătită, prin mintea ei, a-l primi; el poate să deștepte și să grăbească pregătirea acestor minți, dar, până să se îndeplinească lucrul, va fi o discordanță între starea de fapt și îmbrăcămintea ei juridică. Urmările acestei discordanțe se vor vedea tocmai în jocul partidelor politice, care căpătaseră prin marile și nețărmuritele libertăți, deplina voie de răsfățare”.⁶

Acest „răsfăț” al partidelor politice s-a repercutat și asupra electoratului, a cărui voință a fost, de cele mai multe ori, ignorată. Carol I –

numit, după cum se știe, de Mihai Eminescu drept „Carol Îngăduitorul” – a acceptat această regulă a jocului politic. El era pe deplin conștient de înapoierea țării și înțelegea că electoratul cu o minimă informare politică era cu totul restrâns. O fractură largă se deschidea între clasa politică și populație. În timp ce elita politică, educată la Paris și Berlin, trăia și se comporta după standardele occidentale, masa populației rămânea cufundată într-un arhaism de viață, apăsător de precaritatea condițiilor materiale de existență. Votul cenșitar era firesc și, în aceste condiții, benefic. Țărănimea abrutizată nu avea a se rosti în politică: ce ar fi putut spune?

Provenită din rândurile boierimii mari și mici și a burghezilor bogați, mulți de obârșie străină, elita politică românească avea suficiente mijloace economice proprii pentru a nu se înfrupta copios din avuția statului. Un Barbu Catargi, un Ion C. Brătianu, un George Cantacuzino-Nababul sau un Dimitrie A. Sturdza nu și-ar fi însușit pentru nimic în lume ceva din banul public!

Devotamentul lor pentru problemele de stat și cinstea personală nu au fost însă dublate de strădania ridicării standardului de viață și a gradului de cultură civică a marelui majorității a populației. Eforturile lui Spiru Haret de a face din învățători „apostolii satelor” au rămas singulare și fără consecințe profunde. Răscoalele țărănești din 1907 aveau să dezvăluie nu numai mizeria materială a populației, dar și persistența stereotipurilor de mentalitate colectivă, caracteristice evului mediu (imaginea „bunului suveran”; pretinsa scrisoare a reginei Elisabeta de incitare la răscoală; mesagerii călări, văzuți de țărani răsculați ca aducători ai poruncii de a se ridica împotriva proprietarilor și arendașilor etc.). Cu un astfel de imaginar medieval era greu de edificat o societate modernă, cu o temelie populară.

Reformele de după primul război mondial, a căror sinteză a reprezentat-o Consti-

tuția din 1923, au introdus, în principiu, votul universal. În principiu, deoarece, în realitate, militarii, magistrații și femeile au fost excluși (participarea femeilor a fost acceptată, parțial, la alegerile locale începând din 1929).⁷

Votul universal a asigurat accesul țărănimii – cea mai numeroasă clasă socială a țării – la viața politică. Salutară, în principiu, intrarea ei în arena politică a însemnat, în fapt, invazia arhaismului și a ignoranței, ceea ce a permis partidelor politice, sporite la număr în raport cu cele de dinainte de război, să recruteze și să manipuleze această masă de alegători.

Principiul „Dați-mi guvernul și vă voi da Parlamentul!” a funcționat din plin. El a avut drept consecință rămânerea mării majorități a electoratului în sfera analfabetismului politic. Alegerile, testul principal al democrației autentice, au fost falsificate fără rușine. Mărturiile din epocă dau la iveală procedeele utilizate de partidele aflate la putere pentru a-și asigura majorități confortabile. Iată ce scria în jurnalul său personal (deci nu o polemică publică) Grigore Gafencu despre alegerile din 1931, când, să nu uităm, guvernul era condus de cea mai luminată minte a societății românești, N. Iorga: „(...) mai grozavă decât năvălirea tătarilor sau invazia lăcustelor a venit ziua de alegeri; de alegeri cum sunt înțelese și practicate de români, de administrația română, de armata română, de magistrații români.

A fost o urgie absurdă și barbară dezlănțuită de sus în jos peste o populație pașnică și liniștită... S-au arestat delegații și candidații, s-au furat urnele și cărțile de alegători, s-au bătut mai ales, s-au schingiuit și snopit sub lovituri de ciomege sute și mii de alegători”.⁸

În asemenea condiții, electoratul rămânea pradă violenței, abuzului și demagogiei. În memoriile sale, Nichifor Crainic a descris cu umor metodele utilizate, la sfatul agentului său electoral, pentru a-și discredita candidatul și a câștiga simpatia țărănilor: „«Căci ce este el

(candidatul liberal — n.n.)? repezea întrebarea în țărani namila de agent. El este un venetic, un comitagiu pripășit pe aici. Ca să nu-l auziți voi că e străin, se încuie în casă și cântă toată noaptea Riki-tiki-tavi, imnul albanezilor. Să-l trimitem în urma lui!». Riki-tiki-tavi era numele unei drame, citit de agent pe afișele Teatrului Național. Auzind această grozăvie neînțeleasă, țărani, a căror mulțime era împănată de alți agenți, strigau din răspuțeri: «Afară cu el! Nu ne trebuie!»”.⁹

În loc să edifice un regim de autentică democrație, așa cum el exista în Cehoslovacia vecină, partidele democratice din România s-au complăcut într-o rivalitate sterilă pentru accesul la putere, devenind astfel o pradă ușoară în mâinile regelui Carol al II-lea, hotărât, încă de la revenirea sa în țară, în 1930, să instaureze un regim autoritar. Sfătuit de Constantin Argetoianu, care i-a prezentat un memoriu la 2 august 1930, având drept obiectiv instituirea unei monarhii autoritare, care să marginalizeze partidele (se lua chiar în considerare posibilitatea ca ele să fie dizolvate)¹⁰, regele Carol al II-lea a încercat o guvernare peste partide, prin cabinetul Iorga–Argetoianu, din 1931–1932. Acestei prime formule de marginalizare a partidelor nu i se acordă, după părerea noastră, atenția cuvenită. Aspectele hazoase ale alăturării dintre savant (Iorga) și politician (Argetoianu), prezentate în memoriile celui din urmă, au împins pe al doilea plan sensul politic real al acestui guvern. În memoriile sale (de fapt, jurnalul personal), N. Iorga a caracterizat corect ceea ce a reprezentat guvernul său: „*Încercarea guvernării peste partide*”.¹¹ A fost, în fapt, primul atentat – nereușit însă – îndreptat împotriva democrației de suveran.

Păcatele politicianismului au hrănit din plin propaganda antidemocratică a extremei drepte. Personalități remarcabile ale vieții culturale românești – Nae Ionescu, Emil Cioran, Mircea Eliade etc. – s-au manifestat ca partizani

ai totalitarismului. Democrația românească, subrezită de proprii exponenți – P.N.L. și P.N.Ț. – a suferit atacul concomitent al Coroanei și al Mișcării legionare.

Alegerile din decembrie 1937, care, spre surprinderea generală, nu au fost câștigate de guvern (Gh. Tătărescu își dădea seama că, după patru ani de guvernare, P.N.L., deja măcinat de conflicte, trebuia să treacă în opoziție pentru a se reface), au deschis calea instaurării dictaturii regale.

Folosind confuzia creată în țară de guvernul minoritar Goga–Cuza (Partidul Național–Creștin obținuse 9,15% din voturi), de nemulțumirea provocată în Occident, de măsurile antisemite ale cabinetului și de simpatiile pro–Axă ale lui Octavian Goga și A.C. Cuza, regele a înlăturat guvernul după doar 44 de zile de existență și și-a impus dictatura.

Alegerile cu sistemul de partid unic – Frontul Renașterii Naționale – inaugurat de Carol al II-lea, au fost preluate de Partidul Comunist, care le-a perfecționat după modelul sovietic, aducător de succes în proporție de 99 %, nu însă înainte de a fi falsificat cu nerușinare „primele alegeri libere”, (cum pretindea propaganda oficială) din 19 noiembrie 1946, încheiate, în realitate, cu victoria P.N.Ț.

Cu un astfel de trecut în materie electorală este evident că alegătorul român, chiar dacă nu a fost „turmentat” precum Cetățeanul lui Caragiale, a rămas întotdeauna un semianalfabet politic, neștiind cu cine să voteze sau neavând certitudinea că votul său nu va fi trucat.

Răspunderea pentru această situație o poartă, în primul rând, partidele politice democratice din perioada interbelică, incapabile să întreprindă o operă profundă și durabilă de educație civică și politică a electoratului. Interesate să ajungă la guvern, ele s-au îngrijit mai mult de falsificarea alegerilor și nu de nivelul civic al alegătorului.

Regimul comunist a „amorțit” complet simțul de responsabilitate al alegătorului,

transformat într-un simplu automat, care, rareori, a îndrăznit să redevină cetățean, votând contra în secretul cabinei, pe care o credea înzestrată cu ochi nevăzuți.

Realitatea politică postdecembristă a compromis grav imaginea democrației. Faptul că Parlamentul se află pe ultimul loc în încrederea publicului este cea mai bună dovadă. Vor trebui decenii la rând până când alegătorul român să dobândească conștiința datoriei de a vota și discerământul politic și critic necesar votului responsabil. Dar aceasta, numai cu condiția ca statul și organizațiile civice să-i dea educația necesară.

NOTE

¹ Mircea Mihăieș, *Finala pe aparate: astăzi, imbecilitatea*, în „România literară”, an XXXIII (2000), nr. 48, 6–12 decembrie 2000, p. 2

² *Ibidem*

³ Un astfel de istoric a fost întreprins recent de Mihnea Berindei, *Evoluția votului în România*, în „22”, an XI (2000), nr. 49, 5–11 decembrie 2000, p. 13–14.

⁴ Zezi, pe larg, Vlad Georgescu, *Istoria ideilor politice românești (1369–1868)*, Ion Dumitru Verlag, München

⁵ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ed. a II-a, București, Ed. Univers Enciclopedic, 1999, p. 225

⁶ A.D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, vol. I, București, Ed. Albert Baer, 1910, p. 546

⁷ Mihnea Berindei, *op. cit.*, p. 13

⁸ Grigore Gafencu, *Însemnări politice (1929–1939)*, ed. Stelian Neagoe, București, Ed. Humanitas, 1991, p. 143

⁹ Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre. Memorii (I)*, ed. Nedic Lemnaru, București, Casa Editorială Gândirea, 1991, p. 209

¹⁰ Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. IX, *Partea a IX-a (1930–1931)*, ed. Stelian Neagoe, București, Ed. Machiavelli, 1997, p. 47–61

¹¹ N. Iorga, *Memorii*, vol. 6, 1939. Subtitlul volumului: *Încercarea guvernării peste partide (1931–1932)*

Peisaj după bătălie

ALEXANDRU LĂZESCU

1. Guvernarea

PDSR a preluat guvernarea României într-un context mai mult decât favorabil în ceea ce îl privește. Paradoxal, deși sociologii apreciază că partidul a pierdut câteva procente bune în ultimele două săptămâni ale campaniei electorale în favoarea PRM în planul imaginii acest inconvenient aparent se poate transforma într-un important avantaj. Cu atât mai mult cu cât minusul de parlamentari poate fi recuperat pe parcursul legislaturii. De altfel, așa cum era și de așteptat parlamentari și alți lideri PRM au și început să se delimiteze față de Vadim iar viceprimarul general al capitalei, Ioan Radu și-a dat chiar demisia din partid. Deși matematic minoritar, PDSR deține în fapt o poziție destul de confortabilă în Parlament. Negocierile cu PNL, PD și UDMR s-au făcut mai mult de dragul opiniei publice interne și mai ales internaționale. În realitate, prin sprijinul, acordat de către minoritățile naționale – care au numai avantaje din colaborarea cu partidul aflat la putere și prin migrația destul de probabilă, explicită sau implicită, a unor parlamentari dinspre PRM (unii dintre ei, precum Iulian Mincu sau Doru Dumitru Palade, au fost chiar miniștri sau înalți oficiali în guvernul Văcăroiu) sau poate chiar de la PD, PDSR va putea manevra fără mari probleme pentru susținerea legilor pe care va dori să le promoveze. Mai mult, avînd de fapt

două opoziții de extracție fundamental diferită executivul va avea aproape automat sprijinul uneia dintre ele, funcție de tipul proiectelor legislative pe care dori să le treacă prin Parlament. E greu de întrevăzut, de fapt, o situație concretă în care o majoritate de sprijin confortabilă să nu poată fi obținută. Din toate punctele de vedere, PDSR are o marjă de joc mult extinsă față de situația din 1992, cînd opoziția democratică era unitară și relativ puternică.

Și în planul imaginii publice poziționarea PDSR este favorabilă. Pentru consum intern opoziția democratică poate fi presată permanent cu reproșul că intransigența acesteia ar putea împinge partidul de guvernămînt în brațele PRM. Pentru consum extern sperietoarea Vadim oferă guvernului Năstase canale de comunicare mult mai favorabile cu cancelariile occidentale, estompînd cumva imaginea negativă asociată cu revenirea “ex-comunistului” Ion Iliescu în fruntea statului. În plus, prin sprijinul oferit de PSDR și Alexandru Athanasiu, la schimb cu câteva locuri eligibile pe listele electorale, PDSR va primi destul de repede și acceptul de intrare în Internaționala Socialistă, o legitimitate după care alergă de 9-10 ani.

Pînă în prezent Adrian Năstase a gestionat de o manieră remarcabilă, cu precizie de ceasornic, comunicarea publică. Semn că a înțeles foarte bine faptul că percepția publică e mai importantă decât acțiunile

politice propriu-zise, o lecție care a costat scump fosta coaliție aflată la putere. Felul în care este gestionată comunicarea, inclusiv prin apariția constantă a miniștrilor pe televiziunea publică imediat după Jurnal, pentru a se prezenta, e un foarte bun exemplu în acest sens. Adrian Năstase știe foarte bine că menținerea unui înalt suport popular într-o perioadă în care nu poate să facă mare lucru pentru creșterea nivelului de trai și nici nu are cum răspunde așteptărilor imediate ale unor largi pături de alegători care ar vrea miracole peste noapte. Interesant, o astfel de politică îi poate aduce d-lui Năstase sprijinul unor segmente care nu au votat PDSR dar care, obosite de consumarea iluziilor de pînă acum, speră într-un alt tip de guvernare. Un astfel de sprijin poate fi important pentru noul executiv dacă vrea realmente să treacă la măsuri radicale, în acord cu cerințele Uniunii Europene.

2. PDSR, în curînd Partidul Social Democrat

Dincolo de considerentele imediate trebuie subliniat un lucru. Actualul partid de guvernămînt a avut dintotdeauna un avantaj important în raport cu celelalte partide de pe eșicherul politic românesc. Fosta structură organizatorică a PCR – în elementele ei fundamentale – persoane cu experiență în muncă de cadre, rețele de contacte între foști activiști de partid, directori de întreprinderi de stat și oameni din administrația de stat la nivel central și local, a fost preluată în bună măsură de către PDSR. Stabilitatea electorală și organizatorică a PDSR – chiar după înfrîngerea electorală din 1996, exprimă inerția de continuitate a vechiului sistem de interese. Pe parcursul ultimului an și ca o consecință directă a previziunilor sondajelor de opinie apare însă un element nou: dacă pînă în 1996 în PDSR aveau influență în special cîteva

grupuri mari de afaceri în anul 2000 în partid au intrat masiv grupuri locale de oameni de afaceri care au și finanțat campaniile electorale locală și generală. Fenomenul poate fi văzut ca unul destabilizator și stabilizator pentru PDSR în egală măsură. **Destabilizator**, pentru că interesele acestora vor intra în multe situații în coliziune între ele sau cu alte grupuri de afaceri din exteriorul partidului, vor bloca eventualele încercări de impunere a unor măsuri de ordin economic la nivelul executivului, vor intra în conflict cu segmentele conservatoare din PDSR – care în mod tradițional au deținut puterea în partid. De altfel, pentru un observator atent numirile în posturile de prefecți și în celelalte poziții cheie din administrația locală exprimă această luptă pentru influență. Fenomenul este însă și unul **stabilizator** pentru partid deoarece împletirea controlul administrativ cu banii oamenilor de afaceri la nivel local mai ales creează o formidabilă rețea de interese, foarte greu de dislocat.

În ciuda unei mentalități diferite, cele doua curente majore din PDSR au și destule interese comune, precum blocarea sau întîrzierea marilor privatizări: utilități, companii naționale, mari întreprinderi industriale. Motivele sînt diferite. Unii o fac din motive ideologice sau pentru satisfacerea unor interese clientelare. Un prim semnal este acela că în declarațiile publice a revenit în forță ideea restructurării întreprinderilor de stat înaintea privatizării acestora. Oamenii de afaceri proaspăt intrați în PDSR doresc în mare același lucru avînd în vedere faptul că averea lor se bazează în principal pe afaceri cu statul sau cu entități controlate de stat (licitații publice în construcții sau alte lucrări publice, cumpărarea unor servicii sau produse de către administrația publică) sau prin preluarea valorii adăugate în relațiile de afaceri cu marile întreprinderi de stat (exemple tipice

sînt Sidex Galați, Petrom, utilitățile publice) cărora le vînd la prețuri bune materii prime, combustibili sau diverse servicii și de la care preiau spre vînzare în condiții preferențiale, obținînd credite comerciale pe termen lung, producția acestora. Ironia este că mulți dintre acești “oameni de afaceri” au migrat în ultimul timp din tabăra PNTCD către PDSR, simțind că barca se scufundă. Nu trebuie uitată nici marile grupuri de afaceri care sînt interesate mai ales în pseudoprivatizări, prin care să poată beneficia de uzufructul gestionării marilor companii naționale sau a utilităților publice fără a-și asuma și răspunderea gestionării acestora.

Unde se mai întîlnesc cele două curente din PDSR? Menținerea unui sector bancar de stat important este un deziderat comun chiar dacă iar din motive diferite, respectiv acces la finanțări preferențiale pentru preluarea unor întreprinderi de stat din portofoliul FPS dar și finanțări neperformante ale întreprinderilor de stat din rațiuni social-electorale. Va continua probabil să fie utilizată pîrghia politică a gestionării diferențiate a obligațiilor fiscale neachitate în favoarea grupurilor de afaceri apropiate puterii – lucru care s-a întîmplat de altfel și în ultimii patru ani, sau a întreprinderilor de stat în dificultate. Cît despre sindicate, acestea vor oferi probabil un sprijin consistent liniei conservatoare de gîndire din PDSR, din motive pragmatice care țin de menținerea unor privilegii individuale și de grup. Ele vor cere impunerea unor eventuale măsuri protecționiste, doleanțe care vor intra însă în coliziune cu legislația Uniunii Europene sau a tratatelor WTO. Ceea ce nu înseamnă că mulți dintre lideri, din interese foarte omenești și pragmatice nu vor dori să păstreze relații foarte bune cu colegii din guvern care au multe de oferit, precum Miron Mitrea.

În fapt, două au fost marile mize

financiare ale ultimelor alegeri: controlul utilităților, al BCR și al marilor proiecte de investiții publice pe de o parte și gestionarea celor 7-800 milioane de dolari pe an care ar trebui să vină de la Uniunea Europeană pe de alta. Prezența unor oameni apropiați primului ministru confirmă din plin acest lucru. Astfel, Miron Mitrea conduce un minister combinat (transporturi + lucrări publice) care va derula imense sume de bani pe proiecte publice iar Hildegard Puwak, prin Ministerul Integrării Europene, a preluat derularea programelor cu Uniunea Europeană la nivelul tuturor ministerelor. Sigur, lucrurile pot fi citite și diferit dar prezența unor apropiați ai primului ministru în posturi care controlează fluxuri financiare enorme îi dau acestuia excelente pîrghii de influență în procesul de trecere deplină a controlului în partid de la binomul Iliescu-Năstase la Adrian Năstase, proces în care apropiații lui Ion Iliescu vor fi probabil treptat marginalizați.

Împletirea acestor interese politice și de afaceri la nivel național asigură resurse financiare importante PDSR urmînd a-și consolida pozițiile la nivel local și central. La aceste elemente se va adăuga utilizarea pîrghiilor de presiune controlate explicit sau implicit politic (justiție, procuratură, poliție, SRI). Pe de altă parte multe dintre principalele canale mass-media fiind asociate unor grupuri economice mai largi acestea sînt puternic dependente de interesele politice și economice asociate PDSR și nu este de așteptat să mai constituie un factor de presiune împotriva puterii la fel de intens ca în perioada 1990-1996. Există de aceea premise serioase ca PDSR să poată absorbi statul în măsura în care este capabil să asigure un minim de calm social (șomaj rezonabil, nivel de viață modest dar capabil să asigure necesitățile de bază) și să blocheze campaniile negative din presă.

Nu trebuie să existe iluzia că presa va juca rolul de contrapondere la PDSR suplind o opoziție slabă, cum s-a întâmplat pînă în 1996. Destule canale mass-media au devenit doar simple unelte de influență iar disponibilitatea patronilor media ca și a jurnaliștilor însăși de a ceda la tentații financiare e mult mai importantă acum. După cum nici apetitul reformist al unui guvern Adrian Năstase nu trebuie supraestimat. Se va merge pe stimularea consumului prin introducerea pe piață a banilor publici, cu prețul creșterii semnificative a inflației pentru a da semnale favorabile populației. În plus, faptul că Mugur Isărescu va fi îndepărtat probabil de la conducerea BNR, deși PDSR ar fi avut numai de cîștigat, ca imagine internațională, păstrîndu-l, datorită presiunilor din partid pentru numirea ca guvernator a lui Florin Georgescu, dovedește că între declarațiile de principiu și realitatea concretă a guvernării va fi o distanță relativ mare. De altfel, continuitatea lui Mugur Isărescu la conducerea Băncii Naționale va fi un test important al limitelor de joc pentru noua putere. Îndepărtarea acestuia s-ar putea face fie prin forțarea legislației în vigoare fie prin modificarea acesteia și, poate mai important, ar ignora recomandările discrete dar viguroase venite în principal de la Washington.

3. Opoziția “nedemocratică”

Să încercăm în continuare o analiză a restului spectrului politic românesc. PRM dispune de o structură organizatorică mai puțin extinsă decît PDSR dar care are avantaje strategice reale: se bazează pe rețele de contacte din fosta securitate, din armată și poliție cu o puternică motivație ideologică, extracție din național-comunismul lui Ceaușescu, cultivînd egalitarismul și respingerea elementelor fundamentale ale demo-

crației, autoritarismul, favorizînd colectivismul în raport cu individul. Disciplina și fanatismul ideologic dau suficientă coerență și unitate acestor structuri de partid a căror menținere activă este și destul de puțin costisitoare. Se folosește propaganda orală – de la om la om, extrem de eficientă, se vehiculează mesaje simplu de receptat de către o populație pauperizată: dușmanul extern, mafia îmbogățitorilor, nevoia unei mâini de fier, țara e în haos, etc., mai ales în zona muncitorească și cea de la periferia marilor orașe care vor continua să rămînă rezervoare electorale importante pentru PRM și în anii următori. Cu toate acestea, există destule zone de interferență la nivelele de bază între PDSR și PRM, lucru recunoscut de altfel de mulți lideri locali ai celor două partide. Noua categorie oportunistă din PDSR (grupurile de afaceri locale) intră însă în mod natural în coliziune cu baza PRM și aici se va da o bătălie politică importantă. Șansa PRM este să atace această componentă a PDSR în paralel cu atragerea zonei conservatoare din partidul de guvernămînt cu care păstrează o bună consonanță ideologică. Beneficiul unei astfel de abordări ar fi acela că nu este atacat PDSR în ansamblul său ci părți din acesta.

PDSR și PRM adună circa 60% din electoratul care a votat pe 26 noiembrie, electorat fundamental anti-reformist, care dorește în general controlul prețurilor, menținerea întreprinderilor de stat, care favorizează un regim autoritar, paternalist (nu dorește să-și asume responsabilități – statul trebuie să aibă grijă de oameni!). Un electorat cu accente anti-occidentale, mai nuanțate sau foarte dure în cazul PRM, care consideră orice îmbogățire drept furt. Un student, votant al lui Vadim, declara textual: “Am votat cu el ca să le dea în cap la boieri!” Atenție, nu e vorba de hoți sau de lumea interlopă ci de “boieri”. Nici nu contează neapărat dacă au

obținut banii pe căi cinstite sau prin escrocherii. E un strigăt mai degrabă proletar decât justițiar și el exprimă o frustrare generalizată din societatea românească, dominată atîta amar de vreme de o viziune egalitaristă.

Zona de interferență PDSR – PRM este relativ fluidă. În funcție de politicile aplicate de PDSR pot avea loc la un moment dat migrații către PRM! Dimensiunea unui astfel de fenomen nu va fi însă probabil importantă pentru că între timp, după trecerea zgomotului de campanie și datorită tirului mass-media, oamenii descoperă în PRM “împăratul gol”: parlamentari ridicoli, o puzderie de corupți, un Vadim brusc cumințit. În ansamblul său acest electorat se extrage din segmente sociale foarte diverse: muncitorime – în special, dar și profesori de liceu sau universitari dominați de frustrări sau neîmpliniri profesionale, părți din administrație, pensionari din mediul urban, părți din segmentul rural. O parte, motivată de pauperizare speră într-o redeschidere grabnică a fabricilor și în venituri mici dar garantate, o altă parte este motivată mai ales ideologic – naționalism, intoleranță, frică de străini.

4. Opoziția “democratică”

Ce rămîne de partea cealaltă? PNL are avantajul de a fi singura formațiune teoretic plasată în dreapta spectrului politic, chiar dacă rămîne în opoziție. Există o atracție reală și naturală la nivelul elitelor, mai ales acelor din zona tehnică, din afaceri, printre liberi profesioniști, către liberalism. Dispariția PNȚCD din cîmpul politic parlamentar consolidează acest semnal și ar putea provoca o coagulare reală a resurselor către PNL. De altfel, agenda declarată a lui Valeriu Stoica este aceea, ca profitînd de acest moment de deingroladă, să scoată definitiv PNȚCD din

cîmpul politic vizibil considerînd că în România PNL poate acoperi tot spectrul de dreapta. Mai mult, el va încerca să profite de o eventuală dezagregare a PD în măsura în care o criză generată de contestarea lui Petre Roman va crea fracțiuni în partid. Cînd filiala PD din Constanța, condusă de Stelian Duțu, a dezertat în urma conflictului cu Bogdan Niculescu-Duvăz ea a fost preluată de către PNL! Pe de altă parte PNL rămîne totuși un partid dominat de multe orgolii individuale la vîrf, iar interesele de afaceri puternic reprezentate printre liderii liberali vor pondera semnificativ vehemența discursului anti-putere din această zonă. Probabil PDSR, mai ales grupul Adrian Năstase, va avea înțelepciunea de a oferi liderilor liberi anumite avantaje în afaceri – chiar dacă aceștia vor fi în opoziție, în schimbul unei liniști parlamentare. Vom asista astfel la o încercare de redefinire a sistemului politic românesc, prin crearea unui “establishment” politic transpartinic. Discursul moral va fi atenuat de unul pragmatic. De aceea probabil că partea umanistă a elitei intelectuale, scriitori, oameni de cultură, ca și grupuri consistente din societatea civilă vor avea reticențe în a sprijini masiv PNL și va căuta o alternativă politică cu un discurs civic mai pronunțat. Problema fundamentală a PNL este însă aceea că discursul și imaginea sa publică au o barieră naturală de difuzie într-o societate românească care va fi dominată încă multă vreme de tradiționalism.

PNȚCD – a pierdut în mod evident tocmai această zonă tradițională din societatea românească care pune accent pe astfel de valori morale. Caracterizați drept hoți, corupți – pe drept sau pe nedrept, țărăniștii au pierdut catastrofal campania de imagine publică, presa reușind să-i demonizeze nu numai ca incapabili de gestiunea treburilor publice ci și de imoralitate și

corupție, ceea ce le-a pulverizat practic electoratul. Țărăniștii au pierdut o parte importantă din nucleul său dur care fie nu a votat deloc fie a votat acum cu PRM. Este un fenomen aparent paradoxal, dar vidul creat mai ales în Ardeal de PNȚCD a fost acoperit de o “bulă politică” apărută peste noapte. E vorba însă doar de un fenomen conjunctural și cine va ști să preia acest mesaj poate crește semnificativ pe scena politică românească. Ce știm cu siguranță este că cel mai puțin în măsură să o facă este PDSR iar cel mai probabil să aibă câștig de cauză o structură politică care va veni cu un discurs axat pe valori tradiționale, pe moralitate, pe credință și familie.

CDR a câștigat în 1996 pentru că a agregat trei curente majore din societatea românească: 1. Un curent axat pe valori morale tradiționale, în parte monarhist, cu componentă pregnant anti-comunistă, preluat prin PNȚCD; 2. Un curent generat de elitele pragmatice: oameni de afaceri, segmente din zona profesiunilor liberale – preluat în principal prin PNL; 3. Un segment fluid, care a dorit o schimbare de sistem, fără a avea o bază ideologică clar conturată. Prin deligitimarea PNȚCD ca expresie politică a unor valori morale și prin pierderea naturală a votului anti-sistem din 1996 CDR s-a prăbușit pînă la un nivel marginal. În plus, PNȚCD a reușit “performanța” de a focaliza întreaga aversiune a fostului sistem (administrație locală și centrală, poliție, armată, servicii secrete) care în parte trecuse în tabăra CDR în 1996. **Dislocarea acestuia era misiunea istorică a Convenției.** O misiune ratată pentru că în special PNȚCD nu a avut nici oamenii și nici resursele de strategie și imaginație politică să o facă. Singura alternativă viabilă ar fi fost aceea în care liderii CDR veniți în fruntea unor ministere și-ar fi atras de partea lor o parte din sistem

pentru a putea ulterior trece la reformarea profundă a acestuia. În realitate, tot ceea ce s-a întîmplat o fost că fie instituțiile (ministere, agenții guvernamentale, alte structuri din administrația centrală și locală, companii naționale și utilități publice, structuri din armată și din serviciile secrete, etc.) au absorbit noii șefi, fie s-au solidarizat împotriva acestora. Schimbările au putut avea loc doar acolo unde autoritatea formală a fost dublată de una informală, cum s-a întîmplat la Ministerul Transporturilor.

PNȚCD poate evita dispariția de pe scena politică doar dacă are loc o schimbare de fond la nivelul conducerii centrale ca un prim pas în refacerea imaginii partidului în percepția publică în paralel cu schimbări radicale la nivel local. E nevoie literalmente de șocuri de imagine, de figuri noi, “curate”, surprinzătoare, de eliminarea mediocrităților – chiar dacă sînt loiale. În plus partidul are nevoie de o re poziționare importantă, de o schimbare de identitate în ochii oamenilor, de unde și nevoia de schimbare a numelui. Cuvîntul “țărănist” a devenit sinonim cu hoția, nepriceperea, mediocritatea și e greu de crezut într-o recuperare a acestuia. Mai este nevoie de refacerea infrastructurii umane și informaționale la nivel național, de refacerea autorității conducerii partidului, de impunerea unui “leadership” real, de eliminarea feudelor interne. Va fi posibil, mai ales că între timp partidul va intra în criză financiară? Vom primi un răspuns, chiar și parțial, la apropiatul congres al partidului. Un prim test va fi acela dacă învinșii – și vor fi între ei nume sonore!, vor reuși să treacă peste orgolii și să nu organizeze dizidențe sau rupturi, care ar putea îngropa definitiv șansa renașterii noului PNȚCD. Cu atît mai mult cu cît zestrea post-electorală cu care va rămîne viitoarea conducere va fi destul de subțire. E vorba în principal de existența unei infrastructuri

logistice de bază (deși sediile de partid, telefoanele și funcționarii costă !), și de apartenența la familia creștin-democrată europeană, deci de conectarea la cercuri influente la nivel european precum formațiuni politice de tentă conservatoare, de fundații de orientare creștin-democrată, etc. În plus, partidul are un rezervor potențial de colectare și de mobilizare a unor resurse importante din societatea românească dar depinde de noua conducere și de noua imagine ca acest lucru să devină realitate. Pentru că în ultimii ani PNȚCD, prin lipsă de “leadership”, prin invazia mediocrităților și permanenta fragmentare în feude, prin incapacitatea de a formula o viziune pozitivă coerentă – nu te poți defini exclusiv prin stindardul luptei anti-comuniste, prin dominanța fundamentalistă, a rejectat multe personalități de prim rang sau oameni de calitate entuziaști care ar fi vrut să se grupeze într-un pol politic capabil să fie în prim planul transformării radicale a României comuniste.

În spectrul politic care contează mai rămâne doar PD. Dacă facem abstracție de UDMR care nu va provoca probabil surprize, deși voci din interiorul uniunii acuză o disponibilitate crescută a conducerii acesteia – din motive cât se poate de omenești, de a dialoga cu PDSR. Partidul Democrat are un lider “tractor”, Traian Băsescu – un atu politic important, care este însă contrabalansat de capacitatea redusă a acestuia de a se implica în consolidarea partidului. Ca primar general în București el este prins în angrenajul acestei instituții complicate și nu poate aloca prea mult timp partidului. Pe de altă parte, Traian Băsescu ca platformă și ca persoană, va fi probabil unul dintre cei mai incomozi adversari ai PDSR. Capacitatea acestuia de comunicare și charisma personală, compatibilitatea sa fundamentală cu grosul electoratului românesc și erodarea firească a partidului de guvernământ va face această dispută

una dintre cele mai interesante de pe scena politică autohtonă. Probabil că tot Băsescu, un comandant care știe să mobilizează trupele, este și principala barieră în calea difuziei partidului acum când există riscul trecerii unor structuri locale la PDSR. O problemă de fond a democrațiilor este aceea că nu este deloc clar expresia cărui segment social este PD. Dacă Năstase chiar împinge reforma, PDSR – care prin PSDR va căpăta și legitimare internațională în Internaționala Socialistă, se așează solid pe curentul social-democrat, și rămâne exponentul unor categorii bine conturate încă multă vreme de acum încolo. În aceste condiții PD, în ciuda scorului electoral onorabil – cel puțin prin comparație cu foștii colegi de guvernare, rămâne doar o structură clientelară. PD are capacitatea de a rămâne pe segmentul social-democrat doar dacă se împlinesc scenariile destul de improbabile. De exemplu, dacă reforma se împotmolește definitiv și Năstase este sabotat de baza partidului în intențiile sale (vezi exemplul lui Roman din 1991) sau dacă acesta nu va putea sau nu va dori să forțeze o linie care să meargă împotriva curentului dominant din partid (pînă acum Adrian Năstase a apărut drept un lider extrem de prudent) atunci sînt posibile mai multe evoluții: unele catastrofale – deplasarea către dictatură și abandonarea țării de către UE sau alta în care să se ajungă la o spargere a PDSR și la o altă coagulare social-democrată care să includă și PD. Într-o astfel de situație actualul PD ar putea deveni parte dintr-o construcție social-democrată modernă dar varianta are un foarte redus grad de împlinire în realitate. O altă formulă oarecum posibilă este o întorsătură fundamentală în care are loc o apropiere PNL – PD. Chiar dacă nu par să existe probleme fundamentale de compatibilitate între cele două partide aglomerația de orgolii la vîrf este totuși o barieră extrem de

serioasă. În absența acestor evoluții este greu de imaginat rostul de perspectivă a existenței PD. O analiză logică care, e adevărat, nu ține cont însă de rolul politic extrem de important pe care l-ar putea juca Traian Băsescu. Oricum PD are nevoie imperioasă de o limpezire în formularea unei strategii politice pe termen lung.

Celelalte structuri politice cât de cât semnificative vor fi probabil absorbite de cele parlamentare. Astfel ApR se va orienta probabil către PDSR dar nu este exclus ca unele organizații locale – din motive de natură personală legate de animozități trecute cu liderii locali ai PDSR, să se orienteze și către alte structuri precum PNL sau PD. Cum multe dintre aceste organizații s-au construit din oportunism (migrări de activiști din PDSR, grupuri de afaceri care uitându-se în sondaje au sperat să obțină avantaje din asocierea cu ApR) coerența partidului este foarte fragilă. La urma urmei nu-i lega nimic semnificativ pe liderii acestui partid, în nici un caz nimic de ordin doctrinar.

5. Partidul-stat

Dincolo de orice analize mai mult sau mai puțin nuanțate România rămîne cu o problemă de fond, cu mare potențial destabilizator pe termen mediu și lung. Dezechilibrul major din spectrul politic. Dacă acesta nu începe să se atenueze cât de cât în acest an, consolidarea puterii PDSR la nivel central și local va deveni atît de masivă încît va inhiba, pe fondul labilității instituțiilor și a societății civile, coagularea unei astfel de contraponderi. În aceste condiții, datorită vidului politic se va pune în mișcare un proces aproape natural de absorbție a statului de către PDSR pînă în 2004. Este o evoluție care nu va face bine nimănui, nici măcar PDSR, dar nu ne putem aștepta ca partidul de guvernămînt să se autoblocheze. Un partid-stat va deveni în cele

din urmă o frînă în calea modernizării țării și va duce inevitabil la noi tensiuni majore în societatea românească, chiar dacă noul executiv ar face inițial mișcările potrivite în plan economic și politic. Reechilibrarea este teoretic posibilă dar, pentru a fi stabil, un astfel de proces trebuie să se petreacă nu numai la vîrfurile scenei politice ci și la bază. El are nevoie de transformarea colectivităților electorale amorfe care votează emoțional în indivizi responsabilabili, care să-și formuleze opțiunile politice funcție de interese foarte clar conturate. Iar raportarea fundamentală din acest punct de vedere este doar una la proprietate. Întrebarea finală este dacă va fi în stare România să se limpezească politic în următorii patru ani. Opoziția la PDSR nu se poate construi doar de la Bruxelles.

CINE NE CITEȘTE:

Sunt deosebit de mulțumit de câte ori deschid "Sfera Politicii". Ținuta revistei, sobrietatea și profesionalismul ei, numele prestigioase ale colaboratorilor, tematicile actuale, reprezintă adevărate îndemnuri la o lectură interesantă.

ANDREI CHIRICĂ

Andrei Chirică

Președintele S.C. MobilRom S.A.

ALEXANDRU LĂZESCU – Jurnalist, fondatorul rețelei naționale **Monitorul**, director executiv al **TVR** în anul 2000, membru în Consiliul de Administrație al Radiodifuziunii Române în perioada 1999-2000, fondator și Director Executiv al Fundației Soros, filiala Iași, între 1992-1995, cunoscut pentru comentariile și analizele politice și cele legate de societatea informațională din revista **22**, de la **Radio BBC** și **Europa Liberă**.

Anatomia unui faliment

MIRCEA STĂNESCU

Rezultatele ultimelor alegeri

Cîștigătorii alegerilor din noiembrie 2000 sunt, în ordine, PDSR și PRM, atît la președinție, cît și pentru legislativ. Marea perdantă este Convenția Democrată, cîștigătoarea alegerilor din 1996.

Chiar luînd în calcul creșterea procentuală mare de acum, votantul PDSR își păstrează același profil. El este puțin sau deloc instruit, face parte din ultima categorie de vîrstă și este sărac. Dacă în acest caz sărăcia materială se asociază cu indigența intelectuală (a se citi: lipsa de cultură politică), în cazul PRM situația este cu totul alta: profilul acestui votant este următorul: este tînăr (între 18 și 44 de ani), are studii medii și un nivel mediu al veniturilor.¹

Cu o singură excepție – diferența de peste 10 procente din sondajele preelectorale și rezultatele votului, în cazul PRM/Vadim Tudor –, aceste rezultate erau previzibile. Ultimele două sondaje date publicității indicau că partidele grupate în Convenția Democrată 2000 nu vor trece de pragul electoral necesar de 10 procente. Singurul loc unde Alianța a reușit să depășească acest prag (și aici la limită!) a fost Bucureștiul.² În restul zonelor țării CDR 2000 nu a mai atins acest prag, alegerile fiind cîștigate de Ion Iliescu/PDSR (în Dobrogea, Moldova, Muntenia, Oltenia și Transilvania) și, respectiv, de Vadim Tudor/PRM (în Banat și Crișana-Maramureș).

Partidele politice

Avînd în vedere, pe de o parte, opțiunile electorale din sondaje, iar, pe de alta, comportamentul efectiv la alegerile locale, unde Convenția Democrată 2000 a obținut un scor slab, întrebarea este cum de a putut această Alianță să se îndrepte către faliment? Răspunsul este unul singur: *prostia*. Căci nu ar fi fost posibil un asemenea dezastru fără să presupui o predispoziție la prostie.

Este suficient să indicăm doar cîteva dintre gravele erori politice pe care Alianța le-a făcut în campania electorală, pentru a conchide că rezultatul nu este de mirare, cel puțin retrospectiv.

1) În primul rînd, campania pentru Legislativ a fost decuplată de cea prezidențială. Mugur Isărescu, candidatul prezidențial susținut de CDR 2000, a participat la alegeri ca independent, construindu-și propria sa campanie electorală. Între programul Convenției și cel al candidatului la președinție legătura a fost invizibilă, chiar dacă acesta din urmă ocupa funcția de șef al Executivului, unde funcționa în primul rînd cu girul politic al PNȚCD. Partidele cîștigătoare în alegeri au obținut scoruri ridicate tocmai ca efect al capacității candidatului la președinție de a atrage voturi pentru partid.

2) Apoi, campania Convenției ca alianță a fost ștearsă. Pe tot parcursul ei

partidul vizibil a fost PNȚCD. Alte partide – Alianța Națională Creștin Democrată (partidul condus de Victor Ciorbea), Federația Ecologistă și Partidul Moldovenilor practic n-au existat, pentru că în logica mass-media cine nu apare nu există. La rîndul ei, Uniunea Forțelor de Dreapta, care a apărut sporadic, nu a fost semnificativ vizibilă. Partidele grupate în jurul PNȚCD au apărut astfel drept ceea ce și sunt, adică sateliți ai partidului lider al Alianței, fiind incapabile atît să aspire electorat, cît și să intre singure în Parlament.

3) PNȚCD și/sau CDR 2000 au reușit să contabilizeze toate nemulțumirile populației, datorită unei politici incompetente, speculată abil de alte două partide cu care PNȚCD a făcut parte din coaliția de guvernămînt, Partidul Național Liberal și Partidul Democrat.

Nu doar politica PNȚCD în campania electorală, ci și politica sa în cadrul Alianței și la guvernare în ultimii ani a fost eronată. Privind retrospectiv, ai senzația că acest partid a făcut tot ce i-a stat în putință să-și înstrăineze propriul electorat. Cedările repetate în fața pretențiilor PD de a-și impune propria politică în coaliție (între care schimbarea premierului Ciorbea nu a fost doar prima și cea mai gravă, ci și un important revelator de inconsistență politică), nepromovarea propriului program politic, incapacitatea de a privatiza întreprinderile de stat aflate în portofoliul Fondului Proprietății de Stat sunt doar cîteva din temele în cazul cărora PNȚCD a dezvoltat o politică îndreptată împotriva intereselor propriului electorat. Practic, prin politica sa nu a contribuit cu nimic la schimbarea structurii sociale a României, a ocupării și repartiției forței de muncă, a structurii proprietății, schimbări care ar fi dus atît la desprinderea țării de moștenirea socialistă, cît și la consolidarea propriului electorat. În plus, nu s-a preocupat de chestiunea separării reale

a puterilor în stat, și în primul rînd de cea a unei veritabile independențe a justiției, în România existînd în prezent doar o autonomie a instanțelor locale, în ceea ce are ea pozitiv și negativ. Singura instituție din ansamblul celor juridice care a început să se comporte cu adevărat independent este Curtea Supremă de Justiție.

Organismele statului român actual moștenesc birocrăția celui comunist, o birocrăție selectată în funcție de fidelitate politică sau clan, incompetentă și coruptă, incapabilă să fie în slujba cetățeanului. Schimbările de personal produse în acest sector nu au afectat structurile existente și cu atît mai puțin practicile dobîndite în comunism. Chiar și noile instituții care au apărut au replicat aceleași comportamente. Politica primului partid de guvernămînt a urmat-o pe cea anterioară, a PDSR, de (re)politizare a structurilor administrative.³

Politica PNȚCD nu ar fi fost un eșec definitiv dacă acest partid nu ar fi pierdut și capitalul simbolic. Ca partid în ale cărui structuri de conducere se aflau (și se mai află) foști deținuți politici, PNȚCD a avut un rol important în dezbaterile și în adoptarea *Legii privind accesul la propriul dosar și deconspirarea Securității ca poliție politică* (așanumita «Lege Ticu»). Practic, partidul foștilor deținuți politici (împreună cu PNL, un partid aflat în aceeași situație) a făcut tot ce a putut să amîne adoptarea legii și să atenueze prevederile ei. de aici și disputa care a survenit între senatorul Constantin Ticu Dumitrescu și propriul său partid, care s-a încheiat cu o sciziune a Asociației Foștilor Deținuți Politici. Ca să pună capac la toate, retragerea din conducerea partidului a celor 13 membri de frunte, chiar înainte de alegeri, a întărit suspiciunile asupra colaborării acestora cu Securitatea.⁴

Lipsa democrației interne a partidelor din România este un element care are efecte

negative asupra sistemului politic. Cu excepția UDMR, partid/uniune culturală care funcționează după un sistem de reprezentare locală ce îi asigură o certă reprezentare și o satisfăcătoare democrație internă, celelalte partide sînt structurate administrativ de la centru, urmînd mimetic modelul impus de PDSR. O singură excepție ar fi de indicat aici: organizarea cvasimilitară a PRM. Faptul explică persistența acelorași lideri politici de 10 ani încoace și incapacitatea partidelor de a-și schimba, o dată cu eșecurile înregistrate, politicile și strategiile.

Și totuși, politica falimentară a PNȚCD și lipsa democrației interne nu sînt singurele explicații pentru un eșec de asemenea proporții. Pentru că singurul termen care este potrivit pentru comportamentul celor care au votat PRM și pe Vadim Tudor este cel de «patologic».⁵ În cazul PDSR explicația comportamentului electoratului său este dată de sărăcia materială și de lipsa culturii politice, pentru că este vorba de un partid ale cărui opțiuni democratice sînt cu totul îndoielnice (reamintesc aici doar opoziția sa la legile proprietății – retrocedarea pămîntului, pădurilor și a caselor naționalizate). Din contră, în cazul unei mari părți a votanților PRM explicația este *disperarea*. Aceasta mă face să introduc în analiză un alt element: societatea civilă.

Societatea civilă

Societatea civilă post-1989 moștenește tarele socialismului real. România comunistă reprezintă statul est-european în care societatea civilă a fost distrusă sistematic în perioada 1945-1969, iar în perioada următoare, pînă la prăbușirea regimului, Partidul Comunist și Securitatea au reușit să împiedice metodic orice tentativă de construire a unor structuri alternative. Comunismul și-a propus să distrugă societatea civilă dintr-o rațiune foarte simplă: pentru că ea este cea care produce opoziția. Trei

dizidenți (Paul Goma, Gheorghe Paraschiv și Doina Cornea) și o mîna de protestatari (Dorin Tudoran, Radu Filipescu, Gabriel Andreescu, Mariana Celac, Dan Petrescu și Mircea Dinescu) – acesta este bilanțul rezistenței la comunism. Intelectualii din România au ratat practic toate momentele propice realizării legăturii cu oamenii simpli. *Mișcarea Goma*, pentru drepturile omului, și *Greva minerilor din '77*, ca și *Greva muncitorilor de la Brașov din '87* sînt cele mai importante prilejuri irosite.

Căderea comunismului în 1989 a găsit România în situația unei societăți distruse în profunzime de socialismul real, cu greu capabilă să se refacă și, cu atît mai puțin, să producă o alternativă politică eficace la forțele politice de extracție comunistă.⁶ Desigur, România post-comunistă are sindicate, asociații și fundații, organizații profesionale care, însă, în majoritatea lor covîrșitoare, sînt departe de a reprezenta acele «corpuri intermediare» care fac ca între individ și stat să existe structuri de interpunere.

Întreținerea memoriei comunismului, susținerea drepturilor omului și a valorilor democratice, dezbaterea publică a problemelor sociale ale populației și imaginarea soluțiilor revin intelectualilor. De aceea, un ultim element în analiza mea este *inteligenția*.

Inteligenția

Orice discuție asupra inteligenției române trebuie să indice analizele scriitorului Paul Goma. Avînd un discurs cvasisociologic, el a arătat că, în genere, populația cea mai educată din România se comportă ca o inteligenție, nu ca o intelectualitate.⁷ În *Jurnalul* său din 1994⁸ Goma indică circa 300 de nume de scriitori și oameni de cultură de marcă (mai mult decît suficient pentru o analiză pertinentă) al căror comportament public după 1989 este izbitor de asemănător cu cel din perioada comunistă. Pe scurt, aceiași oameni, aceleași practici și

aceleași comportamente.

Comportamentul grupului cel mai educat din România este unul tipic al inteligenței, avînd următoarele caracteristici: 1) Inteligența reprezintă un surrogat de societate civilă (replicînd astfel formula organizațiilor paravan ale partidului comunist), vorbește în numele populației, dar nu o reprezintă, ci dorește să se erijeze în conducătoarea ei. 2) Nefiind în stare să capteze și să formuleze cerințele populare, inteligența este de fapt reprezentanta diverselor facțiuni ale societății politice, nu a societății civile. 3) Și, în ultimă instanță, ea nu susține drepturile omului și valorile societății deschise (iar atunci cînd aceasta se întîmplă, o face într-o manieră inconsecventă), ci propriile interese. Aceste interese se reduc la bani, prestigiu și putere (politică sau simbolică).

Grupa de vîrstă care a votat pentru Vadim Tudor și PRM este cuprinsă între 18 și 44 de ani. Pînă la actualele alegeri electoratul lui Vadim Tudor și/sau al PRM era reprezentat, la bază, de nomenclatură și activiștii perdanți ai fostului partid comunist (iar la vîrf de membri ai organelor represive ale statului comunist). Începînd cu alegerile din noiembrie 2000 s-a produs o mutație în electoratul acestui partid, în sensul că Vadim Tudor și partidul său sînt votați și de oameni care au beneficiat de instrucție școlară în perioada post-comunistă. Familia, pe de o parte, școala și mass-media, pe de alta, în care atitudinile naționaliste de tip comunist sînt monedă curentă, au rolul lor negativ în formarea unui asemenea tip de elector. Devine acum foarte clar că, în general, învățămîntul din România nu transmite valori democratice, nu formează cetățeni, ci barbari de tip național-comunist. În privința responsabilității presei aș indica doar atacurile politice de tip național-comunist la adresa politicii de reformă a acestei guvernări, desfășurate prin mass-media, luînd ca țintă exact ministerele care demaraseră schim-

bări de esență.⁹

Tabloul schițat pînă acum ar fi lipsit de culoare, dacă n-am vorbi și de președinte, cel care are între atribuțiile constituționale pe cea de garant al bunei funcționări a instituțiilor statului. Emil Constantinescu provine nu dintr-un partid, ci din Alianța Civică, una din organizațiile societății civile. Unul din punctele organizației care l-a propulsat pe actualul președinte era același cu punctul 8 din *Proclamația de la Timișoara*, care prevedea lustratia. La guvernare, PNȚCD și PNL nu au susținut o lege a lustratiei, însă cel care a afirmat imediat după alegeri că punctul 8 din proclamația în cauză nu mai este de actualitate a fost Emil Constantinescu. Actualul președinte a dat astfel un semnal politic conservării vechilor structuri comuniste. Apoi, șefii serviciilor secrete și procurorul general numiți de Constantinescu nu au făcut nimic în privința debolșevizării acestor organisme, respectiv a instrumentării juridice a crimelor comunismului.

În fine, politica de susținere a candidaturii lui Mugur Isărescu la președinție, care a debutat în urma retragerii din cursă a actualului președinte, și în care s-au angajat personalități de marcă ale vieții culturale, s-a dovedit a fi nu doar neadaptată la cerințele electoratului, ci și incapabilă să convingă.

Gînduri pentru viitor

Pentru desprinderea României de trecutul comunist clivajul comunism/anticomunism rămîne fundamental. Obstacolul cel mai important în democratizarea țării îl reprezintă nu atît problemele economice, cît oamenii, practicile și structurile de tip comunist. În momentul de față, cu excepția UDMR, în Parlament nu mai există nici o forță politică pentru care să conteze acest clivaj. PNL a anunțat deja, dinainte de alegeri, că o asemenea repartiție nu mai este de actualitate. PD s-a

dovedit a rămîne, cît a fost la guvernare, un partid fără atașament față de proprietatea privată. Pe de altă parte, PDSR a arătat că cei care așteaptă de la acest partid să facă reformă, nu fac altceva decît să confunde dorințele lor cu realitatea.¹⁰

Pentru maniera în care întrevăd viitorul am două răspunsuri. Primul dintre acestea este pesimist: în condițiile eșecului de proporții pe care l-au înregistrat partidele din Convenția Democrată, mi se pare clar că democratizarea țării este compromisă pentru o perioadă nedeterminată de timp. Repet: nici pentru o eternitate, nici pentru o perioadă scurtă de timp, ci pentru o perioadă care rămîne de văzut. Partea a doua a răspunsului este optimistă: pentru a depăși această stare de lucruri, totul depinde de noi înșine. A ne resemna în această situație ar însemna să ne închidem viitorul nu doar pentru noi, ci și pentru copiii noștri. Dar asta înseamnă că va trebui ca pînă atunci să facem ceva. Iar soluția unui nou partid politic, format din oameni nelegați de trecut, cu alte valori și aspirații, este prima la care te gîndești.

NOTE

¹ Analiza sociologică pe care o fac aici este, inevitabil, una comparativă. Ceea ce vreau să spun este că *în mod relativ*, adică prin comparație cu votanții celorlalte partide, inclusiv PRM, votantul PDSR are cea mai scăzută cultură politică. Ceea ce nu înseamnă că punctul nostru de vedere ar fi acela că votantul PRM este mai cultivat politic decît cel PDSR, ci doar că din lipsa de cultură în general se poate deduce lipsa culturii politice.

² Bucureștiul are o specificitate aparte în ansamblul zonelor geo-culturale, de aceea analizele sociologice îl tratează separat.

³ Abia foarte tîrziu, în ultimul an de guvernare, coaliția de guvernămînt a adoptat *Legea funcționarului public*, de teama revenirii la putere a PDSR.

⁴ În finalul motivării acestora se spunea că pentru a evita suspiciunile, cei 13 cer Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității să-i verifice cu prioritate. Este important să precizez că *Legea 187* nu prevede nici verificarea la cerere, nici din oficiu pentru personale care nu ocupă funcții publice (așa cum acestea sînt definite de lege) sau care nu participă la alegeri. Devine astfel lesne de

înțeles de ce o asemenea cerere face demersul celor 13 frunțași țărăniști și mai suspect.

⁵ Cei cîțiva tineri votanți PRM care au apărut la televiziune și și-au motivat votul sînt suficient de ilustrativi pentru a ne convinge că avem de-a face cu niște barbări demenți. Unul dintre aceștia afirma textual: «L-am votat [pe Vadim Tudor – n.n.] pentru că este diliu!»

⁶ O ilustrare a acestui eșec se poate găsi în ultima carte a Doinei Cornea, *Fața nevăzută a lucrurilor (1990-1999). Dialoguri cu Rodica Palade*, Editura Dacia, Cluj, 1999.

⁷ Folosesc termenul «intelighenție» în sensul dat de Goma, de «posesori de diplome». Se înțelege cu ușurință că într-o asemenea perspectivă termenul «intelighenție» este diferit de cel de «intelectualitate». Vezi, spre exemplu, Paul Goma, *Scrisuri*, Editura Nemira, București, 1999, *passim*. Pentru conceptul de «intelighenție» a se vedea și Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, cap. VI, pp. 91-108.

⁸ Editura Nemira, București, 3 volume.

⁹ Mă refer la publicarea în presă a dosarului de informator al ministrului Barany și la atacurile de presă asupra Ministerului Educației și a politicilor educaționale, care au ținut mai bine de o lună, și care au luat ca țintă un manual alternativ de istorie publicat de editura Sigma. Este inutil să spun că rezultatele acestor atacuri au fost reușite: Barany a demisionat și politica de reformă în Ministerul Sănătății a fost practic blocată, iar cea din Ministerul Educației încetinită, ea oprindu-se în fapt la reforma curriculară. Agenții acestui tip de politică sînt, în principal, ziarele «Jurnalul Național» și «Adevărul» și posturile de televiziune «Antena 1» și «Tele 7abc».

¹⁰ Într-un discurs la ProTV din 29 noiembrie a.c., Adrian Năstase, primul ministru desemnat de PDSR, a afirmat că problema comunismului nu are nici un sens și că partidul pe care îl reprezintă se va gîndi dacă mai este cazul ca bugetul de stat să susțină o instituție ca cea a Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității. Acest discurs nu este unul nou, deși PDSR a participat la dezbaterile și votarea *Legii 187*, tipul de strategie caracteristică acestui partid fiind să nu conteste de principiu legea adoptată, însă de a face tot ce este posibil pentru a limita, controla sau anihila efectele pe care nu le dorește.

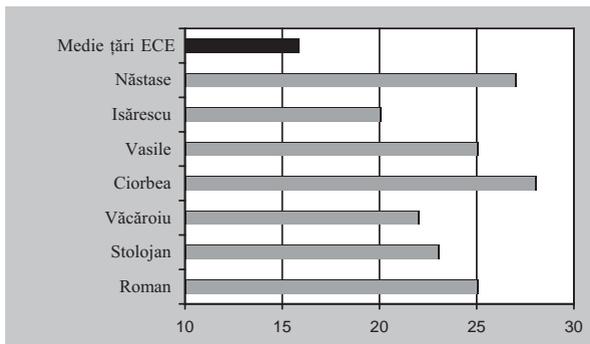
MIRCEA STĂNESCU – doctor în filozofie al *Universității București* (1999) cu o teză despre reeducarea de «tip Pitești» și, din 1999, doctorand în sociologie politică la *Institutul de Studii Politice din Paris*. A lucrat ca sociolog la *Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului* (1994) și *Institutul de Cercetare a Calității Vieții* (1996-1999). În prezent este consilier la *Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității*.

Guvernul de cauciuc

Câteva explicații pentru instabilitatea structurii cabinetelor în România
și eșecul reformei instituționale

SORIN IONIȚĂ

Mărirea numărului de ministere o dată cu instalarea cabinetului Năstase a stârnit în presa domestică un vag început de dezbatere privind structura și funcționarea guvernului român. Opoziția și comentatorii i-au reproșat noului premier extinderea birocrăției executive controlată direct de majoritatea parlamentară. Năstase a replicat că asta nu e o noutate, mișcarea sa înscriindu-se în istoria plină de imprevizibil a administrației noastre centrale în ultimul deceniu, care și-a atins de altfel gabaritul maxim nu sub PDSR, ci sub premierul Ciorbea (argument corect, vezi figura alăturată). Mai mult, mărirea numărului de ministere ar fi oarecum compensată de o reducere a numărului de agenții, unele trecute în componența primelor, unele devenite ele însele ministere (argument numai parțial corect: agențiile ridicate la rang de ministere își vor mări din nou structura și bugetul; celelalte își schimbă doar subordonarea; iar câteva ministere sunt absolut noi).

Numărul miniștrilor în guvernele
Românești de după '89

Din păcate începutul de dezbatere a rămas atât și nimic mai mult, iar discuția s-a cam oprit la acest schimb de replici și amenință să dispară din atenția (scurtă) a publicului și presei autohtone înainte de a fi atins un subiect fundamental: instabilitatea și incoerența structurilor administrației centrale în România ca barieră în calea reformei instituționale, eficientizării și, finalmente, integrării europene. Cele de față nu reprezintă deci atât o critică la adresa cabinetului Năstase, ci mai curând o evidențiere a defectelor constitutive caracteristice tuturor administrațiilor centrale de după '89 și o critică a unei anume viziuni asupra sectorului public care dă naștere acestor defecte.

Ce comparăm – și de ce

Ne-am propus să facem aici un exercițiu simplu: o comparație între structura și funcțiile administrației centrale în România, în variantele Isărescu și Năstase, și cele din alte nouă țări europene (vezi tabelul alăturat). Dintre acestea, șase sunt țări foste comuniste candidate la aderare și plasate în cursă înaintea României, având deci o performanță mai bună și constituind posibile modele de urmat; iar trei sunt țări membre UE. Ca și România, toate cele nouă sunt state unitare, lipsite de delegări foarte substanțiale de atribuții către sub-unități federale, deci comparația între ele are sens.

Desigur, nu se poate susține ideea reduționistă că diferențele de performanță economică și administrativă între statele europene se datorează sută la sută modului de alcătuire a cabinetelor. Executivul multor țări membre UE are particularități de organizare datorate cine știe căror motive istorice, iar o aliniere la un model guvernamental unic n-a fost niciodată pe agenda comunitară din moment ce lucrurile funcționează oricum: față de efortul general de reformă al statelor est-europene, care trebuie să se reinventeze din temelii în doar două decenii, transformările administrative din țările membre UE sunt mărunte, incrementale, desfășurându-se cu viteză mai curând geologică. De cealaltă parte, nici în Europa Centrală și de Est nu există un tipar absolut pentru managementul schimbării, și nici o garanție că dacă România adoptă mâine, să zicem, o anumită structură a administrației centrale, poimâine aceasta își va dubla brusc randamentul și ne va proiecta direct în UE. Știm foarte bine că există în administrația publică românească tare specifice care sunt capabile să submineze cele mai bine chibzuite proiecte instituționale.

Cu toate acestea, structura guvernului contează. Un cabinet bine structurat poate sau nu să lucreze eficient, în funcție de alți factori – leadership, calitatea expertizei aferente, motivație, resurse. Însă un cabinet prost structurat sigur nu va lucra bine, constituind el însuși un factor perturbator al politicilor publice, dând naștere la confuzii instituționale, suprapuneri de competențe, rivalități, agenții captive unor grupuri de interese, etc. (n-aveți o senzație de *déjà vu*?). Mai mult, există undeva o zonă de echilibru între două tendințe contrare: pe de-o parte, necesitatea de a furniza bunuri publice și de a admi-

nistra reforma în direcția UE, care duce la extinderea și diversificarea sectorului public; de cealaltă parte, constrângerile bugetare și necesitatea de a păstra administrația centrală în cadre coerente și funcționale, care impun o limitare a dimensiunilor și competențelor guvernului. Localizarea acestei zone de echilibru ține de practica administrației publice și nu poate fi realizată doar cu mijloace teoretice, iar experimente de laborator în acest domeniu, ca totdeauna când e vorba de mari agregate sociale, nu se pot face. Singurul experiment posibil – și unul foarte bun de altfel – îl constituie analiza comparativă regională: ne uităm pur și simplu cum fac cei din jurul nostru, în special cei care au note mai bune decât noi, și încercăm să tragem concluzii. Dacă vom constata că procedează cam la fel, atunci probabil că există rațiuni de funcționalitate care i-au făcut să adopte structuri similare, independent unii de alții. Deși banală ca idee, analiza comparativă e rar aplicată în România, unde interesul sistematic pentru experiențele colegilor noștri de tranziție e surprinzător de mic, dincolo de reuniunile regionale ceremonioase și asocierile cu valoare simbolică.

Metoda este cu atât mai valabilă cu cât țările Europei Centrale și de Est, în ciuda diferențelor reale (și uneori frustrante) dintre ele, au câteva trăsături comune fundamentale care le apropie: același model de organizare socială până acum un deceniu, aceeași direcție de mișcare în prezent, cam aceleași probleme sociale și administrative cărora trebuie să le facă față sectorul public. (Dacă trecem de multe ori cu vederea acest lucru, este poate și pentru că privim realitatea prea de aproape.)

Alegeri 2000

Structura cabinetelor în România și câteva țări asociate sau membre UE

Ministere		ROMANIA Năstase	ROMANIA Isărescu	UNGARIA	CEHIA	BULGARIA	POLONIA	ESTONIA	LITUANIA	FINLANDA	FRANȚA	ITALIA
a) Linie	Finanțe	X	X	X	X ⁴	X	Xx ⁶	X	X	X		X ⁶
	Externe	X	X	X	X	X	X	X	X	X	Xx ⁸	X
	Apărare	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
	Interne	X	X	X	X	X	X ⁷	X	X	X	X	X
	Justiție	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
	Sănătate	X	X	X	X	X	X		X	X		X
	Muncă-welfare	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	Xx ¹¹
	Agricultură	X	X	X ¹	X	X	X ¹	X	X	X	X	X
	Industrie-comerț	X	X		X					X		X
	Mediu	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
	Cultură	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X
	Educație-știință	Xx	X	X	X	X	X	X	X	X	Xx ⁹	Xx ⁹
	Tineret-sport	X	X								X	
	Transporturi	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
	Lucrări Publice		X									X
	Comunicații-info	X					X					X
	IMM	X										
	Turism	X										X
Minorități		X						X				X ¹²
b) Coordonare	Premier	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
	Secretariat, cancelarie	X	X	Xx ²	X	X						
	<i>Economie-dez</i>		X	X		X	X	X	X		X ¹⁰	
	Economie, coordonare		X	X		X	X	X	X		X ¹⁰	
	Privatizare	X										
	Integrare UE, negocieri	Xx										X ¹³
	Dezvoltare și prognoză	X										
	Dezvoltare reg./locală			X ³	X	X		X				X
	<i>Administrativ</i>		X	X							X	X
	'Funcției publice'	X	X								X	X
	Reforme instituționale											X
Relația cu Parlamentul	X			X ⁵						X	X	
Inform. publice-speaker	X											
		27	20	17	17	16	16	15	14	13	17	25

1. Agricultură și dezvoltare rurală
2. Ministru delegat, securitate națională
3. Ministru delegat, coordonează programele Phare
4. Finanțe și politici economice
5. Ministrul legislației
6. Trezoreria funcționează ca minister separat
7. Interne și administrație

8. Ministru pentru UE
9. Portofoliu separat pentru Cercetare
10. Super-minister al economiei, finanțelor și industriei
11. Solidaritate socială
12. Șanse egale
13. Politici comunitare

REZULTATE

Pentru a analiza comparativ structura cabinetelor celor zece țări prezentate în tabelul alăturat am făcut în prealabil o clasificare funcțională a componentelor lor, pornind de la o distincție uzuală în teoria administrației publice:

- *Ministere de linie* (sectoriale) – administrează o anumită felie a sectorului public, delimitată funcțional, și au de regulă ca obiectiv furnizarea unui bun sau serviciu public identificabil (apărare, lege și ordine, protecția mediului, educație publică, etc.).
- *Ministere de coordonare* – asigură coerența de acțiune inter-sectorială a ministerelor de linie, relația lor cu alte instituții, precum și diferite alte funcții nespecifice în termenii de la (a), cum ar fi elaborarea strategiilor generale de acțiune. Între acestea, am distins mai departe:

- (b1) Biroul primului ministru, cu sau fără o cancelarie cu rang de minister
- (b2) Minister de coordonare a economiei și dezvoltării
- (b3) Minister de coordonare administrativă.

Cu acest aparat simplu putem discerne și analiza acum neajunsurile de structură și funcționare a administrației centrale în România, prin comparație cu celelalte state.

1. Număr mare de miniștri. Datele sintetizate în tabel permit chiar de la prima vedere o grupare a țărilor în două categorii:

- *România și Italia*, având în jur de 25 de miniștri și miniștri delegați (dimensiunea relativ redusă a cabinetul Isărescu constituind mai degrabă o excepție pasageră la noi, după cum reiese din figura de mai sus).
- Celelalte state prezentate, având toate cel mult 17 miniștri, inclusiv premierul. Pentru cele șase țări foste comuniste candidate la UE media este de 15,8 portofolii. Cu alte

cuvinte, un guvern post-comunist uzual (și funcțional, după cum se vede din performanța statelor respective, mai bună în toate cazurile decât cea a României) este cu 40% mai mic decât cel actual de la București.

Numărul mare de miniștri în România și Italia nu se explică doar prin faptul că ele sunt guvernate de coaliții de partide, de unde necesitatea de a crea portofolii suplimentare pentru a satisface toți partenerii – deși este și acesta un motiv. Finlanda, Ungaria, Polonia, statele baltice, au și ele parlamente fragmentate și alianțe de guvernare, fără a înregistra aceeași înmulțire și fluiditate a agențiilor publice, care se tot modifică de la un an la altul. Problema în România și Italia o constituie bizantinismul și instabilitatea actorilor politici și a coalițiilor, adică o clasă politică nu foarte responsabilă, care manifestă o afinitate specială pentru jocurile de culise și care dezvoltă în mod natural în jurul său o întregă rețea de clienți para-politici. Probabil că dacă ar avea de administrat o țară cu problemele structurale ale României, clasa politică italiană nu ar produce rezultate mult diferite de cele obținute azi la București. Similitudinile merg însă mai departe de simpla supra-dimensionare a guvernului, după cum vom arăta mai jos.

2. Fluiditatea structurilor. Nu numai că România are multe ministere și agenții, dar acestea apar, dispar sau își schimbă subordonarea suspect de repede. Consecința imediată este că memoria instituțională a acestor organizații se pierde, lipsind o continuitate de programe, oameni și documente care să ducă în timp la o ameliorare a performanței lor administrative. Cel mai bun exemplu îl constituie coordonarea economică la nivel central (asupra căreia revenim cu detalii mai jos), unde în ultimii patru ani s-a executat un adevărat joc de scaune muzicale: ministerele Privatizării, Reformei, Economiei

și cel al Dezvoltării și Prognozei s-au înființat, desființat și reînființat înainte ca angajații lor să se lămurească prea bine care le sunt atribuțiile.

Motivele acestei bâjbâieli instituționale generalizate sunt mai multe. În plan profund există o lipsă evidentă de viziune asupra locului statului în procesul de reformă, care duce la o incapacitate de a defini prioritățile – când totul este o urgență care trebuie rezolvată mâine, înseamnă că de fapt nu există priorități și strategii, ci doar reacții de moment la evenimente sau condiționalități externe actului guvernării. Dar sunt și explicații mai terestre: de exemplu, restructurarea de la A la Z a agențiilor și multor ministere o dată cu instalarea cabinetului Năstase ține și de încercarea noii echipe de a înlocui, în stilul cunoscut, funcționarii publici care în ultima vreme se titularizaseră pe post prin concursuri, în virtutea prevederilor noii legi care urmărește depolitizarea administrației. Cum concedieri pur și simplu nu se mai pot face, restructurarea formală a multor agenții publice, cu sau fără motiv întemeiat, oferă prilejul eliminării din posturi a unor funcționari publici teoretic intangibili.

3. Proliferarea ministerelor de linie.

România a împrumutat, conștient sau din reflex istoric, structura stufoasă și expandată a ministerelor de linie din statele latine ca Italia sau Franța¹, cu portofolii bizare și inutile precum Tineret și Sport, Cercetare Științifică sau Turism. E drept că încă nu s-a atins performanța italiană de a avea un ministru delegat pentru Șanse Egale (*Pari opportunité*) dar probabil că ziua nu e departe, mai ales dacă PDSR va trebui la un moment dat să-și asocieze la guvernare parteneri mai substanțiali decât modestele PSDR și PUR. Nu cred că cineva poate spune exact ce programe publice în interesul comunității au gestionat ministerele amintite în ultimii zece ani, sau

vor gestiona de aici încolo, dincolo de afirmarea unor obiective vagi și generoase însă fără mare relevanță practică sau acoperire în fapte (precum promovarea implicării tineretului în tot felul de chestiuni meritorii, etc.) sau distribuirea unor bani de la buget, puțini și aceia, pentru câțiva sportivi și câteva proiecte de cercetare. În aceste din urma cazuri, niște comisii de jurizare care să se întrunească de trei-patru ori pe an ar fi mai mult decât suficiente, înlocuind cu succes birocrăția permanentă a ministerelor, angajată în eforturi remarcabile de a-și justifica existența în restul timpului.

Problema fundamentală în România se datorează unei viziuni primitive asupra rolului și posibilităților statului: dacă ceva e considerat important și cu rol pozitiv în dezvoltare (turismul, întreprinderile mici și mijlocii), se creează un minister pentru a se ocupa de acel ceva², fără ca cineva să analizeze serios (1) dacă statul poate să se implice și să ajute realmente în domeniul respectiv la nivel de minister permanent; (2) iar în caz că poate, dacă nu cumva există deja mecanisme publice care pot acționa, prevenindu-se astfel proliferarea instituțiilor, călcăturile pe picioare și incoerența care rezultă de aici. Uneori, răspunsul la întrebarea (1) e negativ, iar cu asta discuția e încheiată. Nu există nimic de natura unui bun public în obiectul de activitate al Ministerului Tineretului și Sportului, deci existența sa nu se justifică altfel decât în virtutea obișnuinței (și prin dorința politicianilor de a se fâțâi prin cadru când aterizează la Otopeni olimpicii sportivi sau științifici). Dacă state bogate precum Franța sau Italia, își pot permite asemenea originalități benigne, cele est-europene, având resursele drămuite, nu și le pot permite, după cum o arată experiența vecinilor noștri mai chibzuiți.

Aceeași situație cu informatizarea,

introdusă la noi între competențele guvernului ca pretext pentru a (re)aduce Agenția pentru Comunicații la rang de minister. Nu e deloc limpede ce anume mai poate face guvernul în direcția asta, în condițiile în care cele câteva programe concrete și legitime care se pot concepe sunt deja în administrarea ministerelor de resort: informatizarea școlilor (finanțare de la Banca Mondială) la Educație, informatizarea sistemului de asistență medicală la Casele de Asigurări, taxele și impozitele la Finanțe și administrații locale, ș.a.m.d. Informatizarea economiei private, dezvoltarea serviciilor electronice orientate către consumator? Chiar își închipuie cineva că un minister compus din câțiva funcționari și câteva scaune poate ajuta cu ceva companiile IT, băncile sau alte firme private să facă investiții necesare și raționale în această direcție, sau să profite de o piață atunci când ea există? De exemplu, chiar crede cineva că statul ar fi putut, dacă și-ar fi propus, să grăbească sau să direcționeze cumva conectarea la TV cablu practic a întregii populații urbane din România, în doar 10 ani, mai bine decât au făcut-o privații? Că ar fi putut contribui cu ceva la succesul comercial al telefoniei mobile? Hiper-activismul cu aspirații high-tech al unor politicieni de azi, care vor să ne facă ei “strategii pentru societatea informațională”, amintește suspect de mult de frenezia semidoctă și lipsită de obiect a “revoluției științifico-tehnice” din anii ’80³.

Chiar atunci când există intenția de a introduce politici de stimulare în anume domenii, spre exemplu favorizând investițiile în IT sau întreprinderile mici (unii sunt pentru iar alții contra unor asemenea măsuri, dar asta este deja o discuție separată de politici economice în care nu intrăm acum), asta se face de obicei prin instrumente fiscale, tarifare sau intervenții pe piața muncii, deci prin măsuri aplicabile cu ajutorul instituțiilor care deja

există, deci nu e deloc limpede ce rost are înființarea unor ministere noi precum cel al IMM, cu ce ar urma el să se ocupe concret în cele opt ore de program zilnic. Ca orice structura guvernamentală înființată fără un obiect precis și măsurabil de activitate, cel mai probabil este că va deveni o instituție publică captivă unor grupuri speciale de interese, un fel de agenție de lobby plătită din bani publici și având un picior în guvern⁴.

În rest, există unele sarcini specifice pe care agenții mici și apolitice le pot îndeplini foarte bine într-o economie de piață, fără să aibă nevoie de un ministru în vârf: Agenția de Comunicații fixează standarde tehnice și organizează licitații pentru atribuirea de frecvențe atunci când e cazul, Agenția pentru Turism promovează pe baza contractuală orașe, regiuni sau programe turistice organizate de tur-operatori privați, iar Consiliul Concurenței supraveghează mediul competițional în toate domeniile conform unor principii puține, clare și transparente, fie că e vorba de regii autonome, companii publice locale sau firme private mari, mijlocii și mici. Așa se face în celelalte țări foste comuniste și, slavă domnului, turismul și IMM-urile funcționează în Ungaria, Polonia sau Cehia foarte bine, fără miniștri și secretari de stat care să pozeze în făcători de strategii sau supraveghetori de tarife.

4. Fragmentarea atribuțiilor la nivel de coordonare. Numărul mare de ministere de linie nu este singura hibă a administrației centrale din România. La fel de prost stau lucrurile la nivelul coordonării, unde proliferarea instituțiilor, instabilitatea lor și definierea atribuțiilor în funcție de persoana care deține în acel moment portofoliul constituie mai curând regula decât excepția.

Cabinetul în țările central și est-europene incluse în această analiză (ca și cel din țările nordice, pentru care am adus aici ca

exemplu Finlanda) se caracterizează prin următoarele trăsături:

- Premier puternic, cu suport politic ferm și atribuții de coordonare inter-sectorială. În state precum Ungaria, unde președintele țării are funcție mai mult onorifică, pe lângă cabinetul premierului există și un ministru delegat pentru securitate națională.
- Coordonarea economică generală este clar atribuită, fie premierului, fie unui super-minister al economiei. De regulă asta face inutilă existența unui minister separat al Industriilor, ceea ce duce la simplificare administrativă. Atunci când Ministerul Industriei și Comerțului totuși există, ca în Cehia sau Finlanda, el preia împreună cu premierul coordonarea economică făcând inutilă înființarea altor structuri paralele. Și într-un caz și în celălalt atribuirea răspunderii e clară iar continuitatea instituțională asigurată.
- Lipsa de structuri speciale paralele de coordonare și reformă administrativă, de tipul Ministerelor Funcției Publice, Reformei instituționale sau chiar Relației cu Parlamentul. Acestea sunt o altă specialitate italo-franceză adoptată la noi în ciuda faptului că s-au dovedit inutile (în cel mai bun caz) chiar în țările de origine, nimeni nereușind să explice foarte clar care au fost rezultatele palpabile ale activității lor de la înființare și până azi.

Balonajul și fluiditatea instituțională în domeniul coordonării economice în România, fără a fi sursa unică de probleme, au contribuit probabil destul la întârzierea reformei în ultimul deceniu. Cum spuneam și mai înainte, am asistat la un întreg carusel al agențiilor de Dezvoltare și Privatizare, ministerelor de Reformă, Privatizare, Industrie și Comerț (cu sau fără Comerț, trecut mai nou la Externe), Coordonare Economică, toate aflate

în relații mai bune sau mai proaste cu premierii, Finanțele și FPS. Pe ultima sută de metri guvernul Isărescu a dat în sarcina Agenției Naționale de Dezvoltare Regională (ANDR) post-privatizarea, lucru cu care noul guvern nu va fi probabil de acord. În schimb, acesta a înființat noul Minister al Dezvoltării și Prognozei, sub al cărui titlu sibilinic (și singular în context regional, vezi tabelul) nu știm încă ce vom găsi: fostul minister al Economiei? fostul Comitet de Stat al Planificării (CSP), patronat din umbră de senatorul Văcăroiu, un fel de debușeu în guvern al aripii dure a PDSR care nu se mai poate implica deschis în *policy-making* din cauza inacceptabilității sale externe? sau o simplă unitate de sinteză și analiză de date, un fel de think-tank al guvernului? Tot aici ar fi trebuit de fapt să plasăm și noul Minister al IMM, care în principiu are valențe inter-sectoriale la nivelul agenților economici mici și mijlocii. Cum se va reuși coordonarea tuturor acestor structuri subordonate direct premierului, astfel încât ele să tragă economia în aceeași direcție, e greu de văzut.

Re-botezarea FPS și ridicarea sa la rang de minister nu e neapărat un lucru rău, punând procesul de privatizare mai ferm sub controlul și răspunderea guvernului. Numai că asta dă și un semnal clar al eșecului politicii de privatizare în România în cadrele instituționale inițiale (concepute de precedentul guvern PDSR), prin abandonarea oricărei pretenții formale că acest proces ar avea vreun termen de finalizare. Discuțiile din ultimul an privind încheierea privatizării și desființarea FPS sunt astfel făcute uitate, iar noua agenție va trăi probabil mulți ani fericiți de aici înainte în ideea că face post-privatizare. Ceea ce va complica și mai tare lucrurile: dacă vânzarea de societăți comerciale e o sarcină clar definibilă și măsurabilă (deși nu simplu de pus în practică după cum s-a

văzut), supravegherea post-privatizare e mult mai eluzivă conceptual și va da naștere la suprapuneri de atribuții și dispute cu Ministerul de Finanțe, Ministerul Dezvoltării și Prognozei, Industrie sau ADR-uri (care în momentul de față supraveghează respectarea contractelor în zonele defavorizate).

Când lucrurile au funcționat cât de cât coerent, a fost mai degrabă în ciuda structurilor instituționale decât datorită lor. În cabinetul Isărescu politica economică a fost coordonată ferm de premier și stafful său de consilieri, iar Ministerul Economiei a fost un portofoliu formal atribuit PNȚCD drept consolare pentru pierderea funcției de șef al guvernului; ocupantul său, ministrul Ciomara, s-a mulțumit cu prestigiul de a fi vice-premier și a înțeles să nu intervină. Însă un asemenea aranjament nu poate fi unul durabil, care să treacă dincolo de anumite circumstanțe și persoane – de exemplu, atunci când noul premier nu este el însuși economist. Dacă politica economică se deplasează mai mult în teritoriul Ministerului de Finanțe, așa cum pare să se întâmple în momentul de față, e posibil ca ceilalți miniștri să nu accepte să fie coordonați de un coleg față de care nu au nici o subordonare formală. Este păcat că tocmai aici am ignorat modelul francez, care oferă o structură unică și coerentă de management economic, structură reprodușă parțial și în celelalte țări foste comuniste.

La fel de neclare sunt lucrurile în materie de programe de dezvoltare sau integrare europeană. Suntem singura țară din Est aflată în negocieri de aderare la UE care are un Minister al Integrării (doar Slovacia mai are un ministru delegat), iar alături de ministrul propriu-zis se află și un negociator-șef cu rang de ministru. Capitolele acordului se negociază de echipe de experți din diverse instituții, iar negociatorul-șef exista și înainte ca persoană care să le coordoneze activitatea și să raporteze premierului. Nu e clar deci ce rost are înființarea unui

nou minister interpus între echipele de negociatori și biroul premierului, din moment ce lucrurile nu par deloc să se simplifice.

Iar până la urmă, dacă primul ministru nu coordonează direct nici politica economică, nici reformele instituționale (după cum vom vedea mai departe) și nici procesul de aderare la UE, atunci ce face de fapt premierul român? În condițiile în care pentru rutina activității zilnice a guvernului are alături un secretar general cu rang de ministru, asistat de propriul său aparat? Și cum se face că Polonia, Ungaria, Cehia, Bulgaria și statele baltice se descurcă foarte bine fără toate aceste ministere de integrare și cu mai puține ministere de linie, uneori chiar în lipsa unui secretariat general al guvernului? Din păcate înființarea de noi structuri nu e privită la București cu necesara rezervă, date fiind dezavantajele prea marii fluidități și supra-dimensionării instituționale menționate mai sus, ci cu un entuziasm demn de o cauză mai bună. Foarte grăitoare pentru această filosofie administrativă bine înrădăcinată în România este declarația noului premier cum că apariția Ministerului Integrării ar constitui în primul rând “un semnal pentru o direcție de acțiune”. N-ar fi rău să găsim totuși la un moment dat un sistem de semnalizare mai ieftin și mai eficace decât înființarea de ministere pentru a arăta UE că dorim integrarea – am putea începe de exemplu prin a ne face pur și simplu temele.

Pe partea de coordonare administrativă, s-a reînființat Ministerul pentru Relația cu Parlamentul, o altă specialitate franco-italiană pe care doar Cehia și Slovacia au mai preluat-o. Dar s-au creat și posturi speciale de secretari de stat în ministerele de linie, care au drept sarcină tocmai reprezentarea ministerelor în Parlament și îmbunătățirea comunicării între executiv și legislativ. În condițiile în care există deja un secretariat al guvernului care se ocupă între altele de circulația documentelor înspre și dinspre celelalte instituții ale statului, precum și un birou

al primului ministru, coordonarea acestor structuri de coordonare devine ea însăși o întreprindere destul de laborioasă.

Așa cum se întâmplă de fiecare dată când instituțiile se înmulțesc peste măsură și interferează necontrolat, unele lucruri esențiale cad undeva la mijloc, între ele. Este cazul proiectelor de dezvoltare regională de tot felul, finanțate de UE, Banca Mondială sau din surse interne, care n-au fost niciodată atribuite clar unei instituții anume ca în Ungaria, Cehia, Bulgaria sau statele baltice, sau unor ministere de linie ca în Polonia. De unde și luptele feroce pentru administrarea lor, duse ori de câte ori apare vreunul la orizont. Și mai curios este faptul că acum câțiva ani s-au înființat în România structuri speciale “tip UE”, anume Agenția Națională de Dezvoltare Regională (ANRD) și opt Agenții de Dezvoltare Regională (ADR) ca asociații de județe, tocmai în scopul de a administra astfel de programe atunci când ele vor veni. După ce aceste structuri au fost de bine de rău rodite prin derularea unor finanțări de anvergură mai mică, la demararea programului Sapard în 2000 (și a componentei sale pregătitoare SPP în 1999) ele au fost lăsate deoparte ca fiind nepotrivite de același guvern care le promovase entuziast. Ministerele de Finanțe, Externe și al Agriculturii au dus serioase bătălii de culise pentru a prelua programul Sapard, care este esențialmente unul de dezvoltare regională. Agricultură a câștigat, în ciuda faptului că acest minister eșuase lamentabil în derularea SPP cu un an înainte, direcțiile sale județene dovedindu-se cu totul depășite de cerințele lucrului modern pe proiecte, chiar în cazul unui program pilot ca SPP, de 100 de ori mai mic decât Sapard. Structura rezultată din negocieri și compromisuri are un aer supra-realist: ANRD să detașeze personal la Agricultură pentru a ajuta coordonarea la nivel central, Direcțiile Agricole Județene să organizeze lucrul în teritoriu, cu cooperarea

Prefecturilor, structurilor județene ale MLPAT și Mediului, iar undeva pe parcurs Finanțele să supravezeze derularea financiară. Cunoscând reținerile ministerelor românești în a colabora unele cu altele⁶, la centru și în teritoriu, programul Sapard se profilează ca un studiu de caz despre cum nu trebuie organizate lucrurile. Recenta înglobare a ANRD în Ministerul Prognozei și Dezvoltării nu schimbă cu nimic lucrurile.

În fine, reforma instituțională n-a putut nici ea să fie impulsionată prea mult prin crearea unui minister special (tot de inspirație latină) al Funcției Publice. Dacă mai era nevoie să precizăm, suntem singurii din Est care am făcut-o, altoind pe structura vechiului Departament al Administrației Publice Locale – o subunitate a guvernului care avea atribuții limitate, clare și suficiente – niște sarcini noi, complicate și greu definibile. MFP ar trebui să fie, conform concepției franco-italiene, un fel unitate de management al resurselor umane pentru întreaga administrație publică centrală, păstrând în același timp funcțiile anterioare de legătură cu teritoriul (prefecți, administrații locale), foarte diferite de cele noi. Descentralizarea de atribuții și bugete, promovată cu curaj în ultimii doi ani în România, a focalizat în totalitate energiile ministerului pe niște lucruri concrete și care se potriveau cu experiența sa anterioară, reprezentând suficient de multă reformă încât acesta abia a putut s-o ducă. Aria mult mai nebuloasă a “Funcției Publice” a rămas în schimb deoparte, pentru că după ce s-a elaborat și promovat noua lege a funcționarului public e greu de spus ce-ar mai trebui să facă exact acest minister pentru a-și justifica numele – să redacteze standarde de conduită pentru angajații guvernului, să organizeze concursurile pe post? După ce se redactează și standardele, existența ministerului mai are vreun rost? N-ar fi mai potrivit ca lucrurile astea să se facă de fiecare agenție în parte, în funcție de specificul ei? – iar experiența

instituțiilor similare din Franța și Italia e inconcluzivă. Singurul mod realist de a profesionaliza administrația publică centrală constă în raționalizarea ministerelor de linie și angrenarea lor în lucrul pe programe cu obiective precise, așa cum se face în celelalte state aflate în negocieri de aderare, nu în înființarea de ministere speciale care ar trebui să le reformeze pe celelalte.

În loc de această necesară raționalizare a administrației publice, asistăm la o expansiune a ministerelor și restructurări de agenții explicabile cel puțin în parte, așa cum arătăm la (2), prin dorința noului guvern de a înlocui persoane ce intrau sub incidența Legii Funcționarului Public. Aceste schimbări de persoane fac obiectul negocierilor subterane dintre PDSR și partidele din actuala opoziție, care încearcă pe cât posibil să-și apere oamenii aflați în posturi, cu rezultate mai bune sau mai proaste, în funcție de relațiile respectivelor partide cu actuala putere. De asemenea, organizațiile externe care acordă asistență tehnică în România sunt și ele îngrijorate de soarta funcționarilor publici din instituții cu care au colaborat, și care se simt azi amenințați de valul schimbării în ciuda legii care îi apără.

Deși legitime, asemenea preocupări nu trebuie să devină un capăt de țară. Mai importantă este în momentul de față o regândire pe baze raționale a întregului sector public (a "statului"), constând într-o redefinire a atribuțiilor diverselor instituții în termeni concreți și funcționali, pe baza experiențelor de până acum ale noastre și ale celor din jur, însoțită de o renunțare la jargonul administrativ de acoperire sub care își ascund multe agenții publice lipsa obiectului de activitate, fie că acest jargon e cel vechi, de proveniență sovietică, fie că e cel nou tip Bruxelles. Chiar mai înainte de a ne preocupa care anume persoane ocupă funcții publice și cât sunt ele de competente, trebuie să ne întrebăm în mod serios dacă acele funcții publice sunt

realmente necesare – iar în caz că sunt, dacă sunt bine definite în termeni de atribuții, în așa fel încât o persoană competentă să aibă în față sarcini viabile. Cu asta ar trebui să înceapă adevărata reformă instituțională în România și asta e ideea de bază pentru argumentele prezentate mai sus⁷.

NOTE

¹ Nu însă și pe cea din Spania, din păcate, care are doar 15 ministere, fiind astfel mai aproape de structura rațională Nord- sau Central-europeană a guvernului exemplificată în tabel. De unde se vede că afinitățile culturale sunt invocate și ele în mod selectiv, în funcție de interes.

² În această logică multiplicarea instituțiilor se poate face la nesfârșit: și piața de capital e importantă și destul de oropsită în România; de ce nu atunci și un Minister al Pieței de Capital?

³ În care, schimbând pe ici pe colo unii termeni, unii foști directori de editură tehnică și apropiații lor de idei lor mai cred și azi.

⁴ Iar faptul că din start ea a fost repartizată unui partid-anexă al unui grup de afaceri (PUR) face acest lucru încă și mai probabil.

⁵ Indiferent ce va fi, începutul nu arată bine: pronunțările publice ale noului său șef, ministrul Cazan, amintesc suspect de mult de cele ale celebrului general Chelaru, el intrând chiar cu discursul de instalare în topul presei române la categoria exprimări bizare.

⁶ Nici când ele țin de același partid rivalitatea nu e mai mică: ministrul Agriculturii și șeful ANDR erau amândoi membri PNȚCD.

⁷ Amănunte suplimentare privind organizarea guvernelor în Europa se pot găsi în paginile de Web respective, unele remarcabil de bine făcute. Un loc bun de începere a explorării este www.kprm.gov.pl, adică pagina cabinetului polonez, care conține și lista integrală a adreselor celorlalte guverne europene ca hyperlinks. Cum se face că alte guverne pot avea pagini așa bune, probabil că asta ține și de faptul că, spre deosebire de cel român, ele *nu* au un departament de comunicare cu rang de minister.

SORIN IONIȚĂ – MA în Științe Politice și Politici Publice la Central European University (CEU), Budapesta, actualmente cercetător Fulbright la Georgetown University, the Public Policy Institute, Washington DC.

Fantoma lui Radu Câmpeanu

LAURENȚIU ȘTEFAN-SCALAT

Revenirea la putere a PDSR, după patru ani de opoziție, va continua să fie explicată în fel și chip. Articolul de față caută cauzele acestei reveniri în structura sistemului politic românesc, așa cum s-a configurat el după 1990. Teza principală dezvoltată în rândurile de mai jos este că sistemul de partide românesc a fost caracterizat, în ultimii zece ani, de două dezechilibre majore.

Primul dezechilibru este un dezechilibru în raportul de forțe dintre formațiunile politice semnificative ale României postcomuniste: de la Revoluție încoace, spectrul politic a fost dominat de un mare partid. Deși PDSR-ul de azi nu mai este FSN-ul de ieri, continuitatea este evidentă. Rădăcinile acestui fapt pot fi găsite în comunismul târziu și în schimbarea bruscă, revoluționară, prin care s-a trecut la o ordine politică nouă.

Al doilea dezechilibru a apărut între forțele politice componente ale singurei alianțe de partide care a reușit să atace cu succes poziția dominantă a PDSR. Este în cauză, evident, raportul de forțe dintre PNȚCD și PNL – partidele majore ale Convenției Democratice Române – prea favorabil primului în ultimii opt ani. Sursa acestui dezechilibru rezidă, în opinia mea, în decizia liderului PNL de atunci, Radu Câmpeanu, de a retrage PNL, în primăvara anului 1992, din coaliția de opoziție. Acest al doilea dezechilibru nu ar fi fost neapărat nefast dacă partidul căruia i-a revenit astfel preeminența în alianță

s-ar fi ridicat la înălțimea responsabilităților asumate.

Sistem politic cu partid dominant

De unsprezece ani, formațiunea politică numită azi Partidul Democrației Sociale din România câștigă mai multe voturi în confruntările naționale decât orice altă formațiune considerată separat. Acest lucru a fost valabil chiar și atunci, în 1996, când a trebuit să cedeze Convenției Democratice pîrghiile guvernării. Din nefericire, în beția succesului, liderii CDR nu au realizat care sînt consecințele acestui fapt politic. Cea mai importantă a fost și rămîne aceasta: PDSR nu poate fi învins decât în circumstanțe deosebite, care nu pare să fie favorizate de parametrii generali ai istoriei și societății românești. În primul rînd este nevoie de o coaliție a acestor partide mai mici, care să fie credibilă și funcțională, și care să acționeze coerent și unitar. Este nevoie apoi de o cronicizare a slăbiciunilor PDSR care să poată fi speculată electoral de coaliția de opoziție – exact ce s-a întîmplat în alegerile generale din 1996. Cu alte cuvinte, cînd aceste condiții nu sînt reunite, PDSR devine, oarecum inertial, beneficiarul acestui dezechilibru structural și principalul pretendent la scaunele guvernanților – cazul alegerilor din 2000.

Acest dezechilibru își are originea în perioada de sfîrșit a comunismului, în modul

în care comunismul s-a prăbușit în România, și în câteva decizii luate imediat după Revoluția din decembrie 1989.

Spre deosebire de alte țări, fapt subliniat deja de mulți analiști, România nu a avut parte de o tranziție negociată. Duritatea regimului ceaușist, lipsa unei aripi reformiste la vârful PCR, o disidență neorganizată și fără aderență socială prea mare nu a permis configurarea unor actori, de o parte și de alta a baricadei, care să pregătească alegerile și o bătălie electorală, cât de cât echitabilă. Revoluția a ținut loc de alegeri numai prin aceea că a impus noi lideri politici. Această primă “bătălie” a fost așadar câștigată de cei care au reușit să se (auto)impună în zilele tulburi din decembrie 1989 – legitimitatea electorală nu va intra în joc decât mai târziu, când era, din anumite puncte de vedere, prea târziu.

Decizia care va influența decisiv echilibrul politic în următorul deceniu a fost însă cea care transforma Frontul Salvării Naționale din arbitru și administrator, din gestionar temporar al treburilor țării, în participant, în competitor în arena politică. Această decizie tranșa, oarecum prematur, sorții confruntării electorale din 20 mai 1990, stabilind parametrii esențiali ai jocului de putere din următorii ani. Voturile pe care partidele politice le-au câștigat în aceste alegeri au funcționat ca o zestre pe baza căreia s-au construit strategiile politice ulterioare.

Toate alegerile de atunci, din 1992, 1996, și din 2000 au confirmat că PDSR rămâne principalul partid al României postcomuniste la distanță semnificativă de următoarele competitori luate separat. Acest dezechilibru structural sugerează, așa cum am mai spus, că numai un efort politic substanțial și un context deosebit pot da forță unei alianțe care să-l răstoarne de la putere.

Înfruntându-l pe Goliat: CDR înainte și după 1996

Trebuie să acceptăm, așadar, că acest dezechilibru structural a fost determinantul crucial al sistemului de partide românesc după 1989. Asta nu înseamnă că jocurile sînt făcute pentru totdeauna și câștigătorul este cunoscut dinainte, ci doar că înaintea fiecărei confruntări trebuie evaluate circumstanțele pentru a vedea dacă sînt reunite condițiile pentru ca PDSR să fie trimis în opoziție. Este clar că “miracolul” din 1996 nu s-a mai produs în 2000. Unde s-a greșit? Putea fi rezultatul altfel? Putea o Convenție intactă să bată încă o dată la puncte PDSR? Putea o altă coaliție, formată din partide puternice, să preia locul CDR?

Nimeni, cred, nu poate da răspunsuri tranșante acestor întrebări. Probabil că, în condițiile unui joc politic deschis, eventualitatea ca PDSR să fie din nou înfrînt putea fi contemplată la fel ca oricare alta. Prea mulți factori ar fi trebuit să fie reuniți, însă, ca “minunea” să se întîmple.

O guvernare de succes poate că nu ar fi readus în discuție viabilitatea formulelor politice existente, în speță Convenția Democrată Română și alianța acesteia cu Partidul Democrat și cu UDMR. Din păcate, performanța guvernamentală nu a fost de loc una strălucită. Dimpotrivă.

Nu este locul să spunem de ce nu a fost o guvernare de succes, în ciuda unor pași importanți într-un număr de domenii. Poate doar să subliniem că nu a fost, din păcate și în ciuda așteptărilor, o guvernare “pentru oameni”, în calitatea lor de contribuabili, consumatori, lucrători și întreprinzători, ci mai curînd una împotriva lor. Și nu o să enumăr aici politicile care au dus la o stare de nemulțumire generalizată. A fost o guvernare fără viziune pe termen lung și fără un proiect

de modernizare coerent. "Strategia națională" a apărut în ultimele luni de mandat când ea ar fi trebuit conturată chiar din primele. A fost o guvernare eteroclită și incoerentă în termeni de echipe ministeriale, măcinată de orgolii, diviziuni de substanță și conflicte de interese. A fost o guvernare multicefală, cu un creier în Cotroceni, unul în Palatul Victoria, altul la sediile partidelor componente, pentru a nu mai vorbi de cancelariile instituțiilor financiare internaționale sau de presiunea nedomolită a străzii.

Guvernarea nu a făcut decît să potențeze și să adîncească (miza fiind acum mult mai mare) tensiunile străvechi existente între foștii locatari ai palatelor puterii: între PD, continuator, într-un anumit fel, al platformei FSN, și partidele Convenției, opozante neînduplecate la guvernarea FSN de la începutul anilor nouăzeci, între UDMR și celelalte partide care au devenit între timp mai "naționaliste" doar ca să își mărească bazinul electoral.

Printre cauzele acestui bilanț negativ trebuie inclus și acel dezechilibru din interiorul CDR de care vorbeam mai sus.

Ținînd seama de contextul politic al primei jumătăți a anilor nouăzeci, CDR a reprezentat într-adevăr formula politică în măsură să realizeze performanța de a detrona PDSR-ul. Cei care nu au înțeles că alianța era soluția optimală în 1992 și 1996 au suportat consecințele. Partidul Alianței Civice și PNL-Aripa Tînără au dispărut de pe scena politică o dată cu părăsirea Convenției înaintea alegerilor din 1996. Iar PNL, partid istoric cu pretenții, a fost exmatriculat din parlamentul 1992-1996 în urma deciziei nesăbuite a lui Radu Câmpeanu de a scoate partidul din CDR înaintea alegerilor din 1992.

Consecințele acestei decizii se văd și astăzi. Nu numai că au urmat ani lungi de penitențe pentru un PNL care încerca să își

refacă imaginea politică sub o nouă conducere, dar – mult mai grav – la reîntoarcerea sa în Convenție, PNL a trebuit să accepte umil directivele și oamenii propuși de PNȚCD pentru diverse funcții de conducere. Radu Câmpeanu este astfel direct responsabil pentru ruperea echilibrelor politice din CDR.

Această decizie din 1992 a liberalilor a lăsat cîmp liber țărăniștilor să revendice conducerea CDR și, ulterior, a guvernului și să asume principalele responsabilități ce decurgeau din acestea. Dezechilibrul din CDR s-a dovedit unul nefast doar pentru că PNȚCD nu a știut să îl transforme într-un avantaj decisiv în fața celorlalte partide "mici" și pentru că, mai general, nu a făcut față complexității problemelor pe care era chemat să le gestioneze și să le rezolve. Puteam, teoretic, să ajungem la o situație în care PNȚCD s-ar fi impus definitiv în CDR înghițind partenerii mai mici și apropiindu-se electoral de talia PDSR. Jocul politic s-ar fi simplificat, iar dominația PDSR nu ar mai fi fost văzută ca un fapt semiperen.

Orgoliul cu care PNȚCD și-a asumat rolul director al afacerilor politice în România i-a orbit pe liderii săi care au considerat relația de subordonare a PNL-ului un dat permanent. În plus, CDR a fost o alianță cu un pronunțat caracter electoral: a fost concepută ca o trambulină către puterea politică și nu ca o alianță de guvernare. CDR a murit practic de îndată ce partidele componente și-au luat în posesie scaunele puterii. Rateurile tot mai dese din anii 1997-1998 arătau că guvernarea scîrțîie, că PNȚCD era, în mare măsură, responsabil de această stare de fapt, că PNL devine tot mai vizibil și mai individualizat politic și că relația dintre ele trebuie renegociată.

Pe umerii prea firavi ai PNȚCD s-au aflat, timp de patru ani, simultan, gestiunea

relațiilor cu partenerii din CDR, a relațiilor cu partenerii de guvernare – PD și UDMR, cu un președinte care refuza să se identifice cu platforma politică a PNȚCD, și nu în ultimul rând, cu prim-miniștrii care au păstrat toți, fără excepție, o distanță îngrijorătoare față de principalul partid de guvernare.

Gestiunea proastă a afacerilor publice între 1996-2000 își are rădăcinile, așadar, în incapacitatea cronică a PNȚCD de a face față la o listă lungă de responsabilități pe care le revendica cu poftă și orgoliu în urma parcursului corect pînă în 1996. Revendicarea era legitimă pentru că ceilalți aspiranți fuseseră într-un fel sau altul reduși la poziții de plan secund, prin diverse acțiuni suicidare, dintre care cea mai gravă, fără dubii, rămîne cea a lui Radu Câmpeanu. PNȚCD nu numai că nu s-a ridicat la înălțimea acestor responsabilități, dar modul cum le-a abordat s-a întors împotriva lui și a guvernării pe care o conducea. Vom exemplifica cu modul în care s-a îndeplinit o funcție politică esențială pentru buna desfășurare a mecanismelor politice: recrutarea personalului politic pentru funcții de răspundere în structurile de partid și în stat.

Recrutare și eficiență politică

Pe umerii PNȚCD a căzut așadar sarcina enormă de a recruta și nominaliza persoane pentru funcții importante în stat. Recrutarea defectuoasă a fost primul inel dintr-un lanț de cauzalități care au dus în cele din urmă la măturarea PNȚCD de pe scena parlamentară a țării...

Vina PNȚCD în materie de recrutări este triplă: 1) multe numiri au fost făcute inercial fără o evaluare a consecințelor politice, 2) au fost numiți sau aleși candidați pentru poziții înalte în stat oameni care nu făcuseră carieră în PNȚCD și care nu aveau nici o bază politică în acest partid, 3) cel mai

grav, multe din deciziile privind numirea unor persoane în poziții importante nu au fost luate în instanțele superioare ale partidului, așa cum ar fi fost normal, ci în afara lor (la Cotroceni, în special).

1) Să amintim modul în care a fost ales succesorul lui Corneliu Coposu într-un moment decisiv pentru viitorul politic al partidului. Diaconescu a fost ales doar pentru că a fost în preajma “Seniorului”, și nu pentru cine știe ce calități de politician. Toată lumea este de acord, conducerea sa a fost o catastrofă: prea maleabil și împăciuitor, fără viziune și carismă, omul care în alte sisteme politice ar fi fost chemat să conducă guvernul nu a fost în stare să își aleagă și să controleze corespunzător proprii (prim-)miniștri. Al doilea exemplu, la o altă scară, dar cu consecințe la fel de serioase în planul imaginii și al performanței publice a PNȚCD a fost decizia de a-l lăsa pe Viorel Lis să candideze în alegerile locale din București în 1998, în ciuda faptului că devenise în perioada interimatului său un personaj controversat.

2) În cazul oamenilor fără carieră în PNȚCD, exemplele sînt copleșitoare începînd chiar cu președintele Constantinescu. Propus de Alianța Civică, provenit din grupul universitarilor care s-au alăturat de la început CDR, Constantinescu a intrat tîrziu în PNȚCD și nu a ocupat nici o funcție importantă în acest partid. Distanța față de partid a apărut cu claritate de nenumărate ori, dar cel mai relevant este poate gestul de retragere din cursa prezidențială și refuzul de a se reîntoarce în partid într-un fel sau altul. Constantinescu nu a fost niciodată un “țărănist” în adevăratul sens al cuvîntului.

Un al caz notoriu este primul prim-ministru țărănist, Victor Ciorbea. Acesta nu avea nici o legătură cu PNȚCD-ul înainte de anul de grație 1996 cînd s-a trezit la interval de cîteva luni primar și prim-ministru. Fără

autoritate în partid, cum putea ține în frâu pe “baronii” țărăniști din Guvern sau din Parlament? Conducerea partidului era conștientă de handicapul intern al lui Ciorbea și au optat rapid pentru soluția numirii sale ca vicepreședinte, ceea ce nu a schimbat mare lucru știind că autoritatea într-o instituție de talia PNȚCD nu se construiește de azi pe mâine.

Isărescu a rămas și el un corp străin, “parașutat” într-o poziție care revenea – prin algoritmul politic – PNȚCD-ului. Suita de rugăminți și apeluri către acesta de a se înrola în partid sau măcar de a accepta candidatura la președinție din partea PNȚCD nu a avut nici un efect.

Cazul Radu Vasile este ușor diferit pentru că el provenea, la momentul numirii sale, din structurile de conducere ale PNȚCD, fiind chiar secretar general al partidului. El a fost numit exact atunci când se contura ca purtător de cuvânt al unei aripi disidente în partid, numită “grupul de la Brașov”. Or, alegerea liderului unei facțiuni nu făcea decât să potențeze lupta intestină cu consecințele pe care le-am văzut. Ulterior, și Ciorbea și Vasile și Lis au plecat cu câte o porțiune din partid.

3) Nu mai este un secret pentru nimeni că factorul determinant în numirea lui Ciorbea și a lui Isărescu a fost președintele Constantinescu, o realitate pe care țărăniștii au acceptat-o surprinzător de ușor. Vina în acest caz se referă la lipsa de inițiativă și la abandonarea unei funcții politice esențiale, aceea de a avea control deplin asupra recrutării personalului politic cheie.

Reducerea numărului de actori politici semnificativi

Exista un element suplimentar care a fost, iar, trecut ușor cu vederea de liderii țărăniști și care în cele din urmă le-a dat

lovitura finală. Contextul politic al anului 2000 era diferit de contextul politic al anului 1996 și pentru că actorii politici majori, inclusiv și în primul rând PNȚCD, conveniseră că trebuie modificat raportul între reprezentare și eficiență politică în favoarea celei din urmă. Mărirea pragului electoral de la 3 la 5 la sută, condițiile mai restrictive pentru existența și activitatea partidelor trebuiau să lucreze înspre simplificarea peisajului politic și, ca o consecință așteptată, înspre o mai mare coerență guvernamentală și o accelerare a procesului decizional.

Or această decizie politică era, în sistemul de partide dezechilibrat pe care l-am descris mai sus, clar în avantajul de moment al partidului dominant și în dezavantajul partidelor mai mici. Consecința în planul acțiunii politice era evidentă: aceste partide mici erau împinse fie la colaborare în interiorul unor coalitii de partide, fie la o luptă între ele pentru supraviețuire.

Partidele la putere în legislatura 1996-2000 nu au realizat că ele însele își ridicau o ștachetă pentru care resursele lor erau mai degrabă incerte. PNȚCD, promotor al acestei simplificări politice, a plătit prețul incapacității strategice și manageriale de a trece cu bine pragul parlamentar, iar PD și UDMR nu au fost lipsite de emoții. În același context, decizia PNL de a merge singur în alegeri nu a fost, cu certitudine, una ușoară.

Un efect mai puțin vizibil și mai puțin discutat al acestei tentative de reducere a numărului de actori politici semnificativi a fost lupta, cu nuanțe fratricide, între partide aflate la guvernare, pe segmentul electoral comun, să îl numim, cu un termen des folosit, “de dreapta”. Evident, dacă numărul de partide relevante politic trebuia să scadă, înseamnă că cea mai aprigă competiție se va da în dreapta spectrului, unde pulverizarea politică a fost, în tot deceniul zece, extrem de

mare. Problema nu se punea aproape de loc “la stînga” unde PDSR domina incontestabil, înghițind partide mici de tipul PSDR.

Acest prim pas în direcția unei reforme a sistemului politic românesc, binevenit în abstracto, a fost inițiat la un moment extrem de nefericit pentru fosta coaliție de guvernare și în special pentru principalele partide ale CDR: PNL și PNȚCD. Relația dintre ele era caracterizată de impulsuri politice contradictorii. Asumînd guvernarea împreună, ele se aflau în postura de parteneri. Întărind parteneriatul, încercînd găsirea unor căi de comunicare și compromis în momente dificile, ele puteau suda o echipă politică care să funcționeze ca o federație de partide, singura în stare să se opună PDSR-ului. Colectarea electoratului de dreapta s-ar fi făcut în grup, nemaifiind nevoie de deschiderea unei competiții interne între aceste partide.

Tensiunile existente încă dinainte de 1996 nu au putut fi aplanate, ele fiind chiar exacerbate de alte și alte puncte de controversă. Pe acest fundal, mărirea pragului electoral a acționat centrifugal forțîndu-i pe partenerii guvernamentali la atitudini războinice. Nici nu trecusem de jumătatea mandatului cînd bătălia pentru “cine este mai reformist” în interiorul guvernării a început. Cu un an înainte de alegeri și în fața unui eșec electoral previzibil, PNȚCD și PNL au început confruntarea surdă pentru postura de reprezentant politic și parlamentar al electoratului tradițional al CDR.

În loc de epilog

Dezechilibrul din CDR, conjugat cu incapacitatea PNȚCD de a răspunde eficient imperativelor momentului și cu încăpățînarea sa de a renegocia relația cu PNL au dus la ruperea Convenției. Într-un fel, decesul vechii

Convenției însemna acceptarea victoriei PDSR. Cu un aer defetist, și liberali și țărăniști au încercat, după despărțire, să își pregătească mai bine așternutul post-electoral – previzibil, în opoziție. Ideea de coaliție era extrem de atrăgătoare politic, dar nici o altă tentativă nu a mai reușit: apropierea liberalilor de ApR nu a dat roade, iar palida imitație CDR 2000 a fost un fiasco complet. Cîștigătorul bătăliei “fratricide” a fost, în cele din urmă, Partidul Național Liberal.

Fără să luăm în discuție cazul PRM, care merită un tratament aparte, acestea sînt indicii că asistăm la o reconfigurare (dorită, într-o anumită măsură) a spectrului politic. Rămîne însă, important, dezechilibrul major între PDSR și celelalte partide parlamentare. PNL a scăpat de dădăceala PNȚCD, dar are, pentru a rămîne în jocul politic, încă multe obstacole de trecut. Culmea ironiei, fantoma lui Radu Câmpeanu a reapărut în recente alegeri, lovind încă o dată PNL-ul pe la spate. Nu un adversar redutabil sau cine știe ce gafe politice, ci un banal cerc i-a privat pe liberali de două-trei procente bune, procente care s-ar fi dovedit, în peisajul arid al “dreptei”, extrem de valoroase.

LAURENȚIU ȘTEFAN-SCALAT – asistent la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București, Master în sociologie și politici ale societăților moderne, Universitatea din Cambridge, UK, coordonator al *Dicționarului de scrieri politice fundamentale* recent apărut la editura Humanitas (2000).

Scenarita

RĂZVAN DUMITRESCU

Premise

Se spune că după război, mulți viteji se arată. Dacă aplicăm zicala fără a face o analiză temeinică, ar trebui să încadrăm în această categorie o serie de oameni politici și analiști care comentează acum rezultatele alegerilor generale.

Cei care spun că era previzibilă neintrarea în Parlament a CDR 2000, s-ar putea regăsi în acest grup. La fel și cei care spun (sau care au spus deja): “Vedeți, v-am zis eu că nu este profitabil să existe doi candidați tehnocrați la Președinție? Priviți acum scorurile domnilor Stolojan și Isărescu și trageți concluziile!”

Mai există și cei care susțin că știau și au avertizat la momentul potrivit că Petre Roman nu are nici o șansă, că ApR nu va intra în Parlament sau, la fel de bine, cei care pretind că au anunțat cu mult înainte de primul tur al alegerilor parlamentare că PDSR nu va obține atât cât arătau sondajele de opinie. Adică între 45% și 51%.

Tot în această categorie ar putea fi încadrați acei sociologi care, după alegeri, au găsit o explicație plauzibilă în legătura cu scorul mai mic decât estimările inițiale, pe care l-a obținut formațiunea care a câștigat cele mai multe voturi. Și ei ar putea fi primiți în clubul vitejilor care după război se arată, dacă nu cumva au primit deja o răsplată mai mare, prin cooptarea în Guvern. La Ministerul Informațiilor Publice de pildă...(*) I-am putea încadr

dra în această categorie și pe analiștii care nu se miră de ascensiunea fără precedent a Partidului România Mare și care spun că acest lucru se contura încă din luna iulie.¹

Lista membrilor acestui club imaginar ar putea continua pe pagini întregi pentru că s-au scris și s-au spus multe lucruri despre alegeri, înainte și după desfășurarea acestora.

Dacă facem însă o analiză temeinică, lista de mai sus devine din ce în ce mai scurtă. Vom constata că multe lucruri erau previzibile iar cele care erau imprevizibile atât de puține la număr, încât analizele preelectorale bine făcute s-au pliat pe rezultatul înregistrat. Dar suspiciunea generalizată față de analize și analiști a bulversat totul.² Astfel, cititorul obișnuit de presă scrisă este tentat să răspundă cu zicala sus amintită ori de câte ori cineva i-ar spune că ceea ce s-a întâmplat are o explicație. Politicianul român se află în aceeași situație. El suportă cu stoicism bombardamentul informațional și se apără de această agresiune ignorând elementele cele mai importante.³

Se întâmplă astfel pentru că partidele noastre – cu mici dar semnificative excepții – nu au departamente eficiente de analiză. Marea majoritate a formațiunilor politice încropesc astfel de structuri cu câteva luni înainte de alegeri sau apelează la instituții deja existente, cheltuind mulți bani și neavând nici un control asupra calității prestației sau confidențialității informațiilor.⁴

Cu o singură excepție, și candidații la

Președinție s-au aflat în aceeași situație. Ei au fost victimele lipsei de consultanță preelectorală de la nivelul partidelor în numele cărora au candidat. Poate că nu ar fi lipsit de interes să relatez ceea ce mi s-a întâmplat să aflu într-un anumit context, despre Mugur Isărescu și staff-ul acestuia. La o zi după startul oficial al campaniei pentru alegerile parlamentare, reprezentanții domniei sale telefonau unor ziariști pentru a-i invita să facă parte din echipă! Astfel stând lucrurile, nu este de mirare că ceea ce ar trebui să se vadă, nu se vede.⁵ Nu se vede pădurea din cauza uscăturilor pentru că trăim într-o societate în care majoritatea domeniilor suferă de lipsă de profesionalism. De aici probabil și apetitul pentru scenarii, pe cât de spectaculoase pe atât de fanteziste. Din lipsă de profesionalism aceste construcții pot fi lesne confundate cu planuri și strategii posibil de aplicat. Câți și-or fi pus oare întrebarea: într-o societate care funcționează după descrierea de mai sus, cât de ușor sau cât de greu ar putea fi pentru unii, mai bine informați și organizați, capabili să gândească pe termen mediu, să construiască o strategie prin care să-și atingă scopurile?

Inventarul

Părăsim acum sfera concretului și construim un ipotetic exemplu. În tot scenariul care urmează și care se desfășoară într-un spațiu (citește țară) **S**, subiectul principal este partidul **P**, aflat în opoziție și care dorește să revină la guvernare....

Un inventar al elementelor care la un moment dat lipsesc și fără de care nu se poate spera în câștigarea alegerilor arată că **P nu are**:

- credibilitate externă, indispensabilă într-o lume care se globalizează încet dar sigur;
- apartenență la o grupare doctrinară internațională, indispensabilă pentru deschiderea unor canale eficiente de comunicare și lobby;

- informații de calitate despre actul de guvernare și situația din interiorul partidelor aflate la putere, elemente utile în construirea atacului decisiv;
- credibilitate internă, în anumite cercuri ale intelectualității;
- un lider carismatic absolut nou, în afara oricăror bănuieli în ceea ce privește legăturile sale cu trecutul, care să poată fi lansat cu succes în cursa pentru funcția de conducător al spațiului **S**;
- acces în suficientă măsură la mijloace de informare în masă;
- consultanță politică și sociologică de calitate;
- management competent de campanie electorală;

Acceași analiză arată însă că **P are**:

- fonduri importante, adunate în perioada în care s-a aflat la guvernare;
- oameni de afaceri sau cu relații în anumite medii economice, dispuși să parieze pe viitorul lui **P**;
- persoane influente care provin din structurile unor servicii secrete ale spațiului **S**;
- oameni dispuși să se angajeze într-un lobby intens în afara spațiului **S**;
- liniște mediatică asigurată indirect de neînțelegerile și certurile din interiorul puterii în exercițiu;

Pentru a-și rezolva problemele, **P are la dispoziție un timp T**.

PLANUL

Etapa 1

P decide să intensifice contactele cu lumea de dincolo de spațiul **S**. În acest fel se încearcă o corectare a deficitului de imagine externă. Vor fi folosite bunele relații pe care **P** le are cu reprezentanți oficiali ai lui **S** în exterior, menținuți de guvernarea în exercițiu pe posturi. Se va apela chiar la unele organizații, dacă nu secrete, atunci discrete.

Etapa 2

Cooptarea unor persoane cu relații și influență în serviciile de informații ale spațiului S.

De operațiune se vor ocupa cei care provin din aceste structuri și care sunt deja membri P.

Prin intermediul structurii create se vor obține informații guvernamentale.

Vor fi monitorizate acțiunile adversarilor, folosind acei oameni care au dosar de informator și care vor colabora pentru că se tem că trecutul lor poate fi făcut public. Eficiența operațiunii este asigurată de vidul legislativ din spațiul S.

Aici nu există încă legi care să deconspire poliția politică și pe colaboratorii acesteia. O astfel de prevedere este necesar să apară după ce P și-a atins scopul, pentru a-l scuti de “surprize” atunci când va fi la guvernare.⁶

Etapa 3

Împrietenirea cu cercuri din mass-media. P va adopta un alt fel de comportament față de ziariști. Presa este interlocutor și nu adversar. Pentru o maximă eficiență se va încerca și cooptarea unor patroni de media în P. Studiile arată că mai mult de 50% din populație își formează opiniile vizionând emisiuni TV.

Etapa 4

În S sondajele de opinie joacă un rol esențial. Ele sunt folosite de analiști ca argument în dezbaterile televizate la care participă. Talk-show-ul este la modă.

Influența televiziunilor este mare. P are nevoie de consultanță sociologică de calitate.

Mai are nevoie și de influențarea (atât cât se poate) a opiniei publice într-un anumit sens.

Se va capta bunăvoința unor institute de sondare a opiniei publice prin presiuni sau propuneri avantajoase.

Etapa 5

Se vor lansa atacuri mediatice asupra puterii în exercițiu, atunci când contextul intern și/sau extern va fi favorabil.

Vor fi exploatate eventualele nemulțumiri

sociale folosind organizațiile sindicale.

Se elaborează o strategie de captare a bunăvoinței liderilor sindicali, prin acordarea unor locuri pe listele electorale ale lui P. Dacă într-un spațiu vecin, condus de un lider ultranaționalist, o organizație militară interstatală va interveni pentru a pune capăt unui război etnic, evenimentul va fi speculat. În situația în care guvernarea din S se declară favorabilă acțiunii, P va folosi teza neamestecului în treburile interne.

Rezultatele vor fi spectaculoase, cu efecte majore în mentalul populației din S, care timp de zeci de ani a fost educată de un regim dur să reacționeze într-un anumit fel la retorica de acest tip.

Etapa 6

Este prevăzută să se deruleze cu puțin timp înainte de marea confruntare. Permite replieri pe scenarii de rezervă. Acest lucru este absolut obligatoriu pentru că dinamica evenimentelor în perioada preelectorală este mai mare. Dacă puterea va căuta soluții spectaculoase de refacere a credibilității, se va acționa în consecință.

P va încerca să împiedice coagularea adversarilor în jurul unui singur candidat la Președinție. Analizele arată că acesta ar avea șanse mari să ajungă în runda finală. Se va încerca, prin mijloace specifice de influențare, divizarea și fragmentarea puterii în exercițiu. Se va încuraja apariția unor candidați alternativă în această parte a spectrului politic. Concomitent, se va încerca blocarea eventualului acces în turul doi a unuia dintre candidații menționați prin încurajarea propriilor membri în a acorda în primul tur votul lor reprezentantului unei formațiuni retrograde, neagreată nici de propriul electorat nici de electoratul adversarilor.

Dacă respectivul candidat ajunge să se confrunte în runda decisivă cu reprezentantul P, voturile sale care provin de la membrii P se întorc “acasă”.

Procedeu aparent riscant se bazează pe

faptul că, de regulă, partidele sunt sau ar trebui să fie structuri disciplinate.

NOTE

Concluzii

Dacă reușește, planul rezolvă mai multe probleme. În primul rând, asigură preluarea puterii. În al doilea rând, testează profesionalismul echipelor de consultanță și disciplina filialelor din teritoriu. Riscul asumat nu este major dacă studiile preelectorale arată că **P** câștigă oricum alegerile parlamentare. Chiar dacă liderul **P** nu se bucură de o imagine favorabilă în exteriorul spațiului **S** (din cauza trecutului său), perspectiva câștigării alegerilor de către un indezirabil în regiune, face din reprezentantul **P** singura soluție acceptabilă. Colaborarea cu acesta devine obligatorie în perioada imediat următoare.

Un efect similar are loc și în plan intern. Cercuri ostile **P** și liderului său se văd nevoite să sprijine această soluție politică din lipsă de alternativă. În perioada imediat următoare nimeni nu poate contesta legitimitatea politică a candidatului care a câștigat în acest fel alegerile. Planul forțează consensul. Nu în ultimul rând, ne vom referi și la legalitatea acestui plan de acțiune.

Dacă spațiul **S** se află într-o situație mai specială (ex. tranziție, proces legislativ greoi, perioadă mai dificilă de adaptare la legislația regională), s-ar putea întâmpla ca scenariul să nu contravină prevederilor legale în vigoare. Cu alte cuvinte, ceea ce nu este interzis, este permis.

P.S. Exemplul de mai sus este un banal exercițiu. Un simplu joc de strategie. În vidul de profesionalism care ne înconjoară, nu vom ști niciodată dacă așa ceva se poate aplica sau nu.

*Vasile Dancu, director Metro Media Transilvania, a devenit ministru în Guvernul Adrian Năstase.

¹ Cu o lună și jumătate înainte de alegeri, unele sondaje de opinie semnalau lucruri interesante. Pe data de 10 noiembrie 2000, Alexandru Stoenescu (PNL) a prezentat într-o conferință de presă două cercetări sociologice "confidențiale" realizate de IMAS și IRSOP, la comanda CDR 2000, respectiv PDSR. În ambele sondaje Ion Iliescu se situa pe primul loc. La fel și PDSR. Ambele studii îl plasau pe Stolojan înaintea lui Isărescu (15%, respectiv 14% la IMAS, 16% respectiv 14% la IRSOP). CDR 2000 se situa mult sub pragul electoral (6,4% IMAS, 6,2% IRSOP). Vadim Tudor și PRM ocupau deja locul doi în preferințele electoratului. Ierarhiile au fost pe deplin confirmate de alegeri.

² A existat o răfuială a presei scrise cu sondajele de opinie. Ziarele au semnalat în nenumărate rânduri că acestea se contrazic flagrant și titlurile de tipul "Sondajele otrăvite și otrava sondajelor" (Sorin Roșca Stănescu, **ZIUA**) au deschis ample comentarii despre studiile sociologice. De altfel, cotidianul **ZIUA** a dat în judecată trei institute care au efectuat cercetări în perioada campaniei electorale, acuzându-le de manipularea opiniei publice. Întemeiată sau nu, această atitudine a fost încurajată de unele aspecte cel puțin bizare, prezente în studiile unor institute. În aproximativ aceeași perioadă, Metro Media Transilvania realiza două sondaje pentru clienți diferiți: Asociația "Încredere pentru România de mâine" (perioada 14-20 octombrie) și PDSR (perioada 19-25 octombrie). Rezultatele erau contradictorii. Isărescu pierdea 3,3% între cele două studii, locul doi avea ocupanți diferiți iar CV Tudor se afla pe poziția a 4-a! "Spre deosebire de toate cercetările anterioare, electoratul PDSR a întinerit subit, s-a mutat la oraș și și-a completat studiile" - remarca ziarista Anca Hriban. (11.11.2000)

³ Un exemplu elocvent este Alianța pentru România. În data de 21 noiembrie 2000, Gheorghe Tinca, vicepreședinte, critica "sondajele trucate". El afirma că "există și studii corecte care plasează partidul și pe liderul acestuia la peste 10% în din preferințele electoratului". Este probabil vorba despre o formă de apărare împotriva bombardamentului informațional. La acea dată existau deja trei studii care nu se contraziceau de loc și care plasau ApR sub pragul electoral iar pe Teodor Meleșcanu sub cota propriului partid. Situația a fost confirmată de scrutinul din data de 26 noiembrie 2000...

⁴ Campania electorală pentru alegerile locale a relevat pentru prima oară acest lucru. Au existat candidați cărora li s-a făcut publicitate (pe bani grei) după tipicul unui produs de larg consum și nu după regulile marketing-ului politic. Era un semnal evident că unele

partide sunt total decuplate de agenda cetățeanului. De altfel, cu zece luni înainte de alegeri, liderii PNȚCD afirmau că nu sunt îngrijorați de scăderea din ultimele sondaje de opinie și că după înlăturarea sursei de “tensiune” numită Radu Vasile, reacția electoratului față de partid va fi una pozitivă (3.01.2000, conferință de presă). Nu numai declarațiile unor politicieni relevau o evidentă decuplare de problemele electoratului. Un studiu al Societății Academice din România (publicat în octombrie 2000) arată că parlamentarii văd altfel decât alegătorii. Era vorba despre chestiuni importante precum votul uninominal, noțiunile de dreapta și stânga sau despre percepția vieții sub comunism.

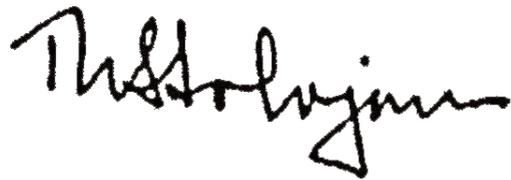
⁵ Mulți politicieni și ziariști s-au arătat surprinși (sau luați prin surprindere...) de ascensiunea PRM. S-a spus că scorul obținut de CV Tudor și de partidul său este surpriza scrutinului. Celor care se mai declară contrariați de situație, le ofer următorul citat: “Mai există însă un potențial câștigător al electoratului pedeserist – Partidul România Mare. În 1997, după pierderea alegerilor și scăderea constantă a PDSR și a lui Iliescu în sondaje, PRM și Corneliu Vadim Tudor au câștigat puncte importante. Iar dacă senatorul Vadim nu făcea greșea de a-l ataca nejustificat și dezonorant pe Constantinescu, PDSR și Iliescu nu ar mai fi fost beneficiarii simpatiei publice. Iată că acum situația s-a inversat.” Afirmatia aparține politologului Dan Pavel. Editorialul se numește “Cutremurul politic și indolența liderilor” (ZIUA, 23 mai 2000). Dan Pavel sesiza atunci ceea ce alții refuzau sau nu puteau să vadă... După retragerea lui Emil Constantinescu din cursa pentru Cotroceni, Vadim și-a îndreptat arsenalul spre Ion Iliescu, reușind ceea ce reușise pentru o scurtă perioadă și în 1997.

⁶ Între ipoteticul spațiu S și România ar putea exista aici unele asemănări. Unele articole au semnalat regrupări spectaculoase de foști ofițeri din armată, poliție și servicii secrete în jurul formațiunii care avea să câștige alegerile. Erau nominalizați: Dumitru Iliescu, fost șef al SPP înainte de 1996; gen. Dan Gheorghe, fost șef al UM 0215; col. Viorel Harosa – fost la 0215; col Condoiu – fost la UM0215; col. Stoica – fost șef la SRI București; generalii Duică, Ciceu și Pintilie (ultimul, asociat cu penultimul în producția de presă – după cum se preciza în material). Lista îi mai cuprinde pe generalii Costică Voicu și George Ioan Dănescu, gen. Constantin Tucan – fost șef al Corpului de Control al SPP, gen. Dorel Țărmurean – adjunct al directorului Serviciului de Telecomunicații Speciale ș.a.m.d. La capitolul “servicii secrete” era inclus și gen. Ioan Talpeș, fostul șef al SIE până în 1997, care ocupă în prezent funcția de consilier prezidențial. (**Evenimentul Zilei**, 9 martie 2000).

CINE NE CITEȘTE:

Apreciez “Sfera Politicii” ca o revistă de avangardă a societății românești. Doresc să felicit editorii și redactorii acestei reviste pentru că au reușit, în toți acești ani, să păstreze o abordare serioasă a unor subiecte multiple ancorate în realitatea tranziției sau în trecutul încă nedeslușit pe deplin.

Mult succes și viață lungă revistei “Sfera Politicii”!

Theodor Stolojan

**Fost Prim Ministru
al României**

RĂZVAN DUMITRESCU – Membru al Societății Jurnaliștilor din România, Editor la Radio Contact România, moderator de talk-show la TVR, prezentator al Jurnalului de știri la TVR 1, Redactor șef adjunct al cotidianului **Curentul**. Cunoscut pentru articolele publicate în magazinul **Lumea**, **Ziua**, **Sfera Politicii**.

Un pas greșit în direcția cea bună

România și minoritățile naționale (1990–2000)

DAN OPRESCU

Avertisment: Aceste pagini le-am scris doar în calitate de Dan Oprescu, iar nu de funcționar public sau de expert guvernamental. Din această pricină, ele trebuiesc socotite drept o opinie personală, adesea extrem de subiectivă (poate și nedreaptă, uneori), asupra unor evenimente ce pot fi, desigur, și altminteri interpretate. Ca atare, paginile următoare nu angajează în nici un fel Guvernul României sau/și Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale, ci doar pe semnatarul lor.

În România, problematica minorităților naționale a “izbucnit” aproape furtunos (la suprafață) imediat după 22 Decembrie 1989, fiind utilizată în numeroase scopuri de către politicieni și grupări de interese. Puținătatea și mediocritatea rezultatelor obținute de către autorități și de către societatea civilă în acest teritoriu deosebit de sensibil la condiționări politice (și nu numai) se cuvin a fi percepute în contextul “eșecului colectiv” pe care îl reprezintă întreaga Românie post-decembristă. Perioada 1990-2000 poate fi împărțită, din acest punct de vedere, în două: 1990–1996 și, respectiv, 1997–2000. Să le luăm pe rând.

1. Primele guvernări iliesciene (1990–1996)

Principala preocupare a feluritelor

prime guvernare iliesciene a fost încercarea de a izola parlamentar, politic și propagandistic Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR), de preferință prin prezentarea celorlalte minorități naționale din țara noastră (e.g.: armeni, albanezi, germani, bulgari etc.) drept “alături” de Guvern. Principalul motiv pentru adoptarea acestei poziții trebuie să fi fost mai puțin anti-maghiarismul respectivelor guvernări, și mult mai mult faptul că UDMR a fost perceput de la început ca fiind mai degrabă apropiat câtorva partide de opoziție; e de prisos, probabil, să se sublinieze faptul că, în perioada 1990–1996, UDMR s-a aflat constant în opoziție, fiind una dintre țintele preferate ale celor de la putere, îndeosebi pe parcursul guvernării “patrulaterului roșu” (1992–1996), dar și înainte (cf. violențele inter-etnice de la Tîrgu Mureș, din Martie 1990). Modalitățile instituționale prin care guvernării și-au asigurat sprijinul minorităților naționale (altele decât cea maghiară, desigur) au fost: (a) Consiliul pentru Minoritățile Naționale (CptMN), înființat în Aprilie 1993, (b) secretariatul CptMN, element constitutiv al Guvernului și aflat sub coordonarea Secretariatului General al Guvernului (SGG), 1993–1996, (c) grupul deputaților reprezentând, în Parlamentul României, alte minorități decât cea maghiară, și (d) subsidii, de la Bugetul de stat, pentru organizațiile și asociațiile “cooperante”, printr-un veritabil sistem de “pensii alimen-

tare”. Măsura în care anumiți parteneri (e vorba, desigur, despre partide naționaliste, xenofobe și izolaționiste, precum Partidul România Mare – PRM – sau PUNR) la coaliția guvernamentală și-au adus contribuția creatoare la alcătuirea inițială a acestui sistem nu constituie tema acestor rânduri. Sistemul “pensiilor alimentare” a continuat cu mult succes și după Noiembrie 1996, în principal deoarece este deosebit de dificil să elimini ceva ce ai apucat o dată să dai “pe daiboj”, iar apoi deoarece întregul sistem, în esență clientelar, nu costă deosebit de mult, la nivelul întregului Buget de stat. Astfel, pentru anul 1997, nivelul fondurilor de acest fel era de 6 miliarde de lei, în 1998 de circa 12 miliarde, în 1999 de 35 de miliarde, iar în anul 2000 – de circa 63 de miliarde de lei (desigur, doar pentru capitolul de buget reprezentat de “pensiile alimentare” necesare celor vreo 17 organizații reprezentate în CMN).

Acest sistem este, totodată, și cel mai primitiv sistem de finanțare (iar lipsa sa de transparență a fost din plin dovedită de când a început să funcționeze la noi, adică de circa un deceniu): în urma unor considerente politice, electorale sau/și de altă natură, Guvernul alocă o anumită sumă, cuiva, sub forma unei “pensii alimentare”. A doua treaptă în asemenea finanțări o reprezintă concursurile publice pentru proiecte și programe dedicate minorităților naționale; este vorba despre o finanțare *a la carte*, în care Guvernul joacă un rol reactiv față de solicitările societății civile; totuși, pasul de la “pensia alimentară” la finanțarea de proiecte este unul imens. Există însă și o a treia modalitate de finanțare de la Bugetul de stat: cea potrivit căreia fondurile sunt îndreptate spre îndeplinirea obiectivelor fixate de către **politicile publice**; și în această a treia modalitate de finanțare există un concurs public de proiecte, dar finanțatorul nu plătește decât de-a lungul

liniilor de forță pe care politicile publice sectoriale, inter-sectoriale etc. le-au stabilit. În prezent, în România, abia facem, cu multe dificultăți, trecerea de la stadiul prim la cel de-al doilea, în principal din motive politice (rezistența la nou a beneficiarilor de “pensii alimentare”, nepăsarea legislatorilor, insuficienta maturitate a societății civile etc.), urmând ca o eventuală trecere la cel de-al treilea stadiu să fie legată de (a) existența respectivelor politici publice (în cazul de față: o lege a minorităților naționale, o strategie guvernamentală pentru romi etc.), precum și de (b) voința politică de a îndeplini prevederile respectivelor politici publice.

Încercarea de a izola UDMR din punct de vedere parlamentar, politic și propagandistic presupunea însă și un element **esențialmente pozitiv** (și cu adevărat original, pe plan european); o însemnată măsură de “acțiune afirmativă” a fost inventată pentru celelalte minorități naționale, prin încurajarea intrării în Parlament (mai precis, în Camera Deputaților) a reprezentanților mai multor organizații non-guvernamentale. Astfel, art. 4 din *Legea electorală* (Legea nr. 68 din 15 Iunie 1992) permite ONG-urilor minorităților naționale din țara noastră să participe la alegeri, și să trimită chiar un reprezentant în Parlament dacă organizația respectivă reușește să obțină doar cel puțin 5% din media voturilor de care au nevoie reprezentanții partidelor politice (în Noiembrie 2000, acest “prag” a fost de mai puțin de 1300 de voturi). Reprezentarea parlamentară presupune, în primul rând, recunoașterea oficială a acelei minorități; în al doilea rând, această reprezentare aduce cu sine un fotoliu în interiorul Consiliului Minorităților Naționale (CMN), urmașul din 1997 al CptMN. În al treilea rând, cine are un loc în Parlament și în CMN, primește “pensia alimentară” de la Bugetul de stat. Anumite organizații sunt “singure la

părinți” (e.g.: Federația Comunităților Evreiești, Forumul Democrat al Germanilor etc.) și, ca atare, sunt sigure că vor intra în Parlament, altele însă trebuie să înfrângă o aprigă concurență pentru a putea să facă parte dintre *the happy few* (spre pildă, numai numărul de organizații ale romilor este apreciat a se apropia de cifra 150 – însă numai vreo nouă dintre ele își dispută “plăcinta” parlamentară, dar “lupte” îndârjite poartă și asociațiile ce îi reprezintă pe albanezi, bulgari, italieni, ucrainieni, greci ș.a.). Partea oarecum hazlie cu aceste “minorități mici” o reprezintă tendința lor (se pare, cu neputință de stopat) de a se multiplica, tocmai în virtutea ispitei parlamentare; astfel, la alegerile din toamna anului 2000, au mai apărut (și intrat în Parlament) minorități precum macedonenii slavi și rutenii. Din păcate, o altă minoritate “nouă”, huțulii, au reușit să adune ceva peste 1000 de voturi doar, ratând de puțin triumful parlamentar (și, implicit, accesul la “pensia alimentară” de la Bugetul de stat). Pentru alegerile generale viitoare, se poate imagina o situație (desigur, numai teoretică, și fără vreo șansă de a se întrupa în realitate) în care Parlamentul României să fie compus din două mari categorii de deputați/senatori: prima, cu circa 500 de membri, care să reprezinte temeri-ce minorități naționale (în definitiv, la Recensământul general din Ianuarie 1992, au existat și câteva persoane care, la capitolul “alte naționalități” s-au declarat a fi ... *huni*), cea de-a doua, cuprinzând circa 300 de “capete”, reprezentând diferite partide politice. Însăși posibilitatea de a imagina o asemenea aberație arată cu claritate limitele (și pericolele) actualei situații.

Reprezentanții parlamentari ai minorităților naționale (se exclud aici, desigur, cei 12 senatori și 27 de deputați ai UDMR) votează, cu regularitate, cu Guvernul. În legislatura 1996-2000, a existat o

singură excepție de la această veritabilă regulă de aur: Mădălin Voicu, reprezentând Partida Romilor – deputat ce s-a și înscris, în timpul acestei legislaturi, în PDSR, pentru ca totul să fie mai limpede, pentru toată lumea. Cu alte cuvinte, comportamentul lui Mădălin Voicu a fost a-tipic pentru cel al unui deputat reprezentând o minoritate națională. A vota cu Guvernul, indiferent de cine formează acel Guvern, este, în fond, o dovadă a instinctului de conservare politic de care au dat, cu regularitate, dovadă reprezentanții “minorităților mici”, iar – până în prezent – acest principiu a fost respectat; măsura în care acest “instinct de conservare” a fost, realmente, al minorității respective, sau doar cel al conducerii organizației ce reprezintă respectiva minoritate în Parlament – aceasta este o chestiune în genere contestată, asupra căreia aceste rânduri nu vor insista în mod deosebit. În orice caz, faptul că acele conduceri posedă, într-o proporție însemnată, persoană în vârstă și/sau foarte în vârstă, nu constituie doar o consecință a structurii de vârstă a minorității naționale respective în România, ci ascunde, poate, o problemă mult mai serioasă.

2. “Interludiul” coaliției de centru dintre 1997–2000

Alegerile din Noiembrie 1996 au adus la putere o coaliție de amestecate forțe politice, din care a făcut parte și UDMR. Îndelunga obișnuință cu opoziția, precum și lipsa de experiență de guvernare a celor mai mulți parteneri (cu notabila excepție a Partidului Democrat), au reprezentat un handicap dificil de depășit de Guvernele ce s-au succedat între Noiembrie 1997 și Decembrie 2000. În esență, participarea UDMR la acea coaliție guvernamentală a însemnat doar două posturi de miniștri, dintre care unul al minorităților naționale, post pe care, probabil,

nu l-ar fi dorit nimeni altcineva (celălalt post de ministru UDMR a fost întâi la Turism, apoi la Sănătate – cu alte cuvinte, nu erau ministere “de putere” sau/și “de prestigiu”, ci doar locuri mai degrabă simbolice, în măsură să arate electoratului UDMR că “europeniștii” de la conducerea Uniunii sunt și eficienți, iar compromisul participării la Guvernul de la București își are și părțile sale benefice). În realitate, mult mai mult decât cei doi miniștri UDMR (ce-și vor fi pierdut destul de repede suflul, din varii motive) au contat cei 11 secretari de stat UDMR; aceștia din urmă au fost, în marea lor majoritate, tineri și foarte tineri, iar experiența pe care o vor fi câștigat în interiorul administrației centrale va fi, cumva, valorificată pentru România, inclusiv pentru ungerii de la noi. De asemenea, se cuvin menționate aici și prezențele ungurești în numeroase consilii locale și județene, îndeosebi cele din anumite zone transilvane.

În comparație cu alegerile “începătoare” (i.e.: cele din 1990, 1992 și 1996), se face simțită în anul 2000 o anumită erodare a caracterului compact, în bloc, al votului maghiarimii din România. Ca și întreaga țară, maghiarimea de la noi a început să fie mai felurită, mai “împrăștiată” și mai puțin disciplinată (i.e.: votul etnic este, tot mai mult, înlocuit cu votul politic – în definitiv, o dovadă de maturitate a acestui segment electoral din România); cel mai evident este acest fenomen în Secuime (cf. rezultatele alegerilor locale, unde UDMR a pierdut în fața candidaților așa-zisi independenți în orașe importante, precum Miercurea-Ciuc, Odorheiu Secuiesc sau Sfintu Gheorghe).

În contextul Europei de Sud-Est (acesta este noul termen *politically correct* pentru zona Balcanilor), experimentul din România a putut apărea drept unul foarte reușit, mai ales dacă era privit din satelit; de pildă, ambasadorul Statelor Unite ale Americii la București a semnat, la 1 Iulie 1999, în prestigiosul jurnal “Washington Times” un articol în care dădea România drept

exemplu pozitiv în zonă pentru rezolvarea pașnică și democratică a “problemei naționale” (exemplul negativ reprezentându-l, evident, Iugoslavia lui Slobodan Miloșevici, ce urma să fie, foarte curând, bombardată de către forțele NATO pentru chestiunea provinciei Kosovo). De asemenea, nici președintele Bill Clinton nu și-a economisit superlativetele la adresa României, cam în aceeași perioadă – și din aceleași motive; doar câțiva activiști ai UDMR par să fi sesizat corect cinismul unor asemenea evaluări americănești, deoarece doar ei au protestat atunci (destul de neconvingător) împotriva hipostazierilor de circumstanță.

Adevărul este că UDMR și-a dat repede seama, după Noiembrie 1996, că nu va putea proceda radical și grăbit, deoarece coaliția guvernamentală era fragilă *ab initio*, și deosebit de “înclinată” spre destrămare; conducerea UDMR a adoptat, atunci, o serie de mici mișcări care să îndrepte Guvernul către satisfacerea intereselor corporatiste ale maghiarimii din România, dar fără a crea tensiuni de nesuportat în interiorul coaliției. Retrospectiv, se pare că tactica va fi reușit, chiar dacă prețul plătit de către “europeniștii” de la conducerea UDMR a fost enorm: strategic vorbind, acești remarcabili “europeniști” au trebuit să cedeze teren politic și electoral “lupilor tineri”, îndeosebi așa-numitului Bloc Reformat (cf. Szilagy Zsolt, de pildă). Alternativa ar fi fost însă cedarea conducerii UDMR către așa-zisi “radicali” (la limită, celor de tip Tokes Laszlo sau Katona Adam), ceea ce pe termen mediu ar fi adus prejudicii mari tuturor ungerilor din România, precum și tuturor cetățenilor României, în genere.

În domeniul minorităților naționale, participarea UDMR la coaliția guvernamentală dintre 1997-2000 a însemnat, practic, îndeplinirea dezideratelor corporatiste ale maghiarimii de la noi, în paralel cu o evidentă punere între paranteze a chestiunilor “ontologice”, de felul vreunei legi a minorităților (până și în programul

electoral al UDMR, din toamna anului 2000, lipsa o asemenea revendicare, considerată probabil drept “nerealistă” de către liderii maghiari). La capitolul de împliniri, s-ar putea pomeni: plăcuțele bi- sau multi-lingve, sistemul de învățământ în ungurește (actualmente, de la grădiniță la doctorat, se poate învăța în limba maghiară, în universități de stat din România), posibilitatea de a înființa o universitate proprie, de a folosi limba maternă în administrația publică, retrocedarea anumitor bunuri comunitare (îndeosebi bisericesti) ce fuseseră confiscate etc. Mai sunt, cu siguranță, multe de făcut în acest domeniu, dar cred că, mai ales sub aspect simbolic, ungerii noștri pot să fie mulțumiți, deocamdată.

O enormă cantitate de energie a fost consumată, în toți acești patru ani, pentru a face acceptabilă pentru clasa politică și opinia publică din țara noastră înființarea unei universități de stat cu limba de predare maghiară; când, în sfârșit, colegii de coaliție și-au dat, cumva, acordul, UDMR observat cu ochiul liber ceea ce se știa de la bun început: nu prea sunt studenți pentru așa o universitate (iar cei care sunt studenți, studiază deja, în cele câteva centre universitare unde există facultăți și secții în ungurește), apoi, nu prea sunt profesori etc. În realitate, dacă cineva din România dorește să studieze la o universitate în limba maghiară, normal este să dorească să facă asta la Budapesta (printre altele, pentru că e mai bine să fii student acolo, decât dincoace); mult mai firesc ar fi, însă, pentru un tânăr din România, indiferent de naționalitatea sa, să dorească să studieze în limba engleză, să spunem, la o universitate ce ar avea și o diplomă recunoscută în lumea “bună” (UE, SUA etc.). Încă o dată, simbolistica etnică a biruit gândul cel logic – dar așa va fi fost întotdeauna, se pare.

În orice caz, pe tot timpul cât au fost la guvernare, reprezentanții UDMR au avut o prestație politică rezonabilă, adesea cu mult

superioară celeia a multor colegi; mai prost au stat unii lideri UDMR la capitolul calităților manageriale, dar cred că asta este o problemă mai generală, care ne privește pe toți, în această țară.

În afară de UDMR, coaliția guvernamentală dintre 1997-2000 nu a avut preocupări speciale în legătură cu minoritățile naționale; *de facto*, coaliția a lăsat ca UDMR să joace, eventual, un rol de locomotivă și pentru celelalte minorități. Într-adevăr, în ceea ce îi privește pe romi, îndeosebi, așa a stat situația: ministrul Tokay a demarat procedurile proiectului PHARE RO 9803.01 (de 2 milioane de EURO), iar ministrul EKP, pe de o parte, a semnat mai multe documente de parteneriat cu asociațiile romilor, iar pe de altă parte s-a ocupat intens (chiar dacă și în secret) cu OG nr. 137/2000 (ai cărei mari beneficiari ar trebui să fie romii). Partidele aflate în această perioadă în opoziție nu au arătat preocupări “excesive” în problematica minorităților naționale (dacă exceptăm, desigur, anumite intervenții ale unui anumit lider PRM). Totuși, la sfârșitul anului 1999, PDSR a reușit să încheie un acord cu principala organizație electorală a romilor, cu Partida Romilor; rămâne de văzut dacă acel acord va avea vreo însemnătate și acum, când PDSR a ajuns să formeze Guvernul. În orice caz, PDSR are o filosofie – dacă în genere poate fi suspectat că are așa ceva – intervenționistă, în sensul teoriei integrării sociale a romilor, care l-ar putea aduce destul de repede în conflict deschis cu anumiți lideri și activiști romi, adepți ai teoriei discriminării rasiale.

3. Povestea unei ordonanțe guvernamentale (OG)

Este vorba, desigur, despre OG nr. 137 din 31 August 2000, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 431 din 2 Septembrie 2000, numită și *Ordonanța privind prevenirea și sancționarea*

tuturor formelor de discriminare. Alte porecle: *Lex Marko*, *Lex Soros* etc. Această OG a fost “trecută” prin ultima ședință de Guvern din timpul vacanței parlamentare, și numai volumul imens de muncă pentru acea memorabilă ședință de Guvern va fi putut să facă a trece așa un text, fără modificări semnificative (ce vor fi însă necesare la transformarea ordonanței în lege propriu-zisă, adică la discutarea ei în Parlament).

Importanța OG nr. 137/2000 consta în aceea că ea reprezintă una dintre foarte puținele dovezi că este posibilă elaborarea, de către Guvernul României, a unor politici publice, mai cu seama în domeniul atât de gingaș al protecției minorităților (nu doar naționale, dar și religioase, sexuale etc.). Faptul că, până și aici, am ratat – cum spunea C. Noica, “buna întâlnire” cu Europa de astăzi – tinde să dovedească faptul că nu suntem, totuși, în stare de prea multe (și prea mari) lucruri, cel puțin deocamdată.

Lucrurile vor fi început prin 1997, când ministrul Tokay Gyorgy a dat poruncă să se facă proiectul unei legi împotriva discriminării minorităților naționale; proiectul a fost elaborat în interiorul DPMN, iar în anul 1998 a obținut toate aprobările prelabile (ca, de pildă, cea a CMN). În Februarie 1999, în locul ministrului Tokay Gyorgy, UDMR așează pe Eckstein-Kovacs Peter (EKP), și, aproape imediat, Renate Weber (pe atunci, proaspăta președintă a Fundației pentru o Societate Deschisă (FSD), ex-Soros, îi propune noului ministru un proiect mult mai ambițios, acela al unei legi împotriva tuturor formelor de discriminare, unde discriminarea împotriva minorităților naționale să fie doar una din multiplele forme de discriminare ce se cereau a fi combătute. Ministrul EKP acceptă oferta, și numește un colectiv format din 5 persoane (cred că ar trebui să fie o chestiune elementară pentru ele să facă publică povestea lor, oricare ar fi aceasta, în măsura în care, desigur, nu s-au legat prin jurământ să nu o facă...), dintre care vreo două aveau chiar studii juridice de specialitate.

Apoi, intrăm într-o lume a perfecte lipse de transparență, o lume a “zvonorilor și a tainei”; există mai multe variante cu privire la, de pildă, sumele ce vor fi fost plătite de Centrul pentru Resurse Juridice (Soros) membrilor colectivului de “elaboratori”. După încă aproape un an de zile, productul final a fost un proiect de lege destul de radical, în măsură să satisfacă atât UDMR, cât și pe anumiți activiști pentru drepturile omului din România. Pe de altă parte însă, tocmai radicalismul proiectului de lege l-a condamnat să stea fără vreun folos în cancelaria Parlamentului, într-un an electoral precum a fost 2000. Printre alte radicalisme, se numără și acela introdus în urma unei comenzi politice a UDMR, și anume un oarecare accent pus pe “dreptul comunităților”. În varianta “edulcorată” ce a trecut drept OG la data de 31 August 2000, mai există, din fericire, doar câteva referiri la “comunitate/comunități” (cf. art. 2, 19, 20 și 22), dar la art. 2, aliniatul 5 este introdus conceptul “comunitățile minorităților naționale”, ceea ce se poate dovedi, pe termen mediu, extrem de periculos. Teoria și practica legislativă europeană de după cel de-al doilea război mondial evită, cu consecvență, “dreptul comunităților” (ce a avut, de altminteri, un succes deosebit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în prima jumătate a celui de-al XX-lea); “dreptul comunităților” a devenit însă ceva dificil de apărut după ce a fost intens abuzat de către naziști (cf. invadarea Sudeților și a Cehoslovaciei, anexarea Austriei etc.). Pentru România, chestiunea are o încărcătură specială: “dreptul comunitar” nu a permis ca, în timpul războiului, germanii de la noi (sași și șvabi) să fie înrolați în armata română, ci “doar” în *Wermacht*, și anume în trupele *Waffen SS*. După terminarea războiului, “dreptul colectiv” a funcționat din nou, de astă dată sub forma unei “vini colective”, iar germanii din România au fost persecutați, confiscându-li-se bunurile (casele, pământurile etc.), iar ei fiind deportați,

pentru durate mai lungi sau mai scurte de timp (“doar” în Bărăgan, sau chiar în Siberia) etc. Desigur, probleme încă mai dramatice, chiar tragice, pot fi găsite, la noi, cu începere de prin 1938 și până la terminarea războiului, în legătură cu evreii și cu romii (deportări în Transnistria și chiar dincolo de Bug, pogrom, asasinate colective, inclusiv cu participarea nemijlocită a autorităților de stat etc.).

Un alt element resimțit drept radicalism de către legiuitorii de la Casa Poporului (dar nu numai de către ei: de pildă reprezentanții Partidei Romilor în CMN s-au opus variantei “radicale”, deoarece au perceput măsurile anti-discriminatorii din proiect ca lipsindu-i pe romi de poziția “privilegiată” pe care o poate crea o lege împotriva discriminării doar etnic-naționale) a fost ideea (în principiu, excelentă) de a amesteca mai multe feluri de minorități, de la cele național-etnice și religioase până la cele sexuale. Evident, România are multe de făcut pentru a avea o adevărată legislație anti-discriminatorie, o legislație care să pedepsească discriminările făcute pe bază rasială, etnică, națională, religioasă, sexuală ș.a.m.d.; dar și mobilizarea societății civile va trebui să depășească actualul nivel, lamentabil, prea adesea, prin care chestiuni extrem de importante pentru numeroase categorii de cetățeni, precum și pentru România în ansamblul său, sunt lăsate doar în grija revistei “22” și a lui Gabriel Andreescu.

Cred că este de prisos să menționez aici că o asemenea ordonanță guvernamentală a primit toate avizele necesare, și că toți miniștrii cabinetului Isărescu au acceptat-o fără crâcnire, la data fatidică de 31 August 2000. Așteptăm cu interes (dar și fără prea multe iluzii) dezbaterile parlamentare viitoare legate de transformarea unei asemenea ordonanțe de Guvern în lege a României. Atât *Recomandarea nr. 2 a Comisiei Europene Împotriva Rasismului și Intoleranței* (ECRI), ce conține doar **prevederi neobligatorii**, cât și articolul 13 al *Directivei Consiliului*

Europei din anul 2000 privind implementarea principiului de tratament egal între persoane, fără deosebire de origine rasială sau etnică, ce conține **prevederi obligatorii**, presupun că instituția denumită la noi Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD) să fie un organism independent, în vreme ce articolul 23 din OG nr. 137/2000 precizează “fără mila”: “... se constituie Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, ca organ de specialitate al administrației publice centrale, în subordinea Guvernului”. Mai mult încă, în varianta ciornei de hotărâre de Guvern privind înființarea și funcționarea CNCD pe care am avut-o la dispoziție stătea scris nu numai faptul că CNCD se subordonează Guvernului, dar și faptul, cel puțin la fel de grav, potrivit căruia CNCD pune în practică politica Guvernului în domeniul combaterii discriminării. La ora la care aceste pagini au fost trimise la tipar, încă nu se cunoaște forma finală, ce va fi fost aprobată, prin hotărâre de Guvern, prin luna Decembrie 2000, pe “ultima sută de metri” a fostului executiv condus de Mugur Isărescu. În practica legislativă din țara noastră, de altfel, nici nu există organisme propriu-zis independente, ci doar elemente autonome ale administrației publice (cum ar fi: Consiliul Național al Audiovizualului, Avocatul Poporului, poate și altele). E de așteptat că se vor ivi în perioada următoare încă și mai multe probleme legate de deja faimoasa OG nr. 137/2000, dată fiind componența Parlamentului de după 26 Noiembrie 2000.

4. Politici publice pentru romi

Este evident faptul că o bună parte din ceea ce se numește problematica romilor din România este ceva comun cu dificultățile prin care trece populația majoritară; aceasta este observația de la care a pornit și PDSR, iar din punct de vedere politic și electoral se poate spune

că socoteala a fost bine făcută, după cum au arătat alegerile din anul 2000. Totuși, spre deosebire de alte minorități naționale din țara noastră, romii sunt supuși unei situații ce adaugă imense handicapuri la mai generalele dificultăți ale tranziției de la post-comunism la capitalismul ce va veni; astfel, romii au fost supuși, mai bine de 500 de ani, unui regim de sclavie (“robia”, totuși, înseamnă sclavie), iar când acesta a încetat a urmat, în cel mai bun caz, o totală neglijare a problematicii romilor de către autorități (dar și de către opinia publică). În timpul celui de-al doilea război mondial, aproximativ 10% dintre romi au constituit obiectul odioaselor deportări în Transnistria, deportări efectuate de către autoritățile românești (jandarmerie, armată etc.), iar nu de către naziștii germani. După război, numeroși romi, care mai erau încă nomazi, au fost sedentarizați, inclusiv cu forță; ulterior, regimul comunist a avut față de romi o atitudine vădit asimilaționistă, întru totul comparabilă cu cea preconizată, în secolul al XVIII-lea, de către Maria Terezia și Iosif al II-lea. Formula utilizată pentru a desemna asimilarea era cea de **“integrare socială”** (atât de des folosită și astăzi, și nu numai în România), ceea ce corespundea perfect dirijismului uniformizator al regimurilor comuniste. Desigur, cei mai sofisticați activiști romi de la noi au respins teoria integrării sociale, devenind în schimb adepții teoriei concurente, cea a discriminării rasiale; potrivit acestei a doua teorii, problema romilor a fost și continuă să fie discriminarea la care ei sunt supuși din partea populației majoritare. Cu alte cuvinte, dacă există o problemă legată de romi, aceasta se localizează la nivelul majoritarilor, ce produce neconținut felurite forme de discriminare împotriva romilor. Astfel, o serie de chestiuni mai delicate (ca de pildă violența exercitată, în unele colectivități mai conservatoare de romi, împotriva femeilor și a copiilor, sau sistemul căsătoriilor pre-adolescente etc.) devin pur și simplu subiecte

tabu în discursul acestor lideri și activiști romi. Probabil că adevărul se află la mijloc, așa cum se întâmplă de obicei, iar teoria integrării sociale și teoria discriminării rasiale s-ar cuveni să fie socotite drept perspective oarecum complementare, iar nu doar concurente, ca până acum.

Dacă **stagnarea** ar fi cuvântul ce caracterizează cel mai bine situația minorităților naționale din România în ultimii 11 ani, din simpla (și, în genere, atât de prost înțeleasă) perspectivă a politicilor publice, în ceea ce-i privește pe romi – situația este nu doar diferită, dar și mult mai complicată. Alături de tătari, romii sunt minoritatea națională din țara noastră care nu posedă o “țară”-mamă, care – eventual – să le apere interesele, inclusiv prin metoda tratatelor bilaterale (după modelul tratatelor dintre România și Ungaria, sau dintre România și Ucraina, de pildă, unde se prevăd condiții speciale pentru etnicii români, maghiari și, respectiv, ucrainieni ce sunt cetățeni ai țării “celeilalte”, pe bază de oarecare reciprocitate). În ceea ce îi privește pe romi, India a semnalat de destulă vreme faptul că nu îi consideră pe romi ca fiind o populație “în diaspora” (așa cum va fi făcut, însă, Israelul, în legătură cu evreii din întreaga lume). Dintr-o asemenea pricină, legea din Ungaria face o anumită distincție între “minoritățile naționale”, pe de o parte, și “minoritățile etnice”, pe de alta; singura minoritate *etnică* din Ungaria este cea a romilor, toate celelalte fiind considerate drept “minorități naționale”. La noi, nici teoria, nici practica nu face, deocamdată, vreo deosebire între minoritățile naționale și cele etnice, în principal deoarece nivelul de elaborare a discursului despre minorități este cu totul rudimentar în spațiul cultural și politic din țara noastră.

Din perspectivă politică, merită făcută observația că până și “generoșii” (denumire sub care se ascund fel de fel de liberali într-ale minorităților) nu merg mai departe de a recunoaște necesitatea ca România să respecte tratatele și

convențiile internaționale pe care le-a semnat. “Generoșii”, nici măcar ei, nu pot să priceapă faptul că toate tratatele, convențiile și recomandările internaționale reprezintă doar un **minimum**, reprezintă **doar standardele**, ce abia apoi, respectate fiind de către fiecare țară, se pot construi veritabile modele naționale, ce țin cont de specificul regional, de tradiții etc. Astfel, există “modelul finlandez”, care prevede, printre altele, existența, lângă Helsinki, a unei universități de stat în limba minorității suedeze (evident, standardele internaționale nu vorbesc nimic nici despre universități în limba minorităților, nici despre reprezentarea parlamentară a minorităților, nici despre plăcuțe bi- sau multilingve); în cadrul “modelului spaniol”, nu există vreo recunoaștere oficială a vreunei minorități naționale, dar există sistemul autonomiilor locale (ce funcționează cu succes în Catalonia, dar nu prea merge în Țara Bascilor etc.), unde fiecare regiune are Parlamentul său, Guvernul sau (*Junta*), cu responsabilități foarte largi, mai cu seamă în domeniul administrației locale, al bugetării locale, al educației etc. Franța (ca și Spania, Grecia sau Turcia) nu recunoaște existența minorităților naționale, dar sistemul său administrativ este, prin tradiție, mult mai centralizat decât cel spaniol post-franchist. Este limpede că, de pildă, interesele corporatiste ale ungarilor din România, interese reprezentate în plan politic de către UDMR, merg spre impunerea unui “model românesc” mai apropiat de modelele catalan sau/și finlandez, în vreme ce majoritatea politicienilor români ar prefera – probabil – mai degrabă un “model” apropiat de cel francezesc. Până în prezent, ceea ce s-ar putea numi “modelul românesc” include, în principal, următoarele patru puncte: (1) reprezentarea preferențială a minorităților naționale “mici” în Parlament, în conformitate cu *Legea electorală*, (2) măsuri legate de promovarea și conservarea învățământului (de toate gradele) în limbile minorităților, precum și măsuri de acțiune afir-

mativă în favoarea romilor (aici, ministeriatul lui Andrei Marga s-a făcut remarcat prin consecvența și coerența măsurilor pro-romi, precum și prin opoziția quasi-sistematică la înființarea unei universități de stat în limba maghiară), (3) măsuri în favoarea minorităților naționale “mari”, singurele în măsură să beneficieze de posibilitățile de a utiliza limba maternă în administrația locală, (4) forme (totuși, preponderent simbolice) de compensare a trecutelor nedreptăți făcute și împotriva minorităților naționale (eg.: retrocedarea unei părți a clădirilor și proprietăților – inclusiv a celor bisericesti – confiscate în perioada comunistă, înapoierea unei părți a aurului confiscat de la romi, măsuri compensatorii pentru persoanele ce au suferit deportări sau alte forme de persecuție în timpul celui de-al doilea război mondial etc.).

Cele mai multe dintre aceste măsuri au avut (și continuă să aibă) un caracter preponderent propagandistic, pro-guvernamental, iar trăsătura principală a acestor demersuri a fost, aproape întotdeauna, parțialitatea lor, nedeplinătatea lor; câteodată, chiar, unele măsuri în favoarea minorităților naționale au putut apărea opiniei publice din România drept adevărate dictate ale unor “forțe” din afara țării (cf. includerea *Recomandării 1201* a Consiliului Europei în Tratatul bilateral al țării noastre cu Ungaria și, respectiv, Ucraina, dar și unele retrocedări de bunuri comunitare).

În realitate, există în țara noastră **două feluri de minorități**: (a) “mari” din punct de vedere demografic (ungurii și romii), și (b) “mici” (germanii, evreii, armenii, albanezii, bulgarii, grecii, italienii, polonezii, rușii – cunoscuți și sub denumirea de ruși-lipoveni –, ucrainenii, rutenii, turcii, tătarii, croații, slovacii, cehii, sârbii și macedonenii slavi). O minoritate “mare” precum este cea maghiară are și o reprezentare politică semnificativă, sub forma UDMR (e.g.: 12 senatori și 27 de deputați, de pildă); dimpotrivă, o minoritate “mare”, așa cum sunt

romii din punct de vedere demografic (circa 409 mii de suflete, potrivit recensământului din 1992, sau vreo 2 milioane, potrivit estimărilor celor mai credibile) nu posedă o reprezentativitate politică majoră în calitate de etnie, ceea ce este normal, până la un anumit punct: peste tot în Europa, romii votează cu partide politice de stânga sau de centru-stânga, pe care le percep ca putându-le apăra mai bine interesele decât grupări esențialmente etnice. Dimpotrivă, există minorități “mici” din punct de vedere demografic, dar care cântăresc foarte mult în planul influenței politice (germanii, evreii etc.), datorită tradiției, legăturilor internaționale sau chiar unor situații conjuncturale.

Există reprezentanți ai minorităților naționale în practic toate partidele politice; totuși, Hildegard Puwak nu reprezintă FDGR, ci PDSR, Iuliu Furo este deputat PRM, iar nu UDMR, Varujan Vosgianian este fostul lider al Uniunii Forțelor de Dreapta – UFD (și președintele Uniunii Armenilor), dar deputatul armean s-a chemat și se cheamă tot Varujan, dar Pam-buccian etc. Este de presupus că romii sunt, numeric, bine reprezentați în Parlament (ca și în Guvern, în administrația centrală și locală etc.), dar nu în calitate de romi, ci de oameni; este dreptul oricui să își asume (sau nu) o anumită identitate etnică, la un moment sau altul al vieții sale. Mai mult încă: această identitate etnică este **o asumare individuală**, numai în fața celui ce efectuează completarea chestionarului pentru Recensământ, și sub atributul confidențialității. Cu alte cuvinte, nu e voie să cer poliției sau primăriei, de pildă, o listă cuprinzând numele persoanelor de o anumită etnie dintr-o anumită zonă, după cum legile nu permit **hetero-identificarea** național-etnică.

Din motive istorice, nu putem avea, deocamdată, o politică publică pentru ungurii din România (vreau să spun: o politică deschisă, generoasă și “europeană”); mitologia istorică (a ambelor “tabere”) ne desparte încă, iar până când

Transilvania se va afla în situația în care se află astăzi Alsacia și Lorena, va mai trece multă apă pe Dîmbovița (și: Dunăre, Someș, Târnave, Crișuri, Prut și Nistru). Ceea ce putem însă avea în clipa de față este o politică publică față de romi – iar noi, din nefericire, nu avem decât elemente ale unei asemenea politici, îndeosebi în domeniul educației (dar și în cel al – paradoxal – prevenirii infracționalității).

În privința romilor, mai există și o foarte puternică presiune din partea străinătății ca să se “facă ceva” în vederea îmbunătățirii situației lor în România, îndeosebi de când percepția acestei străinătăți a devenit aceea potrivit căreia (1) romii o duc mizerabil la noi, și, de aceea, (2) caută să plece în străinătate, adică în Vest. O asemenea perspectivă (ce conține destule stereotipuri, atât despre romi, cât și despre România) poate fi găsită în unul dintre puținele documente oficiale europene care pune între paranteze fenomenologice discursul *politically correct*; este vorba de documentul nr. 8830 din 22 Septembrie 2000 al Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (APCE), ce este, în fapt “numai” o moțiune pentru o recomandare a APCE, purtând titlul: **Improvement of living and social conditions of the Roma/Gypsy population in order to decrease possible Romani migration from the countries of Central and Eastern Europe**. Cu alte cuvinte: să îmbunătățim situația materială și socială a romilor din Europa de Răsărit, pentru a preveni mișcarea lor migratorie înspre Europa de Apus. E limpede, în acest sens, că motivația occidentală este determinată, înainte de toate, de costurile politice ale acestei percepute mișcări migratorii a romilor, și mult mai puțin de costurile efectiv financiare ale ei; costurile politice înseamnă ascensiunea unor mișcări politice xenofobe, extremiste, rasiste (ca în Franța, Austria sau în partea de Răsărit a Germaniei), cu tot ceea ce implică acest lucru în plan internațional (cf. “sindromul Heider”, care a izolat temporar o țară precum Austria ...).

Situația este, de fapt și mai complicată: în realitate, componenta Romă a mișcării migraționale din România reprezintă doar ceva între 5% și 7%; vizibilitatea romilor este, însă, mult mai mare decât cea a oricăror altor cetățeni români. Aceeași diferență între realitate, pe de o parte, și percepția acestei realități se poate întâlni și în alte sectoare, și tot în defavoarea romilor (de pildă, infracționalitatea romilor nu este mai mare decât media pe țară, dar vizibilitatea lor în calitate de infractori, ajutată, desigur, de o *mass-media* ce e în căutare permanentă de senzațional – și de stereotip) este, într-adevăr, exagerată.

Personal, cred că trebuie profitat de interesul străinătății în chestiunea romilor din România pentru a grăbi apropierea țării noastre de Europa cea adevărată, de Europa care nu e doar o noțiune cartografică, ci și una culturală, economică și de securitate – pe scurt, apropierea României de Uniunea Europeană (UE). Problematika romilor ar putea să fie doar un soi de catalizator, între alte câteva, pentru a grăbi distanțarea noastră față de urgența probabilă dinspre Răsărit (urgie ce s-ar putea să se pornească în aproximativ zece ani, dacă nu facem, acum, ceva pentru a o împiedica). Dacă problemele economice ale României sunt unele a căror rezolvare nu poate fi imaginată decât pe termen lung (și cu multe sacrificii sociale și politice), dacă armonizarea legislației românești cu *aquis*-ul comunitar european va dura încă destulă vreme, în problematica minorităților naționale, în genere, și în ceea ce-i privește pe romi, în special, lucrurile par să fie chiar “ieftine”, inclusiv din punct de vedere financiar-economic. Și, oricum, tot va trebui să “rezolvăm” problema romilor; cu romii, așa cum sunt ei acum, în România, țara noastră nu va putea intra niciodată în Europa (după cum nici cu românii, așa cum sunt ei acum, în Ro-

mânia, această țară n-o să reușească și altceva decât felurite “parteneriate”, eventual strategice, prin care se vor atribui ceva compensații ideologice pentru mulțimea frustrațiilor materiale și politice cărora populația va fi nevoită să le facă față.

5. Epilog: Minoritățile naționale și primul Guvern condus de Adrian Năstase (Decembrie 2000 sqq.)

Aparent, ceea ce s-a căznit atât de mult să construiască (între 1996-1998) ministrul Tokay Gyorgy a fost distrus nu atât de către noul Guvern Năstase, rezultat al alegerilor din 26 Noiembrie 2000, cât de către ministrul Eckstein-Kovacs Peter (între 1999-2000); mai precis, este vorba despre o distrugere (optimiștii o numesc doar *dilua*) **instituțională** a mecanismelor pentru asigurarea protecției minorităților naționale în România. Mai exact, odată cu retragerea UDMR în opoziție, în urma rezultatului alegerilor generale de la sfârșitul anului 2000, DPMN a rămas în izbeliște, “fără mamă – fără tată”. Nici înainte nu o dusesse prea bine, în principal datorită unor strigătoare la cer incompetențe manageriale. Acum, însă, este altceva. Degradat la rangul unei simple direcții mai durdului în cadrul unui – cel puțin – ciudat denumit Minister al Informațiilor Publice (pe românește, ar suna și mai rău: Ministerul Propagandei...), DPMN supraviețuiește. Nu e mort. Dar nici nu trăiește, cred eu.

DAN OPRESCU – Născut în 1953. Doctor în filosofie al Universității București (1992). Senior Associate Member la St Antony's Colege, Oxford University (1990-1991). În prezent, este șeful Oficiului Național pentru Romi din cadrul Guvernului României.

UDMR la schimbarea puterii

ANA DINESCU

După patru ani de participare la guvernare alături de PD și CDR, Uniunea Democratică a Maghiarilor din România (UDMR) a ajuns din nou pe băncile opoziției. Spre deosebire, însă, de momentul 1990, situația de acum e complet diferită: majoritatea liderilor politici români și maghiari au început să prefere cooperarea și dialogul conflictului, iar la nivelul populației ambele categorii au realizat că problemele cu care se confruntă sunt, în mare parte, aceleași. Rezultatele obținute în ultimii ani – deși nu constituite, în opinia multor reprezentanți ai Uniunii, decât jumătăți de măsură – reprezintă, fără îndoială, un progres în privința relațiilor româno-maghiare și cu efecte favorabile și în ce privește situația acestei minorități. Continuarea acestui proces depinde, acum, de modul în care liderii UDMR vor ști să se folosească de instrumentele politice pe care le au acum la îndemână.

Prezența UDMR în coaliția creată în 1996 a fost considerată de puterile occidentale și de Statele Unite ca un semnal pozitiv al deschiderii noii puteri de atunci. Pe de o parte, era o garanție că, de acum înainte, metodele care vor fi folosite pentru îndeplinirea scopurilor legate de „problema națională” a maghiarilor vor fi strict politice. De asemenea, co-participarea Uniunii la afacerile statului demonstra încrederea acordată acesteia care s-a transformat din „dușman secular” în coleg de guvernare al partidelor românești.

De altfel, în semn de recunoaștere a acestei schimbări, cu puțin timp înainte de încheierea mandatului său, președintele Emil Constantinescu s-a deplasat la Sfântu Gheorghe, apreciind că în cei patru ani cât a condus țara a reușit să-și îndeplinească principalul scop al mandatului său: menținerea păcii și a înțelegerii între români și maghiari. “Județele Covasna și Harghita reprezintă un simbol al înțelegerii dintre două etnii, reprezentând un laborator mondial”, a declarat Emil Constantinescu. “În aceste două județe s-a realizat un model de înțelegere pentru România, pentru Europa și pentru lumea întreagă. De aceea, am vrut să mulțumesc comunității maghiare și românești pentru aportul la cea mai importantă realizare a mandatului meu – pacea și înțelegerea între români și maghiari”, aprecia atunci Constantinescu.

Mult mai precauți, liderii UDMR au avertizat de fiecare dată că nu se poate vorbi, cel puțin pentru moment de “un model românesc de rezolvare a problemelor etnice”, cu referire la caracterul instabil al realizărilor obținute în ultimii patru ani. Pacea și înțelegerea, consideră reprezentanții formațiunii conduse de Markó Béla, există, este adevărat, dar nu pot fi considerate caracteristice mediului interetnic românesc.

Bilanțul celor patru ani

Principalele solicitări cu care UDMR

a intrat în Parlament au fost: reînființarea universității maghiare de stat de la Cluj, adoptarea legii administrației publice locale – care să consfințească folosirea limbii maghiare, retrocedarea bunurilor comunitare. Nu în ultimul rând, s-a făcut referire și la elaborarea unei legi a minorităților naționale, proiect rămas, însă, doar la stadiul de discuție în cadrul mediilor politice și ale societății civile.

Să vedem, însă, care sunt realizările Uniunii pe plan legislativ. După patru ani, legea administrației publice locale, trecută prin diverse aventuri în timpul guvernelor care s-au succedat la Palatul Victoria din 1996, nu a putut fi adoptată de Camera Deputaților, unde a zăcut aproape un an și unde se află și în prezent. Legea privind statutul funcționarului public, unde sunt conținute mai multe prevederi privind folosirea limbii materne de către funcționarii din zonele unde minoritățile naționale trăiesc în proporții semnificative a fost mai norocoasă, fiind publicată în Monitorul Oficial și aplicată de peste un an.

Nici universitatea maghiară de stat nu a fost prea bine primită. După o serie de dispute – din care nu a lipsit nici o propunere fantezistă de universitate de o parte și de alta a graniței româno-ungare – ce au culminat cu amenințarea UDMR cu părăsirea coaliției, s-a ajuns la o soluție de mijloc: Universitatea germano-maghiară Petofi Sandor. Dar scandalul nu s-a oprit aici: hotărârea de înființare a acestei structuri de învățământ superior a fost contestată în instanță de PRM și PUNR, au urmat apoi timp de câteva luni procedurile juridice, diferendul a fost rezolvat în favoarea universității, dar, când să se așeze reprezentanții Guvernului și ai maghiarilor și germanilor se apropiau alegerile așa că au fost “sfătuiți” să aștepte. Și, în cele din urmă, cu sprijinul Guvernului Orban au fost demarate procedurile în vederea creării unei universități

particulare în Transilvania.

O altă problemă delicată este cea a bunurilor comunitare ale bisericilor istorice maghiare, care a figurat aproape de fiecare dată pe agenda întâlnirilor bilaterale româno-ungare, dar care, și în acest caz, a fost considerată ca fiind mult prea “delicată” pentru a fi soluționată în patru ani.

Aceste priorități legislative ale Uniunii au fost trecute pe agenda coaliției și, cel puțin la nivel declarativ, au fost susținute de ceilalți parteneri de guvernare. De fiecare dată când era vorba de discutarea sau votarea unor asemenea prevederi s-a dovedit că susținerea a fost doar mimată din interese mai mult sau mai puțin meschine – cum ar fi cel de imagine necesar obținerii sprijinului Occidentului sau sprijinul pentru votarea unor legi care nu puteau fi trecute fără sprijinul parlamentarilor maghiari. Această comunicare defectuoasă sau, mai precis, a jumătăților de măsură, a existat de la investirea Guvernului Ciorbea și a fost păstrată cu succes până la sfârșitul mandatului. Deși CDR și PD ar fi putut să spună Uniunii de la bun început ce sunt dispuși și ce nu să le dea, surprinși, poate de succesul din 1996, s-au arătat dispuși pentru orice solicitare, fără însă a se gândi dacă sunt într-adevăr capabili să le ducă la îndeplinire. Și, acum, privind retrospectiv, ne putem da seama că o asemenea situație nu a caracterizat doar problemele minorității maghiare. “Scăpări” și “hibe” care au fost sancționate de electorat prin vot. Iar președintele UDMR, Markó Béla, a fost printre primii care a dat o explicație a rezultatelor lui Vadim Tudor prin prisma rezultatelor coaliției. Într-un interviu publicat pe 4 decembrie în cotidianul de limbă maghiară “Româniai Magyar Szó”, el a apreciat că expansiunea naționalismului extremist propagat de PRM reprezintă un veritabil semnal de alarmă pentru clasa politică românească, incapabilă să schițeze

planuri de perspectivă sau să contureze viitorul României, clasă preocupată exclusiv de interesele politice efemere. “Îi condamn pe foștii noștri parteneri de coaliție, ei fiind cei care au lăsat lucrurile să decurgă astfel și cred că situația de față are la bază tocmai neputința și aroganța lor”, a declarat Markó, arătând că explicația ascensiunii PRM este foarte simplă. El consideră că, după cele întâmplate, clasa politică din România ar trebui să se trezească la realitate, să stopeze corupția și să-și înfrâneze aroganța.

Mai mult, președintele UDMR a subliniat că PRM și Corneliu Vadim Tudor au fost lansați chiar de PDSR, în condițiile în care au făcut parte din coaliția de guvernământ a anilor 1992-1996. El a adăugat că însuși Petre Roman, președintele PD, a aprobat și a sprijinit financiar, în calitate de premier, apariția săptămânalului “România Mare”.

Maghiarii și românii, între dialog și confruntare

Cum stă, însă, situația pe teren? Ce gândesc maghiarii obișnuiți despre situația lor și care le sunt dorințele. Cel mai bun instrument în acest sens îl reprezintă sondajele de opinie realizate în Transilvania și care pot da o imagine asupra climatului interetnic din regiune. Astfel, potrivit ultimului raport al Institutului Relațiilor Interetnice din Cluj (preluat de cotidianul Nepszabadsag din 16 octombrie, 2000, cnf. Tibori Szabo Zoltan – “Majoritatea maghiarilor din Transilvania îl susține pe Markó”) reiese că maghiarii din Transilvania au alte scopuri principale decât cele declarate de UDMR. Cei intervievați cred că atenția UDMR se îndreaptă către universitatea maghiară independentă de stat, către autonomia teritorială din Secuime și dreptul folosirii limbii materne. Dar, aceștia consideră în egală măsură că Uniunea ar

trebui să se concentreze mai bine asupra șomajului, asupra micșorării inflației și ridicării nivelului de trai. În opinia a doar 19,3 la sută dintre cei intervievați UDMR n-a realizat nimic din program. În opinia a 77,2 la sută dintre alegătorii de etnie maghiară lucrurile în România se îndreaptă într-o direcție greșită, iar 73,5 la sută sunt nemulțumiți cu condițiile lor de trai.

Un alt etno-barometru, realizat de același Centru de Cercetare a Relațiilor Interetnice de la Cluj, pentru perioada mai-iunie 2000, dă o imagine asupra stadiului relațiilor româno-maghiare. Pentru 54,3 la sută dintre maghiari și pentru 45,8 la sută dintre români relațiile interetnice s-au îmbunătățit în ultimii patru ani, pentru 20,9 la sută dintre maghiari și 32 la sută dintre români nu a intervenit nici o schimbare, în timp ce 24,8 la sută dintre maghiari și 22,2 la sută dintre români acestea s-au înrăutățit. O altă întrebare s-a referit la explicația faptului că în România nu a izbucnit un conflict la fel de violent ca cel din Kosovo. Motivele principale oferite de maghiari și români sunt diferite. Astfel, 23,4 la sută dintre maghiari susțin că motivul principal este că ei sunt “mai înțelegători”, 16,1 la sută consideră că politicienii UDMR sunt “mai înțelepți”, iar 14,8 la sută au apreciat că “sistemul politic din România este mai democratic”. În schimb, pentru 23,1 la sută dintre români explicația principală este că ei sunt “mai toleranți”, în timp ce 20,5 la sută sunt de părere că maghiarii se bucură de un tratament mai bun decât cel de care s-au bucurat albanezii din Kosovo. Un procent de 15,4 au menționat și ei sistemul politic românesc mai democratic. În ce privește activitatea UDMR în ultimii patru ani, 51,9 la sută dintre maghiari au considerat că de când aceasta s-a aflat la putere situația lor s-a îmbunătățit, iar 27,8 la sută nu au identificat nici o schimbare. Pentru 3,8 la sută situația s-a înrăutățit și 16,5

la sută nu au putut face nici o apreciere în acest sens.

Nu în ultimul rând, 52,3 la sută au considerat că Uniunea trebuie să participe la guvernare indiferent de partidul care va câștiga alegerile și doar 42,6 la sută consideră că o asemenea decizie trebuie luată numai dacă este vorba de formațiuni democratice.

La acest proces de început al restabilirii încrederii a contribuit în mod considerabil și participarea Uniunii la guvernare, un element important în construirea încrederii între cele două comunități. Participarea lui Frunda Gyorgy la campania prezidențială din 1996 s-a dorit a fi un prim pas în acest sens. În 2000, el spune că vrea să “dărâme zidul anti-maghiar al Berlinului” care desparte încă cele două comunități (cnf. unui interviu acordat la puțin timp după desemnarea sa drept candidat la prezidențiale de către Consiliul Reprezentanților Unionali pentru “Magyar Hirlap”).

Participarea UDMR cu un candidat propriu a fost o solicitare expres exprimată de reprezentanții maghiarilor potrivit sondajelor de opinie, care poate fi explicată și prin faptul că aceștia nu au reușit încă să identifice în programul unui candidat român problemele care îi preocupă. Această opțiune a fost confirmată și de rezultatele finale ale primului tur al alegerilor parlamentare și prezidențiale, alegătorii din județele Harghita, Covasna, Mureș, Satu Mare și Sălaj fiind singurii care au votat în procente semnificative pentru candidatul UDMR.

Are minoritatea maghiară un viitor?

Sau, mai precis, la ce se vor putea aștepta maghiarii în următorii patru ani? Viitoarea politică a PDSR în privința drepturilor minorităților este, încă, destul de neclară.

Deși în timpul campaniei electorale pentru prezidențiale și parlamentare, liderii acestui partid declaraseră că nu exclud participarea Uniunii la viitoarea guvernare, ei au precizat clar că nu vor face concesii “pretențiilor exagerate” ale formațiunii maghiarilor, cum ar fi universitatea maghiară și folosirea limbii maghiare în administrație. Astfel, actualul președinte, Ion Iliescu, a apreciat frecvent că “pretenția” UDMR la învățământ superior separat ar accentua “tendința de separatism și segregacionism”, care, în opinia sa, va fi un “handicap și pentru tinerii maghiari”. Poziție care, în contextul alegerilor din acest an este explicabilă. Zvonurile vehiculate de aproximativ un an privind o eventuală cooptare a UDMR la guvernare nu a făcut decât să dea apă la moară pozițiilor extreme ale lui Corneliu Vadim Tudor și PRM, spre care, de altfel, s-au și îndreptat câteva procente considerabile din electoratul tradițional al PDSR, cu o orientare net anti-maghiară.

Odată anunțate rezultatele finale ale alegerilor parlamentare, partidul majoritar a anunțat că va forma singur guvernul, solicitând, însă, suportul opoziției: PD, PNL și UDMR. În protocolul propus acestor formațiuni de PDSR – “Memorandum privind realizarea unui pact politic și social în România” – se face referire la un “moratoriu social cu principalele centrale sindicale și patronale” care are în vedere, printre altele, relansarea activității economice, combaterea sărăciei și șomajului și stoparea birocrăției și corupției, precum și la eventualele priorități legislative – modificarea Constituției României, a regulamentelor de organizare și funcționare ale Senatului și Camerei Deputaților și alte legi necesare reformei sistemului politic și electoral – care să fie pregătite de o Comisie specială. Se mai vorbește și despre necesitatea unor măsuri de urgență pentru dezvoltarea sectorului privat, sprijinirea categoriilor

defavorizate sau continuarea reformei fiscale și definitivarea legilor proprietății, dar problematica minorităților – în general, și nu numai cele care privesc în mod direct minoritatea maghiară – nu au fost considerate prioritare de autorii Memorandumului.

La întâlnirea PDSR-UDMR din 14 decembrie Uniunea nu a putut obține – potrivit Buletinului Informativ al Uniunii – decât asigurări că noul Guvern va sprijini “lărgirea învățământului în limba maghiară, mai exact lărgirea catedrelor de învățământ în cadrul Universității Babeș-Bolyai, acordarea unei independențe sporite bugetare, profesionale și de autonomie”. Același Buletin precizează că “cei prezenți au căzut de acord să prezinte atenție sporită rezolvării problemelor legate de proprietățile care aparțin bisericilor istorice maghiare și altor probleme primordiale ale UDMR”. Oare se va repeta situația de acum patru ani când au fost doar lansate promisiunile?

Pe băncile Opoziției, Uniunea lui Markó Béla va avea mai multe mijloace pentru a obține rezultatele dorite decât dacă ar fi prezentă la Palatul Victoria. PDSR nu deține majoritatea în Parlament și, este de presupus, va prefera să negocieze voturile opoziției democratice, orice înțelegere cu PRM fiind exclusă pentru moment. Pe de altă parte, nici UDMR – ca formațiune – nu are conturată foarte clar o strategie de viitor, orice decizie în acest sens având nevoie de girul Consiliul Reprezentanților Unionali – miniparlamentul acestei formațiuni. Actuala conducere a fost nu de puține ori atacată în acest for pentru poziția sa prea “moale” în cadrul coaliției și numeroase voci s-au ridicat pentru părăsirea Guvernului. Dar, dacă fosta putere se bucura de mai multă simpatie în rândul elitei maghiare, nu același lucru se poate vorbi și despre PDSR, trecutul de confruntări neputând fi șters cu buretele prea ușor. Lui

Frunđa Gyorgy, Tokay Gyorgy și Verestoy Attila nu li se iartă nici acum acceptarea discuțiilor de la Neptun din 1994 cu președintele Ion Iliescu. Și, nu trebuie uitat că înaintea alegerilor locale, Markó Béla a reușit cu greu să facă față nemulțumirilor cărora le-a propus “rediscutarea” formulei originare a UDMR, solicitare care, dat fiind contextul preelectoral nu a fost considerată prioritară. Dar, lipsa de comunicare din cadrul Uniunii și frecuşurile permanente dintre așa-ziii “moderați” și “radicali” riscă să aducă formațiunea maghiarilor în pragul unei crize. Amânarea rezolvării unor probleme legate de procesul de decizie și clarificarea unor vechi conflicte, de multe ori vizând anumite persoane din Uniune și animozitățile acestora, pune în pericol unitatea în diversitate a UDMR – atât de lăudată și invidiată de aproape toate partidele românești care, de-a lungul celor zece ani s-au confruntat cu mișcări disidente. Și, astfel, ar scădea și eficiența demersurilor acesteia.

Bineînțeles, acestea nu sunt decât supoziții ce pornesc, însă, de la o situație reală. Rămâne acum de văzut care va fi disponibilitatea de dialog a actualei puteri și cât sunt de dispuși liderii UDMR să cedeze. Și, mai ales, cu ce preț.

ANA DINESCU – Absolventă a Facultății de Științe Politice și Administrative a Universității din București, secția franceză. În prezent ziaristă la *Ziua*.

Marja de eroare

– Mecanica sondajelor electorale –

FILON MORAR

Criza reprezentării politice?

Este comun azi să anunți crize, diverse tipuri de crize. Ideea de criză a reprezentării cu trimitere directă la o criză a partidelor care nu mai pot face față cererilor cetățenilor pe care trebuie să îi reprezinte departe de a fi falsă, este supradimensionată.

Nu este falsă pentru că mulți oameni se simt din ce în ce mai puțin reprezentați de cei ce îi conduc și întrevăd o ruptură între prioritățile și aspirațiile lor și măsurile întreprinse de politicieni. Sondajele de opinie și studiile sociologice mărturisesc această tendință. În estul european, explicația rezidă în special în eșecul, perceput a fi primordial al partidelor, de a genera bunăstare și prosperitate.

Este supradimensionată pentru că partidele politice sunt vehicule incontestabile ale reprezentării democratice și, mai mult, instituții politice ce au demonstrat de-a lungul timpului o deosebită capacitate de adaptare la nevoile și cerințele sociale. Numai dacă privim înapoi la genul de probleme pe care le aveau de girat politicienii la începutul secolului și cele din prezent, observăm cu ușurință atât numărul sporit, cât și complexitatea și varietatea mai mare a problemelor de rezolvat. La fel dacă privim agenda unei zile de lucru a unui ministru la început și la sfârșit de secol XX. Aceasta nu pentru a dezvinovăți sau găsi argumente care să pledeze

pentru partide și politicieni, dar trebuie recunoscut că aceștia și-au integrat de-a lungul timpului în discursuri și acțiuni noi teme și probleme, noi tehnici și politici.

Există totuși un paradox manifest. Pe de-o parte, statul este nevoit să se retragă din multe domenii, marja sa de manevră fiind restrânsă datorită atrofierii puterilor și resurselor sale. În aceste condiții nu își mai poate permite atingerea unor obiective foarte generoase. Pe de altă parte, statul, prin instituțiile sale este chemat să decidă în noi probleme, generate de evoluții tehnice și științifice, de modificări sociale, dinamici economice, mutații la nivelul mentalităților și comportamentelor. În acest fel, decizia politică și intervenția administrativă se află într-o relație de tensiune în interacțiunea cu cerințele ce vin dinspre societate, acțiunea fiind modelată de constrângerile delimitate de capacitățile reale disponibile.

Acest lucru este absolut normal în societăți democratice unde partidele se află permanent sub presiunea opiniei publice și a grupurilor de interese și concurează pentru satisfacerea cerințelor cetățenilor-electori. De fiecare dată când în societate au intervenit modificări sau au apărut noi probleme, partidele politice democratice au fost nevoite să țină pasul cu aceste mutații pentru a supraviețui. Și nu numai de a ține pasul, dar și de a găsi soluții la noile tipuri de probleme apărute. Cine s-ar fi gândit la începutul

secolului la reglementări privind contracepția, politicile de creștere economică, restructurarea industriilor neperformante, politici de reconversia profesională, problemele ecologice, genetice sau cu implicații religioase sau morale ca stratul de ozon, clonarea umană și transplantul de organe? Partidele politice au reușit să se adapteze odată cu schimbările economice, sociale, culturale, comportamentale din societate. Aceeași legătură strânsă cu ceea ce se petrece în societate este de natură să reducă din scepticismul celor care pronează o criză a reprezentării și a partidelor. Aceasta pentru că, pe de-o parte, continuă același proces de adaptare și, pe de altă parte, nu există alternativă viabilă la partidele politice ca vehicule ale reprezentării politice. Nu există alte instituții care să-și asume rolurile partidelor politice și să fie altceva decât partide politice.

Cum se explică însă că în țările est europene, dar și în cele occidentale, încrederea în instituțiile democratice nu este foarte solidă? România de exemplu se află în topul țărilor est europene în ceea ce privește lipsa de încredere în instituții fundamentale pentru o democrație reprezentativă: parlament, partide politice, guvern. Conform unui sondaj CURS publicat în noiembrie 2000 cota de neîncredere a acestor instituții este de 88%, 86% și respectiv 85%. Fenomen îngrijorător care, departe de a trăda o înclinație profund nedemocratică prin respingerea instituțiilor democratice, condamnă ineficiența acestora. Astfel, o explicație pentru acest fenomen este exigența crescândă a cetățenilor din state democratice în direcția eficienței sau a unei eficiențe sporite a instituțiilor.

Concurența politicului

O altă explicație rezidă în atacarea constantă a acestor instituții din interiorul și

exteriorul lor. Oamenii politici denunță «politicianismul» poate cel puțin la fel de vehement ca presa. Or aceasta din urmă este interesată să fie singura forță care să joace rolul avocatului poporului, aceasta presupunând o inconștientă sau conștientă reacție sau tactică de subminare a politicului. Această presiune constantă poate fi însă și benefică pentru menținerea interesului politicului față de problemele societății și continua ajustare la *input*-urile care vin dinspre societate, dacă intermediarii, adică presa, le ilustrează pe cele reale.

Dacă luăm exemplul imaginii Parlamentului român, dincolo de acuzele venite din direcția membrilor Guvernului sau chiar a unor parlamentari, acesta este pictat invariabil în aceleași culori de către presă, ceea ce a creat un clișeu: în Parlament se doarme, se citește presa (!), se mănâncă, se lipsește, orice numai nu se muncește. Aceasta nu înseamnă că aceste lucruri nu sunt reale sau că unii deputați sau senatori nu sunt de o calitate profesională sau morală îndoielnică. Aspectele trecute sub tăcere sunt însă și ele relevante, iar absența lor din tabloul general nu poate conduce decât spre lipirea unei etichete stigmatizatoare: activitatea în comisiile de specialitate este practic necunoscută, ședințele în plen sunt selectiv prezentate, funcționarea celor două Camere și mecanismele de luare a deciziilor sunt trecute sub tăcere, funcțiile de dezbatere și control a Parlamentului sunt automat suspectate de ineficiență și caracter electoral, sunt vâdate greșelile și elementele de spectacol, fiind omise succesele.

Condamnarea politicului, a oamenilor politici, a practicilor politice, a deciziilor politice este un fapt recurent și explicabil dată fiind dimensiunea eșecului de a produce efecte vizibile benefice în spațiul social și economic. Aceasta presupune însă că sfera

politicii este cunoscută pentru a fi apreciată și judecată, tot așa cum aceasta are cunoștință de tendințele și realitățile majore din domeniile componente ale societății.

De altfel, este evident că voința poporului nu mai reprezintă un mister pentru guvernanți în vremea noastră. Elementul primordial în epoca contemporană în ce privește ecuația reprezentării îl constituie faptul că voința poporului se formează în permanență, se poate modifica și mai ales poate fi cunoscută în orice moment prin intermediul deja banalelor tehnici ale sondajului sau ale reportajelor și anchetelor de presă. Guvernării moderni au de reprezentat ceva mobil, cognoscibil aproape imediat, ceea ce lasă loc la puține interpretări. Nu mai există mister și grandoare în aceeași măsură ca în perioada monarhiilor de drept divin, dar și aleatoriul și discreționarul s-au redus considerabil.

Reprezentarea presupune o structură binară din moment ce este un raport între doi termeni: reprezentantul primește de la reprezentat dreptul de a acționa pentru, în numele sau în locul său. Se creează astfel un drept. Și cum o lege care creează drepturi sau obligații trebuie să prevadă și sancțiuni, în cazul reprezentării politice aceste sancțiuni sunt electorale, dacă nu intră în sfera penală depășind astfel dimensiunea politică. Sancțiunile electorale spre deosebire de cele strict legale nu se pot produce aproape în orice moment. Sancțiunile politice, cu excepția momentelor de intervenție directă a cetățenilor în timpul mandatului: referendumuri sau manifestări stradale care pot răsturna guvernul sau deciziile sale, au loc la intervale mari în timp – în momentul scrutinului –, dar și pot afecta partidele și politicienii tot pe perioade mari de timp, dacă de exemplu obțin un scor electoral mic, nu intră în Parlament sau vor fi în opoziție. Astfel că nu se poate spune, din această perspectivă, că sancțiunile politice

care pot să li se aplice nu sunt persuasive și incitatoare spre o conduită apreciată de judecători, adică de electori. Se poate spune însă că există un hiatus între posibilitatea de a sancționa electoral și procesul de reprezentare.

Participarea, influențarea, controlul asupra aleșilor încetează să mai fie însă un simplu deziderat în zilele noastre când alesul își poate forma o opinie clară despre ce vor alegătorii. Tot așa cum și cetățenii pot afla ce fac și ce vor cei pe care i-au ales și cei ce îi conduc politic. Instrumentele predilecte ale acestei cunoașteri mutuale sunt în societățile democratice contemporane presa și institutele de sondaje – sindicatele și diferitele ONG-uri nu își propun să reprezinte în genere decât sectorial anumite categorii sau grupuri coagulate în jurul unui criteriu specific). Transparența și accesibilitatea informațiilor în dublu sens sunt mediate de aceste instituții în principal și desigur se poate ridica problema modului în care își îndeplinesc această sarcină autoasumată. În orice caz, aceste instituții nu pot lua locul partidelor politice și oamenilor politici în raportul de reprezentare, deși uneori par să pretindă acest lucru, așa cum uneori par să pretindă că pot să țină loc și de celălalt pol al raportului de reprezentare: cetățenii.

În fapt, putem vorbi tot atât de bine și despre crize ale sondajelor sau crize ale mediei. Aceste *instituții concurente* partidelor politice ridică problemele lor. În cazul sondajelor electorale, sinceritatea intențiilor și acuratețea tehnicilor pot fi puse în discuție. Dacă a doua componentă ține de disciplina autoimpunerii unor tehnici des vizitate și încercate: elaborarea chestionarelor, definirea eșantionului reprezentativ, numărul operatorilor și al subiecților, timpul de efectuare a sondajului, centralizarea datelor etc., sinceritatea intențiilor poate cădea în capcana

folosirii acestui instrument nu în scopul său primar, ci în cel de provocare a unor păreri. Astfel, în loc să fie un instrument eminent de măsurare a ceea ce există: opiniile și opțiunile cetățenilor, sondajele se pot transforma într-o armă electorală deturnată de la sensul ei spre pista creării, inducerii unor opinii. Din obiect devine subiect. De la o *operațiune de observație* care intră în mod natural în sfera sa de preocupare, sondajul purcede la o *operațiune de procreație*.

Profitabilitate și credibilitate în sondaje

Factori facilitanți ai acestei posibile metamorfoze (a acestei realități în spațiul românesc postcomunist), sunt dificultatea de verificare, posibilitatea blamării diferitelor elemente care intervin în proces și pot introduce erori, sau simpla modificare a opiniei publice între timp. Nu în ultimul rând, institutele de sondaje sunt firme private, iar pericolul discreditării pe termen lung nu pare întotdeauna în țările în tranziție ca România mai mare decât pericolul neobținerii profitului pe termen scurt.

Credibilitatea este pusă în balanță cu *profitabilitatea*. Din păcate cele două sunt văzute ca ireconciliabile și nu drept complementare, una conducând sau facilitând-o pe cealaltă. În această logică, sondajul este mai util ca armă nu ca unealtă, deși cele două au destinații complet diferite: una produce, în timp ce cealaltă atacă sau distruge.

Speranța ar rezida în faptul că după un timp aceste instituții se vor consolida financiar și vor fi preocupate primordial de acumularea unui capital moral și profesional pe de-o parte, și, pe de altă parte, instrumentele de sancțiune ar putea fi și altele decât cele ale nedumeririi opiniei publice. În fond, insti-

tuțiile de sondaje își vor schimba optica atunci când și partidele și întreaga societate vor gândi mai puțin în termeni de confruntare și mai mult în termeni lucrativi de eficiență: producerea unor soluții și efecte practice. Mai mult, când ponderea sondajelor comerciale va crește, aceste institute nu vor mai fi atât de pregătite să își pună în joc credibilitatea.

Este relevant faptul că nici un reprezentant al institutelor de sondaje nu și-a recunoscut eșecul după publicarea rezultatelor oficiale ale alegerilor de către Biroul Electoral Central. Acest eșec este evident pentru oricine compară scorurile electorale reale cu cele anunțate de diversele institute de sondare a opiniei publice. Marja de eroare de 1% sau 3% era de cele mai multe ori cu mult depășită. Acest eșec, fie că este vorba de supradimensionarea unor partide sau subdimensionarea altora (în genere aceleași, în funcție de institut), este imposibil de disimulat sau justificat în cazul sondajelor efectuate la ieșirea de la urne prin refugiul în spatele invocării evoluției opțiunilor electoratului în timp, a modificării ratei de participare sau a procentului nehotărâților. De această dată institutele de sondaje s-au întrecut să arate că pot aprecia corect distribuția voturilor. Sancțiunea era iminentă și în joc se afla credibilitatea lor. Însă și de această dată în unele cazuri marja de eroare, la institutele care au anunțat-o de 1%, a fost surmontată. Este adevărat nu atât de copios ca în timpul campaniei electorale, ceea ce nu împiedică mirarea când comparăm aceste date, apropiate totuși de cele reale, cu datele prezentate în sondajele din timpul campaniei de același institut.

Nu poate fi ignorat însă faptul, sugestiv pentru tendința de utilizare a sondajelor ca arme de convingere și persuasiune electorală, că spațiile de publicitate închiriate de partide politice în ziare și la televiziuni nu

prezentau întotdeauna mesaje sau programe electorale, ci și sondaje de opinie. Acest război mediatic prezenta favorit un partid sau un altul, în funcție de cei ce închiriau spațiul respectiv, pentru un anumit segment electoral în intenția polarizării, concentrării voturilor pentru un candidat la președinție sau un partid, folosindu-se uneori și de tema dușmanului sau pericolului comun. Aceste manevre s-au făcut prin intermediul sondajelor, este drept «plasate» de Birourile de campanie, însă nu este mai puțin adevărat că fără sau chiar cu complicitatea institutelor de sondare, aceste sondaje au încercat influențarea electorilor prin manipularea unor date reputate a fi obiective, reale. În fapt, de multe ori aceste date nu erau reale, însă încercau să creeze realitatea într-un mod oneros. Altfel nu ne putem explica cum o alianță politică care nu a trecut în cele din urmă pragul electoral era văzută în unele sondaje că l-ar surmonta fără probleme, sau cum unii candidați sau partide s-au «dezumflat» sau «umflat» considerabil după alegeri în funcție de sondaje.

Totuși, și lipsa de reacție a celor ce au asistat la acest spectacol este surprinzătoare. Ea poate fi pusă pe seama obișnuinței sau a internalizării unor astfel de jocuri generalizate în practica românească. Aceasta echivalează însă cu acceptarea tacită și eventual speranța extragerii unui beneficiu, ceea ce revine la o situație de complicitate nemărturisită sau resemnarea nedisimulată. Așa cum a demonstrat-o contextul electoral din noiembrie 2000 este totuși momentul unei dezbateri pe această temă.

Trebuie privite totuși și limitele sondajelor. Pe de-o parte, electoratul român în perioada postdecembristă este în genere volatil, insuficient fidelizat, numărul «electorilor captivi» fiind relativ redus în comparație cu cel din țările cu democrații consolidate datorită instabilității economice,

sociale dar și politice. Este astfel dificil de măsurat un subiect atât de variabil. Pe de altă parte, doar o mică parte din electori par a fi influențați de sondajele electorale. În sprijinul acestei idei vine și faptul că deși sondajele pot juca drept stimulente pentru determinarea concentrării voturilor pentru un anumit partid dintr-o zonă politică, mulți electori au votat cu partide creditate cu puține șanse în sondaje (deși ne putem întreba în continuare până unde se întinde influența sondajelor asupra celor care s-au reorientat spre o opțiune *second best* și au abandonat prima opțiune din pragmatism).

Votul util, adică votul pentru partide care sunt creditate cu șanse să acceadă în Parlament și să aibă un cuvânt de spus în forul legislativ și eventual în executiv, a fost relativ constant, comparat cu cel de la alegerile parlamentare din 1996. Deși legea electorală, Legea 68 din 1992, a fost modificată în sensul ridicării pragului electoral atât pentru formațiuni politice (de la 3% la 5%), cât și pentru alianțe de partide (între o plajă de 5% până la 10%), ceea ce venea în sensul încurajării votului util, un număr de sufragii apropiat a fost redistribuit la alegerile din 2000 și la cele din 1996. În 1996, aproximativ 20% din voturi erau reorientate de la partidele care nu depășiseră pragul electoral spre partidele parlamentare, cetățenii care votaseră nepuținând controla ulterior traiectoria votului lor în nici un fel. Această proporție s-a situat în noiembrie 2000 la 19,94% la alegerile pentru Senat și la 23,18% la alegerile pentru Camera Deputaților. Sub această rezervă a modificării pragului electoral, reiese că sondajele de opinie nu au influențat atât de mult voturile, deși votul diferențiat pentru cele două Camere poate revela de multe ori un vot pentru partidul preferat și un vot pentru un alt partid agreeat și creditat în același timp cu șanse de reprezentare și potențială decizie. De altfel, la

aceste alegeri s-a remarcat aceeași tendință ca și în 1996: existența a două forțe politice care se detașează electoral de restul partidelor parlamentare.

Responsabilitate și corectitudine în sondaje

Totuși, dacă oamenii politici se pot uita în fiecare dimineață în oglindă și pot vedea dacă imaginea lor se calchează peste cea dată de institutele de sondaje, în principiu revelatoare ale dorințelor, nevoilor, aspirațiilor celor ce i-au ales, trebuie ca această oglindă, pentru a fi una în care să merite să-ți rezervi timpul să te uiți, să nu deformeze sau răstoarne imaginea opiniei publice, cel puțin nu intenționat sau interesat. În statele occidentale sondajele politice sunt în genere depozitarele încrederii generale, iar marja de eroare nu este eroarea în sine precum stau lucrurile adesea la noi.

În România, puțini sunt cei care nu tratează sondajele cu rezerve. Practica sondajului electoral dublu este din păcate o cutumă înrădăcinată deja: de multe ori, sondajele reale sunt pentru comanditar, cele transformate în interesul acestuia sunt pentru „adversari” și influențarea opiniei publice. Ceea ce poate surprinde este supraviețuirea unor instituții de sondare a opiniei publice care deși au făcut greșeli de apreciere imense uneori și probate de rezultatul scrutinului se mențin *in business* și prosperă. Să ne gândim doar la alegerile prezidențiale din 1996, când nu a fost vorba de o manipulare sau de un câștig al institutului care a dat câștigător confortabil alt candidat – voturile, proba materială, fiind deja în urnă –, ci de erori de operare cu uneltele sondajului.

Mirarea poate ar trebui să se oprească aici căci aceste instituții sunt mai puțin puse sub semnul sancțiunii decât obiectul măsurătorii lor: partidele și oamenii care le populează nu sunt beneficiarii clemenței opiniei publice, ceea ce nu

se poate spune despre institutele de sondare care nu au a se supune decât legilor pieței, insuficient încimentată la noi încă, și creditată uneori a fi panaceu și unic regulator. În acest sens, partidele trebuie să acționeze mult mai responsabil decât institutele de sondaje sau presa pentru că sunt mai expuse sancțiunilor politice prin natura activității lor cu impact mai puternic și mai direct asupra vieții cetățenilor. Ceea ce revine la afirmarea necesității partidelor politice și la lipsa de alternativă: soluția este continua adaptare a partidelor sub presiunea opiniei publice, a media și a sondajelor, și nu dispariția sau atrofierea lor, cum ideea este acreditată, de altfel deloc neinteresat, de media în special. Pentru că scăderea în influență a partidelor politice echivalează cu creșterea în influență a mediei și sondajelor, instituții mult mai greu de controlat și sancționat de către cetățeni.

Cu toată încrederea în piață și în forța ei de a cerne lucrurile, ingineriile sondajelor la noi demonstrează că disprețul față de reguli oneste, neprofesionalismul se pot acomoda cu piața, dacă aceasta este *the only game in town*. Pentru moment cel puțin credibilitatea și moralitatea sunt sacrificate constant pentru profit și aranjamente interesate. Instrument de influențare, pervertire și deformare de cele mai multe ori la noi, sondajul electoral este pus sub umbrela ipocrită a informării electorilor și oamenilor politici pentru ca aceștia să ia decizii mai bune.

Acest lucru este util și sondajele contribuie într-adevăr la cunoașterea tendințelor și realităților din societate, mai ales atunci când este vorba de sondaje care reflectă și revelează sincer dorințele, necesitățile, aspirațiile, percepțiile cetățenilor. Însă sondajele care își propun să măsoare în intervalul electoral nivelul intențiilor de vot par a fi de cele mai multe ori orientate în funcție de un *parti pris* și astfel deturnate de la scopul lor.

Trebuie însă spus că se impune o distincție între institutele de sondare serioase sau

cele care vădesc o preocupare pentru obiectivitate și credibilitate și institutele de sondare «ciupercă» care nu apar însă după ploaie, ci înainte de alegeri, după care practic își leagă existența de momentul care le poate hrăni. Trebuie însă ca acele institute serioase să nu intre în logica unor practici care să le mențină cu orice preț în lupta concurențială cu celelalte institute de sondare gata să își ofere serviciile asemenea mercenarilor și să valorizeze mai mult credibilitatea pe termen lung.

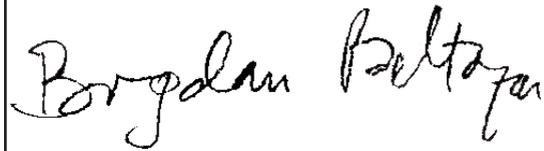
Pentru aceasta trebuie gândite unele măsuri care să introducă o rigurozitate și o corectitudine sporite asemenea celor instituite pentru presă și în special televiziune la aceste alegeri. Instituirea unor reguli și sancțiuni clare de natură să confere un cadru civilizată și obiectiv de dezbatere și confruntare de idei și programe pentru dezbaterile televizate a redus din bălciul prezent cu aceste ocazii la alegerile precedente și a prezentat mai credibil clasa politică, canalizată sau încurajată nu spre înfruntare și spectacol, ci spre identificarea problemelor și prezentarea soluțiilor, chiar dacă această evoluție nu a mulțumit în mod evident apetitul natural pentru senzațional al mediei.

Un posibil remediu, care ca și în cazul problemei facțiunilor în Federalist Papers nu poate fi mai rău decât boala însăși, adică eradicarea cauzei problemei, stă în fixarea unui cadru mai clar privind unele aspecte esențiale pentru un control al institutelor de sondare. Instrumentele ar putea fi cel puțin trei. Primul, o transparență a fondurilor, a originii și a nivelului acestora. Se va putea vedea astfel clar cine finanțează și în plus s-ar face legătura cu transparența reclamată a fondurilor utilizate în campanie de partidele politice. Al doilea, obligativitatea anunțării odată cu rezultatele sondajului a celui care l-a comandat, cu precizarea dacă este cazul, în ceea ce privește fundațiile, asociațiile, institutele, a proximității față de o anumită formațiune politică. Astfel,

electorul ar fi corect informat, deziderat împărțit și de toate mijloacele de informare în masă. Al treilea, o autoritate care să nu fie doar «colegială» (un colegiu al Institutelor de sondare ar fi tot atât de înclinat spre sancționarea membrilor breslei ca și Colegiul medicilor sau Consiliul avocaților) care să acrediteze și să supravegheze activitățile institutelor de sondare, așa cum presa de exemplu trebuie să respecte anumite norme predictibile, generale și echidistante. Aceasta nu înseamnă cenzură, ci corectitudine.

CINE NE CITEȘTE:

Citesc cu mare plăcere “Sfera Politicii” fiindcă de multe ori, prin analizele sale “eretice” și “iconoclaste” îmi contrazice multe idei primite necritic și-mi luminează cotloanele spirituale unde se strâng platitudinile auzite sau citite în grabă în alte părți.

Bogdan Baltazar

Președintele

Băncii Române pentru Dezvoltare,
Groupe Société Générale

FILON MORAR – asistent universitar, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București. Master în Științe Politice. Doctorand în filosofie. A scris: *Systèmes électoraux et systèmes de partis. La production électorale du système électoral roumain*, Ed. Univers, București, 2000, 270 p.

Paradigme, Parademonstrații, Paratrăsnete (IV)

MICHAEL SHAFIR

5. Paratrăsnete

Ar mai rămîne de lămurit un mister. Cum se face că *România literară* pune la dispoziția doamnei Vrancea acele douăsprezece pagini întregi pentru a-și debita teoriile conspirative cu instrumente ale căror veridicitate și probitate științifică le-am analizat mai sus? Nu numai că o face, dar inițiativa aparține, cum remarcam, însuși directorului revistei. Publicarea de către subsemnatul a articolului “O tragicomedie în desfășurare?”, în care domnul Manolescu și câțiva din apropiații și colaboratorii revistei erau direct vizați, constituie numai o parte a explicației. Și nu cea mai importantă. La urma urmei, cum aflăm de la însăși doamna Vrancea, revista 22 (simțindu-se nejustificat plasată în aceeași categorie cu *România literară*) o înștiințase cu entuziasm că va publica articolul, pentru ca, în cele din urmă, să accepte spre publicare numai acel “capitol” care se referea la “falsul” comis de subsemnatul în “ceștiunea Petrovici”. Avertizată (presupun) de multiplele aberații din celelalte părți ale articolului, doamna Gabriela Adameșteanu s-a răzgîndit. Spun “presupun” deși, potrivit altei aberații a autoarei de la Ierusalim specializată în depistarea comploturilor, ar trebui să știi, deoarece așa avea “informatori” chiar în sînul publicației Grupului pentru Dialog Social.¹

Cum o fi aflat, însă, domnul Mano-

lescu, de intenția revistei *Dialog* de a publica articolul doamnei Vrancea, cerînd să i se acorde și domniei sale dreptul de a-l reproduce? Secretul nu e chiar imposibil de descifrat. El se numește Monica Lovinescu, colaboratoare constantă a *României literare* și – pentru motivele specificate în citatul din Goma reprodus mai sus în legătură cu falsul călinescian – veșnic îndatorată doamnei Vrancea pentru acel splendid volum de reabilitare a părintelui său.² Așadar, la *România literară* doamna Vrancea se bucură de un vajnic sprijinitor, care o apără de orice trăsnet și este dispus să-i aplaude orice trăsnaie. Influența acestei “directoare de conștiință” asupra revistei este de netăgăduit, tot așa cum de netăgăduit îi sînt meritele acumulate înainte de 1989. Pentru elucidarea acestei influențe așa avea nevoie de prea multe pagini. Invit, însă, cititorul dispus să o facă, la un exercițiu amuzant: să extragă trei-patru “expresii cheie” din articolele publicate de Monica Lovinescu în (să spunem) ultimii trei-patru ani și să verifice apoi frecvența aceluiași expresii – ca să nu mai vorbim de idei – în editorialele domnului Manolescu, în articolele domnului adjunct Gabriel Dimisianu și ale altor colaboratori permanenți ai revistei. Eu am făcut-o, și poate cîndva voi scrie ceva despre noua (și nu mai puțin nociva) “limbă de lemn” a post-comunismului românesc.

Nu cad, însă, în păcatul pe care îl atribui doamnei Vrancea (și nu numai)? Nu

devin și eu o victimă-agresor a “paradigmei conspiraționiste” care domină articolele “în cestie” ale domnilor Manolescu și Tudoran? Nu, pentru că, spre deosebire de domniile lor, nu cred că am de a face cu nici un fel de “conspirație mondială anti-shafirică”, și nici măcar cu una în care subsemnatului i se atribuie un rol mai secundar, el nefiind decât unul din “înțelepții Sionului”, alături de (în primul rînd) Norman Manea și (mai apoi) un Radu Ioanid, un Leon Volovici, o Alexandra Laignel-Lavastine, un Edgar Reichmann și (last but by no means least) “insignifiantul” George Voicu, sau marxizatul bourdieuist Mihai Dinu Gheorghiu, care nici măcar nu au “scuza” alogenismului. Cred, în schimb, că avem de-a face cu încă unul dintre multiplele și naturalele “grupuri de afinitate” existente sub orice regim politic. Aș fi înclinat să folosesc chiar termenul de “comunitate epistemă” dacă el nu ar implica, totuși, o oarecare tangențialitate cu probitatea științifică.

Iată de ce nu pot folosi acest termen: într-un articol al Monicăi Lovinescu din septembrie 1999, “Coerența unui fals în desfășurare” este calificat drept un “studiu de referință”, care răspunde întrebării “de ce antisemitismul este căutat nu acolo unde există, și din plin... ci este atribuit unor democrați notorii ca Nicolae Manolescu sau Dorin Tudoran, în ultima vreme chiar și lui Horia Patapievici”. “Problema”, scrie doamna Lovinescu, “nu mai poate fi pusă de acum înainte eludîndu-l.”³ Adică, eludînd articolul Ilenei Vrancea. Doamna Lovinescu are dreptate. Studiul Ilenei Vrancea trebuie să devină unul “de referință”. Orice student, la orice facultate – de la agronomie la zootehnie, trecînd prin literatură, științe politice și sociologie – va trebui să învețe ce *nu este permis* într-o lucrare științifică: ignorarea și falsificarea surselor, fabricarea citatelor și/sau omiterea lor în context, în fine, o lipsă

elementară a noțiunilor științifice de bază folosite și – mai grav – criticate cu tupeu.

Cît de mult am ascuns antisemitismul grupului România Mare s-a văzut deja cu prisosință. Am arătat, de asemenea, de ce antisemitismul care a început să se facă simțit în paginile *României literare* își merită pe deplin denumirea de “rinocerizare”, fenomen care își are (nu-i așa?) o fază incipientă și una “epidemică”. “O tragicomedie” se ocupa mai degrabă de prima decît de cea de a doua fază. Între timp, ne-am apropiat simțitor și de a doua, în cursul campaniei lansate după publicarea inexactei recenzii a lui Reichmann la articolul lui George Voicu. “Rinocerita” l-a atins în această a doua perioadă și pe un V.Popovici, consul la Marsilia consolat la Paris, care după multiple delațiuni avîndu-i țintă pe Voicu, dar și pe Alexandra Laignel-Lavastine, conclude: “te întrebă atunci cum să nu dai crezare demonstrației recente a Ilenei Vrancea?”⁴ Răspunsul la întrebarea popoviciană e uluitor de simplu: citind, domnule Popovici, citind! Eventual, citind chiar din cei pe care îi citează (dar nu aplică) Monica Lovinescu însăși. “Răul”, scrie Monica Lovinescu parafrazîndu-l pe André Glucksmann, “trebuie privit în față cu vigilență, atunci cînd se află în faza sa incipientă, spre a se lupta din timp împotriva lui.”⁵

Pentru doamna Lovinescu, însă, atunci cînd operația se aplică – ca să folosesc sintagma lui Paul Goma – “celor mai iubiți copii (spirituali)”,⁶ ea devine un atac asupra unor “democrați notorii”. Drept care și G. [Sancho] Dimisianu, vajnicul etern adjunct și – cum o arată Goma – autor de nenumărate nesemnate editoriale din *România literară* pe linie de partid și de stat – califică și el studiul Ilenei Vrancea drept “memorabil” (este!) și “cu argumente de nedislocat.”⁷ Fostul membru BOB se găsește să dea, de asemenea, lecții de “anti-comunism” lui Mihai Dinu Gheorghiu⁸,

amnezia fiind – pentru a-l cita pe Goma pentru a treia oară în același paragraf – o maladie nu tocmai rară între mînuitorii condeiului din România post-comunistă. Că domnul Dimisianu se cam simte “cu musca pe căciulă”, e de înțeles. Că trecutul revistei în perioada ceaușistă este totuși mai mult decît onorabil, așa cum o afirmă, am susținut și eu, chiar în “O tragicomedie”. Argumentînd “de la distanță” cu subsemnatul, domnul Dimisianu scrie: “Dar astea au fost ieri, poate *cineva* replica, pe cînd azi... Azi, adică în acești ultimi zece ani, *România literară* nu a făcut altceva decît să continue, să amplifice și să dinamizeze, în condițiile libertății de exprimare, lupta dusă și înainte pentru susținerea valorilor autentice ale culturii, pentru apărarea valorilor democratice, să se opună energic, prin reacție reflexă, imediată, recrudescenței naționalismului xenofob, angajînd dure polemici cu acesta, după cum colecția revistei o poate oricînd proba. Unde a făcut-o? La ‘Revista revistelor’, rubrică ce întrunește consensul redacțional, în rubricile permanente ale unor colaboratori acuzați aiuritor, tocmai ei, de ‘rinocerizare’ (Mihai Zamfir⁹, Dorin Tudoran) și, nu în ultimul rînd, în editorialele directorului publicației supus și el aceleiași stigmatizări.”¹⁰

“Măi, să fie!” – pentru a folosi de data asta sintagma unui alt mare filosemit, – l-am numit pe Constantin Țoiu. Și eu care tot caut să văd cînd, unde și mai ales “cum” a scris “Cronicarul” Dimisianu despre revista legionară *Puncte cardinale* de la Sibiu, în schimb îl găsesc pe Răzvan Codrescu, redactor-șef al sus-numitei publicații și autor al cîtorva volume “ultra-tradiționalist-legionaroide” publicat în *România literară*, și devenit în felul acesta (nu-i așa?) “respectabil”. Am văzut, într-adevăr, “polemici dure” cu *România mare* sau *Atac la persoană*, dar a polemiza cu aceste publicații a devenit un exercițiu banal.

Unde a avut “Cronicarul” o “reacție reflexă, imediată,” la propunerea senatorului țărănist Ion Moisin din iunie 1999 de a-l reabilita juridic pe Ion Antonescu (de doamna Vrancea ce să mai vorbim, “memoria-i selectivă” și bibliografia-i “memorabilă” marcînd numai încercările de reabilitare antonesciană venite “de la stînga”)? Nici la recenta (iunie 2000) dezvelire a statuii dictatorului într-un cimitir (al eroilor!) din Iași nu l-am prea văzut reacționînd! Și lista e lungă, dar domnul Dimisianu mă preocupă numai tangențial în acest context.

Să revenim, deci, la “paratrăsnetul” parizian. “Îi datorez”, scriam în “O tragicomedie în desfășurare?”, prea multe Monicăi Lovinescu “pentru a intra în orice polemică cu ea”. Poate am să scriu o dată și ce îi datorez. Acum mă mulțumesc să menționez materiale puse la dispoziție pentru lucrarea de doctorat și (mai ales) faptul că datorită soților Ierunca l-am cunoscut pe Dumitru Țepeneag, al cărui rol în disidența anilor ’60-’70 este cu atît mai repede și convenabil “uitat” cu cît i se fabrică înlocuitori care pe atunci stăteau frumos “în băncile lor” de “rezistenți prin cultură”. Fără ajutorul lui Țepeneag, fără nenumăratele ore petrecute în compania sa fie “bătînd” străzile Parisului, fie acasă la Mihnea Berindei și în alte locuri, fără corespondența dintre noi, niciodată nu aș fi reușit să-mi elaborez lucrarea de doctorat. Le mai datorez “monicilor” – cum îi numea Paul Goma – și faptul că l-am cunoscut pe acesta din urmă. Și nu regret nici un moment că l-am cunoscut, mă grăbesc să adaug.

Dar *nu* datorez, nici Monicăi Lovinescu și nimănui altcuiva, o convertire. Nici la repulsia față de comunism, pe care o aveam mult înainte de a ști cine e doamna Lovinescu, și cu atît mai puțin datorez o eventuală convertire la altă religie. Nu sînt, deci, dispus, “să întorc celălalt obraz” și dacă doamna

Lovinescu a găsit de cuviință să iasă din umbră pentru a interveni în “polemica rinocerizării”, m-a absolvit implicit de “angajamentul” pe care mi-l luasem.

N-am s-o întreb pe Monica Lovinescu cum explică aplauzele la scenă deschisă pentru Ileana Vrancea, care se referă injurios și fals în “Coerența” la câteva lucrări ale subsemnatului elogios menționate la timpul lor în *Limite*. Nu o fac, deoarece unul dintre criteriile de bază după care Monica Lovinescu judecă merite sau lipsa lor este cel al “prieteniei”. Despre aplicarea acestui criteriu a scris (și bine!) Paul Goma. M-am numărat, la timpul meu, dacă nu printre prieteni, cel puțin printre “amici”. Cum soții Ierunca îmi mărturisiseră că nu stau prea bine cu limba engleză, nu puteam să atribui prea mare importanță acelor elogioase mențiuni.

Altfel stau lucrurile când este vorba de Ileana Vrancea, cum s-a văzut din citatul din Goma referitor la “falsul călinescian”. De altfel, elogierea Ilenei Vrancea în paginile *României literare* nu a trebuit să aștepte izbucnirea “polemicii rinocerizării.”¹¹ Până aici – slăbiciuni “omenești”, chiar dacă ele frizează câteodată ridicolul. Astfel, aflăm de la Monica Lovinescu că “*s-ar fi putut întâmpla*” ca Nicolae Manolescu să devină persecutat de regim, deși, cum se vede nevoită să admită, el aparținea acelei categorii de “*ai noștri*” care “cu prea rare excepții [nu erau] deloc disidenți, dar în plan de cultură [erau totuși] opuși exigențelor puterii”. S-ar fi putut [întâmpla], dar iaca nu s-a... “S-a”, însă, altceva. S-a stabilit o “îndelungată complicitate”, cum bine formulează lucrurile Monica Lovinescu.¹² Iar această complicitate o va face pe Monica Lovinescu să cadă (la împlinirea – mulți înainte – a 60 de ani de către Manolescu) atât de mult în admirația literatului devenit și dez-venit șef de formațiune politică, încât să scrie “partid” cu P mare când

se referea la răposatul PAC! Trecuseră aproape nouă ani de când cuvântul apăruse sub această formă în *România literară*.¹³

Tot “amiciția” este cea care o determină pe Monica Lovinescu să declanșeze campania împotriva lui Norman Manea în martie 1992. De data aceasta este vorba de “amiciția” cu Mircea Eliade, care decedase cu patru ani în urmă. S-a scurs multă, mult prea multă, cerneală pe marginea acestui subiect și a articolului “Felix Culpa”, publicat de Manea în *The New Republic* din 5 August 1991 și republicat într-o proastă traducere în revista 22, nr. 6, 1992. Când Manea va “recidiva” (tot în *The New Republic*) în aprilie 1998 și revista 22 va publica eseul “Incompatibilitățile” în luna iunie a aceluiași an, soții Ierunca (este secretul lui Polichinelle) vor demisiona din colegiul de redacție – o formă nu chiar originală a “deficitului de democrație” de care Monica Lovinescu îi acuză pe alții. O practicaseră și “tovarășii de drum” ai comuniștilor imediat după 1944 – e drept, de la distanțe mai mici. Dar numai geografic “mai mici”.

Cu excepția lui Paul Goma și a amicului său de corespondență Alexandru László,¹⁴ nimeni nu a observat în eseul publicat în 1992 flagranta contradicție dintre argumentele cu care Monica Lovinescu îl apăra pe Mircea Eliade, pe de o parte, și cele cu care avea să-i atace pe criticii acestuia, pe de alta. Primul argument: dacă Eliade ar fi admis în multiplele-i scrieri autobiografice trecutul său legionar, orice carieră intelectuală în Occidentul dominat de “stîngism” ar fi devenit imposibilă.¹⁵ Las la o parte inexactitatea afirmației – la urma urmei, admiterea aceleiași culpe de către Cioran i-a sporit popularitatea, – mă refer însă la argumentul în sine, provenit din pana unei autoare care nu încetează să denunțe colaboraționismul unor Mihail Sadoveanu, George Călinescu, Tudor Vianu. Cum bine sintetizează László: “din

două una; ori Monica Lovinescu este mai interesată să privească ‘adevărul’ conjunctural al evoluției cuiva în carieră, ori este preocupată de exprimarea adevărului nud al faptelor? (Dar chiar acceptînd premisele apărătoarei lui Mircea Eliade, vin astăzi și mă întreb: cum ar fi putut istoricul religiilor să-și prejudicieze cariera intelectuală, dacă ar fi schițat o cît de mică dezaprobare a ideologiei legionare în jurnalul său intim bunăoară, publicabil postum?!).”

Al doilea argument major: după 1989 “nu era momentul” ca atenția să fie îndreptată către trecutul fascist sau fascizant al României. “Îți vine,” scria Monica Lovinescu, “să stai și să te întrebi dacă nu cumva ești victima unei halucinații. Nu cumva România a stat ea vreo jumătate de veac sub o stăpînire legionară iar comuniștii sînt aceia care au deținut puterea doar cîteva luni de zile și apoi, băgați la închisoare de Antonescu, n-au mai ieșit decît prin 1964 din temnițe? Nu cumva am visat, și tot Estul European a scăpat din 1999 încoace, nu de teroarea comunistă, ci de cea fascistă?”. Ca și cum, sub comuniști, subiectul “fascismului” ar fi fost de mult analizat și elucidat, ca și cum *ambele* elucidări nu ar fi fost afit necesare cît și posibile. Cine argumenta, deci, în 1992, în favoarea unui “monopol al suferinței”? Manea sau Monica Lovinescu?

Dar acest lucru nu o va împiedica să-l atace (fără a-i pomeni numele) pe Z.Ornea, autorul unei lucrări de referință despre anii treizeci din care Eliade nu iese tocmai curat,¹⁶ pentru a fi venit în apărarea lui Vianu și Călinescu, scriind indignată: “E momentul de a pune în chestiune întreaga operă literară și științifică a lui Mircea Eliade întinzîndu-se pe vreo 60 de ani – și cam tot atîtea scrieri – din pricina a vreo zece sau douăzeci de articole publicate de-a lungul unui an sau doi. Nu este însă momentul de a ne ocupa de cei care au

făcut propaganda regimului comunist în timp ce închisorile țării gemeau de nevinovați, iar cultura românească era decapitată?”¹⁷ Iar Manolescu va relua “variațiunile pe temă” de cîteva ori.

Ba da, doamnă și domnule, este momentul de a face ambele. Dar cu bună credință. Monica Lovinescu, însă, nu dă dovadă de ea. I-o reproșează și Alain Paruit, într-o recentă scrisoare deschisă publicată în *Contemporanul – Ideea europeană* (și “democratic” refuzată de *România literară*). Monica Lovinescu “dezinformează”, scrie fostul ei colaborator de la Paris și excelent traducător al majorității operelor disidenților români ajunși pe meleaguri franceze. “Faci, Monica, o diversiune de tipul celor pe care le îndrăgeau dialecticienii ‘marxiști’,” scrie Paruit referindu-se la articolul “Marea Paradă”, în care Lovinescu comentează ultima carte a lui Jean-François Revel.¹⁸ Asemenea acelor “dialecticieni”, scrie autorul scrisorii, “cînd se discuta un subiect ce nu le convenea, aduceau altul pe tapet. Ciudat: vorbești de ‘datoria memoriei’, dar îi pui granițe, încerci s-o îngrădești, s-o limitezi la unul din cele două totalitarisme ale secolului... Nu, Monica. Ambele trebuie enunțate, iarăși și iarăși. Condamnarea unuia nu exclude condamnarea celuilalt, dimpotrivă. De altfel, contrar afirmațiilor pe care le faci aici și în alte articole recente, de mulți ani imensa majoritate a intelectualilor francezi, fie ei ‘de dreapta’ sau ‘de stînga’, le condamnă deopotrivă”.

Monica Lovinescu, într-adevăr, dezinformează. Și aici, îmi este teamă, se întîlnește pe același plan “operațional”, dacă nu și intelectual, cu Ileana Vrancea. Țepeneag îl contrazicea pe drept pe Voicu, arătînd că nu Gabriel Liiceanu, ci Monica Lovinescu se află în spatele minimalizărilor Holocaustului în România și/sau a punerii semnului de egali-

tate între ele¹⁹. Monica Lovinescu citează cu înverșunare din *Trecutul unei iluzii* (și bine face) dar *niciodată* din faimoasa corespondență pe care François Furet o poartă cu Ernst Nolte, din distanțarea lui față de încercările istoricului german de a prezenta antisemitismul drept o reacție “rațională” a lui Hitler la, pasămite, “iudeo-bolșevism”. Și nu este de mirare. Cum ar fi putut altfel sări în apărarea unor “notorii democrați” care acuză evreimea (mondială sau fost-locală) de “monopolizarea suferinței” dacă ar produce un citat care afirmă că “noțiunea totalitarismului, deși permite compararea comparabilului între regimurile lui Hitler și Stalin, este incapabilă de a explica originile lor atât de diferite?”²⁰ Dar în fața afirmației lui Furet că poziția lui Nolte “maschează ceea ce fiecărui regim fascist îi este endogen și particular” și că “elementele culturale pe care [aceste regimuri] și le-au asumat drept ‘doctrină’ au antecedat războiul din 1914, deci și revoluția din octombrie”? Pentru ca, în continuare, Furet să scrie către Nolte: “Afirmația [dumneavoastră] cum că ‘Gulagul a precedat Auschwitzului’ nu este falsă și nici lipsită de semnificație. Dar ea nu poate avea sensul unei legături cauză-efect.”²¹ Antisemitismul, mai adaugă istoricul francez, “este o pasiune străină de Revoluția rusă (chiar dacă, într-un stadiu ulterior, va fi folosit de Stalin), și nu cred că în cuvintele lui Hitler vom putea găsi acea asemănare între exterminarea chiaburilor și cea a evreilor pe care o schițați. Ca și dumneavoastră, găsim că o istorie paralelă a bolșevismului și a fascismului este necesară pentru înțelegerea secolului XX european, dar ea nu trebuie să pună în umbră ceea ce este specific pasiunilor fiecăruia și crimelor fiecăruia.”²² Nici mai mult, nici mai puțin, nu este și nu a fost vreodată afirmat de vreun așa-zis “monopolist al suferinței”. În ceea ce mă privește, subscriu “cu două mâini” și la

următoarea afirmație a lui Furet: “exterminarea evreilor constituie punctul culminant al crimelor comise în acest secol în numele unei ideologii politice”. Este și Furet un propagator al “monopolului asupra suferinței”?

Subscriu, de asemenea la afirmația că nimic din acest punct culminant nu poate justifica sau scuza masacrul chiaburilor în Rusia anilor ‘30, asasinarea în masă a elitelor poloneze la Katyn și în alte locuri în 1940, ororile “marelui salt înainte” în China sau genocidul cambodgian. Dar, adaugă Furet, Holocaustul evreiesc se deosebește, totuși, de celelalte întruchipări politice “ale Răului” din două motive. “Primul este acela că procesul de exterminare al evreilor vizează bărbați, femei și copii numai pentru faptul că sînt *născuți* ca atare, independent de orice alte considerații inteligibile derivînd dintr-o luptă pentru putere. Teroarea antisemită [sfîrșește prin] a pierde orice legătură cu sfera politicului care a născut-o.” Al doilea motiv, scrie Furet, ține de “caracterul poporului evreu” și influența acestui popor “asupra istoriei umane în general, și a celei europene în special... Martirizîndu-l, sau încercînd să-l distrugă, nazismul nimicește însăși civilizația Europei... Și țin să afirm că noi, europenii, și nu numai germanii, încă nu am depășit această nenorocire, care ne va supraviețui. Formele rememorării pe care [poporul evreu] le adoptă, tipul de pedagogie pe care o inspiră, nu sînt întotdeauna profunde, și el poate fi folosit în scopuri politice. Dar ceea ce acest popor exprimă trebuie înțeles ca fiind un sentiment politic esențial, împărtășit de cetățenii țărilor democratice în acest sfîrșit de secol.”²³

Poate “directoarea de conștiință” explica de ce nu a găsit *niciodată* de cuviință să facă măcar aluzie la aceste citate dintr-un favorit autor al domniei sale? Poate explica de ce, în numele nobilului sentiment al amicitiei

(dar cu Platon și adevărul cum mai stăm?), i-a ascuns pînă și lui Goma (pe atunci apropiat prieten) trecutul lui Eliade, de care știa prea bine, deși Goma este și astăzi convins că aflase numai în 1993?²⁴ Dacă într-adevăr nu-l cunoștea, putea să afle de acest trecut de la Eugen Ionescu. Dar cu Eugen Ionescu avusesse, potrivit propriilor mărturisiri, deja o experiență puțin încurajatoare. Acesta rupsesse relațiile cu Monica Lovinescu, și rupte au rămas vreme de “aproape un deceniu”. Și aceasta din două motive, unul fiind acela că Ionescu “se supăraseră că am luat partea lui Vintilă Horia în scandalul premiului Goncourt”. Drept care “am închis telefonul și închis a rămas pînă ce Marie-France [fiica dramaturgului] mi-a devenit, pentru o vreme, o prietenă nedespărțită, iar cu Eugen și Rodica am reluat relațiile de altădată.”²⁵ Pentru Lovinescu trecutul lui Vintilă Horia era prea puțin important atunci cînd “România suferea de comunism”. Chiar insignifiant. Cine “monopoliza”, deci, suferința, nu din 1993, ci încă din anul de grație 1960? Monica Lovinescu are și o altă curioasă justificare pentru această atitudine: “Vintilă Horia se situa la dreapta, cu alunecări uneori spre extrema dreaptă, dar nu fusese niciodată legionar cum i se imputa acum”²⁶.

Am avea, deci, de a face cu “alunecări” sau, cum vor fi ele numite mai târziu în “cazurile” Manolescu, Tudoran și Liiceanu, posibile “derapaje” – dar nimic mai mult. Afirmația este precedată de o apariție televizată a soților Ierunca în “Memorialul exilului românesc”, difuzat în martie 1996 și repetat în octombrie 1997, potrivit lui Alexandru László. Virgil Ierunca afirma în acea emisiune că acuza de legionarism la adresa lui Vintilă Horia “era o minciună sfruntată”. Și cei doi își aduc aminte nu cu puțină mîndrie cum au participat la dezamorsarea “minciunii”, ea constînd, printre alte acțiuni, în

difuzarea în presa franceză a unei fotografii a lui Mihai Ralea, “născocitorul campaniei ticăloase”, în “uniforma Frontului Renașterii Naționale al regelui Carol al II-lea”. Cum această uniformă era foarte asemănătoare “cu cea purtată de SS-iști”, rezultatul a fost că “presa franceză a vuit că acuzatorul de fascism al lui Horia este un notoriu SS-ist, etc., etc.”²⁷ Cu alte cuvinte, “sfruntata minciună” era contracarată de una tot atît de sfruntată, totul fiind, s-ar zice, justificat de faptul că România “suferea de boala comunismului.”

Dar cît de “sfruntată” fusese “minciuna” cu Vintilă Horia? Chiar dacă nu făcuse parte din mișcarea legionară, el fusese autorul unor ultra-fasciste articole în revista *Sfarmă piatră*, unde, cum descoperă László, îl numea pe Hitler “*primul om politic al epocii moderne care merită calificativul de Mare European*”.²⁸ Nici A.C.Cuza, nici Nichifor Crainic nu “făcuseră parte din mișcarea legionară”. Presupun că nici ei, în ochii soților Ierunca, nu merită atenția cercetătorului de astăzi. Ce facem, însă, cu exegeza lui Furet despre “valorile democrației” și implicita lor afectare de felul în care este tratat Holocaustul? Le ignorăm, iată ce facem. Mai mult: ce exemplu oferă “modelul de conștiință” celor trăiți sub comunism și dispuși, precum Nicolae Manolescu, să emuleze orbește acest model? Răspunsul se oglindește foarte bine în felul în care domnul Manolescu găsește de cuviință să “citeze” din schimbul epistolar dintre Furet și Nolte într-un editorial publicat în aprilie 2000, și în “concluziile” pe care le trage din acest citat, așa cum o arată din nou Țepeneag.²⁹ Adică lăsînd la o parte tot ce ar “incomoda” teza cu pricina. *Tel maître, tel valet*. Sau mai neaoș, “cum e turcul, și pistolul”. Iar “turcul” inspiră și apoi aplaudă felul în care “pistolul” găsește de cuviință să trateze complicata chestiune a “multiculturalismului” în America și aiurea.³⁰

Dar de data aceasta, “elevul” își depășește “profesorul”. Dacă Monica Lovinescu (de pe o poziție iacobină tipic franceză și de mult depășită în teoriile moderne ale democrației) este convinsă că democrația se reduce la egalitatea în drepturi a minorităților cu majoritarii (atât micuțul Dupont cât și micuțul senegalez învățând la școală despre “nos ancêtres les gaulois”), Manolescu nu ezită să vorbească despre “rasismul în sens invers” produs de “multiculturalism”. Liderul unui partid care (totuși!) își zice “liberal”, ajunge să condamne (într-o recentă conferință) “teroarea minorității față de majoritate”, una care, potrivit domniei sale, ar fi “mai periculoasă decât discriminarea tradițională de tip european, a minorității de către majoritate”.³¹ La ce a dus, în cele din urmă, ultima formă de discriminare, se știe prea bine. Apocalipticul Manolescu prevede însă un Holocaust mai groaznic – cel al rasei albe, supusă, nu-i așa, “discriminării” produsă de “privilegiul acordat de culoarea pielii.”³² El arată, în această conferință, că în Statele Unite “încercarea de a face totul pentru a nu discrimina pe nimeni în numele categoriei, al sîngelui, al rasei, culturii, culorii pielii, orientării sexuale” a produs “cea mai ciudată discriminare”. Am avea de-a face cu un absurd în care “cel mai rău lucru care ți se poate întîmpla este să fii bărbat și nu femeie sau copil, alb, celebru și în viață.” De pe înalte posturi de superioritate europeană – fie ele și periferice – domnul Manolescu observă că termenul de “political correctness” nu ar avea “căutare în Europa.” Nu specifică în *care* Europă, dar toate drumurile sale europene par a duce la o adresă din cel de-al nouăsprezecelea arondisment al “marelui București”, unde totul se citește cu ochii chintesenței regretatului – și imaginarului – “mic Paris”. De acolo, se pare (de n-o fi din Carinthia haideriană), află domnul Manolescu că

“multiculturalismul este în fapt un ‘gauchism’”. Pînă și la foștii studenți ai domniei sale actualmente urmînd “o carieră universitară în America”, domnia sa observă “conotații ideologice de stînga” ce-i “aduc aminte de atmosfera intelectuală a Franței din anii ’50-’60”.³³ *Sancta simplicitas!* Domnul Manolescu, ale cărui “reperere franceze” nu îi sînt chiar proprii, nu are habar că “multiculturalismul” este combătut în America nu numai de pe pozițiile “dreptei” (ceea ce nu este surprinzător), ci *în special* de pe pozițiile *veritabilei stîngi* (nu cea pe care amicii domniei sale precum Tudoran o descoperă în jurul revistei *The New Republic!*). O stîngă care nu vede în el decît o abilitate manipulare a claselor dominante, menită să dezamorseze singurul mecanism “valabil” al revoluției – lupta de clasă. Poate foștii studenți ai domniei sale, de pe pozițiile academice pe care le dețin acolo, să-i procure niscaiva bibliografie. Dar cum să o facă, bieții de ei, dacă la New York “librăriile sînt mai rare și mai greu de găsit decît oriunde”, așa cum decreta după numai cîteva zile petrecute în metropolă? Și tot după acest scurt sejur, domnul Manolescu este dispus să decreteze fără nici un dubiu, că în marele oraș atît chinezul cât și negrul american (așa, la grămada generalizatoare) nu sînt “caracterizați de curățenie”.³⁴

E adevărat că domnul Manolescu nu a comparat (încă?) “corectitudinea politică” americană cu stalinismul, cum a făcut-o Cristian Tudor Popescu, care, cu mult înaintea domnului profesor, deplora faptul că în America “situația cea mai incomodă o are... o persoană care este alb, bărbat, creștin, heterosexual. La fiecare pas, el poate fi dat în judecată de copiii săi, de negri, de femei și cui îi mai trece prin cap.”³⁵ Societatea românească, potrivit celor afirmate de domnul Manolescu în aceeași conferință, ar fi deprinsă numai cu “mici (sic!) discriminări ‘tradi-

ționale' precum misoginismul sau antise-mitismul latent (sic!)”, dar, confruntată fiind la ora actuală cu “tot felul de ‘importuri’”, s-ar putea găsi curînd periclitată de moda americană. Acestea sînt pozițiile de pe care “reformatorul” Manolescu se crede capabil să avanseze integrarea României în structurile occidentale!

De altfel, Manolescu și Cristian Tudor Popescu au mai multe în comun decît atît. Amîndoi s-au numărat printre apărătorii lui Roger Garaudy. Curios, dar nu am văzut-o pe Monica Lovinescu protestînd – tocmai ea, care în articolul publicat în apărarea lui Eliade în martie 1992 în revista 22, argumenta în favoarea introducerii în legislația română a penalității negării Holocaustului! Da, dar atunci “negaționistii” se găseau numai în rîndurile “celor răi” – Corneliu Vadim Tudor și al său mentor Iosif Constantin Drăgan ocupînd rangul întîi. Alta e situația astăzi. Acum o găsim pe doamna Lovinescu argumentînd împotriva “negaționismului de stînga” cu o formulă împrumutată de la Revel. Ar fi vorba despre, repet, *inexistenta* negare a Gulagului de către ceea ce dînsa percepe ca fiind stînga în combinație cu “monopolizatorii [etnici ai] suferinței”. Atunci cînd ei nu sînt chiar identici.

Am cîteva noutăți pentru doamna Lovinescu. Stînga a fost din totdeauna “negaționistă”. Nu numai a Gulagului, ci chiar a Holocaustului. Așa cum pentru Ceaușescu, Holocaustul pe pămînt românesc se rezuma la atrocitățile comise de maghiari și (cîteodată) la mult-diminuatul în proporții pogrom de la Iași sau la cel legionar de la București, tot așa pentru polonezi la Auschwitz fuseseră exterminați în speță “cetățeni polonezi”. Iar pentru sovietici, după ce ignoraseră mult timp Babi Yar, în urma protestului lui Evgheni Evtușenko se decretase că acolo fuseseră exterminați “grajda-

nini” sovietici. Deci, nici o noutate în “negaționismul stîngii”. Al *veritabilei* stîngi. Și mai am o noutate pentru doamna Lovinescu. Potrivit lui Ghenadi Ziuganov, actualul lider al Partidului Comunist din Federația Rusă, atît numărul victimelor Holocaustului cît și al celor ale Gulagului ar fi “infinat mai mic” decît cel recent al rușilor căzuți pradă mizeriei și foametei induse de “globalizarea” propagată de agenții mondiali ai sionismului.³⁶ Concurența la cifre, aparent denunțată drept “sinistră” și totuși repetată la infinit după Stéphane Courtois, sună cumva cunoscută? Dar restul?

Și totuși, cine poate uita că Monica Lovinescu fusese cel mai aprig critic al “legionarismului mascat” din epoca Ceaușescu, că venise în apărarea unui Norman Manea și unui Z.Ornea, pentru a menționa numai două exemple din rîndul celor care aveau să-i devină adversari? Numai că atunci alta era “miza jocului”. Orice argument și oricine îl putea produce, erau bineveniți în lupta “pentru cauză”. Căderea comunismului a schimbat, totuși, realitățile. Miza astăzi nu este cîtuși de puțin trecutul, ci viitorul României. Dar viitorul, așa cum o arată de afîtea ori doamna Lovinescu, trebuie să se debaraseze de povara trecutului. Greșește. El trebuie să se debaraseze de *poverile* trecutului. De ambele.

Omenește, “obsesia” doamnei Lovinescu poate fi înțeleasă. Nimeni nu are dreptul să îi ceară nici să ierte, și nici să uite oribilul asasinat al mamei sale într-o pușcărie comunistă. Dar unei Monica Lovinescu i se poate pretinde asumarea unor responsabilități impersonale și colective, oricît de grele ar fi ele. O “directoare de conștiință” cu o îndelungată prezență în Occident ar avea atît datoria transpunerii, cît și avantajul experienței căreia i-a fost martoră pe alte meleaguri. Altfel, aș înclina să cred că a

“pierdut timpul” în Occident. Dar poate că Monica Lovinescu are dreptate când afirmă: “N-am de ce să mă întorc, din moment ce n-am plecat niciodată.”³⁷ Nu știu dacă este conștientă de implicațiile afirmației. Știu însă că nu regret că am cunoscut-o. Dar regret nespuse de mult că nu a rămas... Monica Lovinescu; sau mai bine zis, ceea ce părea să fie.

Epilog în loc de concluzie

Doamna Ileana Vrancea este păguboasă. Nu “păguboasă” în sensul celebrei balade a lui Miron Radu Paraschivescu, ci tocmai în sensul opus. În tinerețe, domnia sa optează pentru ideologia comunistă. O primă opțiune greșită. Se îndepărtează, în cele din urmă, de “sociologismul vulgar” al stalinismului dîmbovițean, dar, vai, nu și de “metodele” folosite de acesta pentru “combaterea adversarului”. Descoperă acum tradițiile “democratice” ale culturii și politicii românești interbelice, dar o face cu aceeași lipsă de discernământ critic cu care, cu numai câțiva ani în urmă, înfiera aceste tradiții. O nouă opțiune greșită. La o vîrstă relativ înaintată, emigrează, în sfîrșit, dar o face cînd e prea tîrziu pentru a-și asigura o reputație academică. A treia opțiune greșită, deoarece evenimentele din 1989 i-ar fi putut oferi o foarte bună nișă între nenumărații apologeți ai interbelicului românesc. Pe meleagurile unde se află, mulți evrei de origine română au devenit între timp “Sinai” și “Hermon” și “Merom” și “Tabor” – toate nume derivate din înălțimile din și în jurul Țării Sfinte. Heda Katz, însă, se numește *Vrancea*. Izolată și frustrată, domnia sa va opta să vadă cauzele neîmplinirii sale în “comploturi mondiale” – o paradigmă cu atît mai ridicolă cu cît reflectă aceeași psihopatologie care la București sau Iași este repetat defilată de un Ion Coja, un Mihai Ungheanu, un Gheorghe Buzatu. Ca să

nu mai vorbim de ridicolul substituirii unei drame (sau comedii) personale soartei (sau în fine, numai imaginii) unei țări întregi. Nu este însă singură în această curioasă repetare a sintagmei “dai în mine – dai în Partid!”. Alții, reacționînd similar, au propus – vadimtuorescian – în paginile *României literare* înființarea unei comisii care să cerceteze presupuse “activități anti-românești”. Sau poate, necunoscînd “propunerile” similare ale “tribunului”, s-au gîndit “numai” la reputatul “vînător” de pseudo-comuniști, senatorul Joseph McCarthy.

Noroc cu nepoții, care mai aduc o alinare. Și cu paratrăsnetele. Prilejul publicării “Tragicomediei în desfășurare” de către subsemnatul în 1998, îi oferă doamnei Vrancea ocazia de a “demonstra” a cui e vina. Vizați direct sau indirect, ba chiar unii dintre ei deloc vizați, cîțiva (nu chiar puțini) literați în sau din România îmbrățișează fără nici o ezitare argumente pe care numai ieri-alaltăieri le respingeau, uneori (mi se spune) argumentînd în particular sau scrisori cu “nădufurile” doamnei Vrancea contra autorului articolului. A patra opțiune greșită. Dar ea nu mai este *numai* a doamnei Vrancea. Peste “tragicomedie” a căzut cortina mai rapid decît o prevăzusem în 1998. “Rinocerii” s-au înmulțit și se înmulțesc pe zi ce trece. Dar acest lucru n-a transformat “tragicomedia” în dramă. Cel mult – dată fiind lipsa de originalitate atît față de precedentul istoric cît și față de fenomene paralele în alte țări ale fostului “bloc” – într-o enormă plictiseală. Una la care nu mai am nici cînd, și nici de ce să fiu părtaș. Deci – și totuși în spirit de comedie shakespeariană – “will [thou], for my kind offer, when I make curtsy, bid me farewell”? (Rosalinda, epilogul din *Cum vă place*)³⁸

Praga, 13 iulie 2000.

NOTE

¹ Vrancea, “Antecedentele articolului ‘Coerența unui fals în desfășurare’”, *România literară*, nr. 35, 1-7 septembrie 1999, și sub același titlu, 22, nr.31, 3-9 august 1999. Vezi și nota 5 din partea I (*Sfera Politicii*, nr. 84).

² Vezi *supra*, nota 18 din partea I (*Sfera Politicii*, nr. 84).

³ Lovinescu, “Deficitul de democrație”, *România literară*, nr.37, 15-21 septembrie 1999. Am reacționat (chiar în paginile *Românei literare*) la falsa atribuire a antisemitismului lui Horia Roman Patapievici, cu ale cărui păreri în alte probleme mă găsesc, e drept, la distanțe apreciabile. Vezi Shafir, “Scrisoare deschisă”, *România literară*, nr.33, 18-24 august 1999.

⁴ V. Popovici, “Monica Lovinescu despre sine” *ibid.*, nr. 8, 1-7 martie 2000.

⁵ Lovinescu, “Anul 2000”, *ibid.*, nr. 1, 12-18 ianuarie 2000.

⁶ Goma, *Scrăsurile 1972-1998* (București: Nemira), 1999, p. 622.

⁷ G. Dimisianu, “În plin absurd”, *România literară*, nr. 8, 1-7 martie 2000.

⁸ Sub pseudonimul “Cronicar”, în *ibid.*, 15-21 martie 2000.

⁹ Chiar în paginile *României literare* am arătat ulterior că este posibil ca în cazul lui Mihai Zamfir să fi comis o eroare și “l-am înlocuit” cu Constantin Țoiu, autor, printre altele, al aceluși memorabil “*Les Juifs bien et les juifs ordinaires*”, *ibid.*, nr. 20, 27 mai – 2 iunie 1998. Vezi Shafir, “Ultima epistolă despre Dorin Tudoran”, *ibid.*, nr. 44, 3-9 noiembrie 1999. Domnul Dimisianu “preferă” să “treacă cu vederea” această ulterioară rectificare. Cît despre domnul Țoiu, el se întrebă (“Note, contranote”, *ibid.*, nr. 20, 24-30 mai 2000) cum de cei ce-l acuză de antisemitism nu-și amintesc de memorabilul portret făcut unui evreu în *Galeria cu vișă sălbatică*. Își amintesc, cum să nu-și amintească? Dar își amintesc și de ulterioara *Căderea în lume*, în care Țoiu făcea paralelismul între legionari și comuniști în scopul legitimării primilor prin ultimii (vezi și S. Damian, *Replici din burta lupului*, *op. cit.*, pp. 270-286, 293-297). Și chiar de nu ar fi existat “Căderea lui Țoiu”, dacă portrete elogioase făcute unor evrei (sau evreice) constituie “certificatul de bună-purtare” la capitolul antisemitism, și, în general, xenofobie, atunci și constanta colaboratoare a *României mari*, Ileana Vulpescu, trebuie absolvită de orice suspiciune. Nu este ea autoarea *Artei conversației*?

¹⁰ Dimisianu, “În plin absurd”, *op.cit.* Sublinierea îmi aparține.

¹¹ Vezi Lovinescu, “Un manual de demistificare”, *România literară*, nr. 27, 1997, referitor la “Un minimum obligatoriu”. E chiar comic să o găsești pe Monica Lovinescu (totuși....!) însușindu-și “teză” doamnei Vrancea potrivit căreia “politica șovină a comuniștilor români provenea din experiența sovietică

[le lipsea experiența românească, s-ar spune!] și din diversionismul aplicat de bolșevici: numirea unor evrei sau unguri în posturile cele mai vizibile spre a putea face apoi din ei țapi ispășitori”. După câte știu (dar câte nu știu!) nici un editor în România nu a marșat la imboldul doamnei Lovinescu de a publica “grabnic” studiul doamnei Vrancea, pe care îl numește “un foarte necesar manual de demistificare”.

¹² Lovinescu, “Clandestinități”, *România literară*, nr. 41, 1998. Sublinierile mele.

¹³ Lovinescu, “La cei 60 de ani ai lui Nicolae Manolescu”, *ibid.*, nr. 47, 24-30 noiembrie 1999.

¹⁴ Vezi Paul Goma, *Jurnal de noapte-lungă* (București: Nemira), 1997, p. 110 și scrisoarea adresată lui Goma de către László în *Jurnalul unui jurnal*, *op. cit.*, p. 438.

¹⁵ Lovinescu, “Cîteva confuzii”, 22, nr. 10, 13-19 martie 1992.

¹⁶ Z. Ornea, *Anii treizeci: Extrema dreaptă românească* (București: Editura Fundației Culturale Române), 1995.

¹⁷ Lovinescu “Nu e momentul?”, *România literară*, nr. 9, 1998.

¹⁸ Alain Paruit, “Țapul ispășitor: scrisoare deschisă către Monica Lovinescu”, *Contemporanul – Ideea europeană*, nr. 23, 8 iunie 2000 și Lovinescu, “Marea paradă”, *România literară*, nr. 13, 5-11 aprilie 2000.

¹⁹ “În culise – și nu numai în culise – se aude vocea de alto a Monicăi Lovinescu care, după ce-a fost o disciplinată funcționară a Europei Libere, iat-o, hodoronc-tronc, îndemnîndu-i pe niște prăpădiți de intelectuali din cîmpia Dunării să lupte împotriva aceluia despre care Cioran spunea că se trag dintr-un alt soi de maimuță decît restul omenirii. Mai evoluată, mă grăbesc eu să adaug. Împotriva aceluia care atîtea secole de persecuție au învățat să fie solidari și uniți. Descendenții ciobanului mioritic împotriva poporului ales!”, scrie Țepeneag în “Anacronismul intelectualilor români”, *Contemporanul – Ideea europeană*, nr. 1, 6 ianuarie 2000. Între timp, cum s-a văzut, Monica Lovinescu a ieșit, în sfîrșit din “culise”. Cît despre solidaritatea indusă de “secole de persecuție”, teamă mi-e că și ea este o legendă cu nu puține rădăcini antisemite, pe care Țepeneag și-o însușește cam pripit și desigur involuntar. Legendă care trebuie pusă pe același calapod cu alte “antisemitisme filosemite” de genul “evreii sînt [mai] deștepți”. Tot Țepeneag notează în “Ne legăm la ochi să nu ne doară”, *ibid.*, nr. 6, 10 februarie 2000: “La Liiceanu nu e vorba de ‘substanțialism’ ci pur și simplu de echivalarea jurnalistică și fără multă reflecție a Holocaustului cu Gulagul, operație pe care înaintea lui au făcut-o și alții, printre care Monica Lovinescu. Liiceanu, șef ideologic? Să fim serioși! Încă un efort și o să-l credem și filozof... Îmi pare rău, dar nu izbutesc să-l văd în postura de șef. Oportunist și poltron, e mai degrabă băiat de mingi.”

²⁰ François Furet, Ernst Nolte, *Fascisme et communisme*, (Paris: Plon) 1998, p.40.

²¹ *ibid.*, pp. 41-43.

²² *ibid.*, pp. 69-70.

²³ *ibid.*, pp. 109-110.

²⁴ Goma, *Jurnalul unui jurnal*, *op. cit.*, p. 443.

²⁵ Lovinescu, *La apa Vavilonului*, *op. cit.*, pp. 228-229.

²⁶ *ibid.*, p. 203.

²⁷ Scrisoare adresată lui Goma în *Jurnalul unui jurnal*, *op. cit.*, p.436.

²⁸ *ibid.*, p. 437. Sublinierea îi aparține lui V. Horia.

²⁹ "Cealaltă academie", *Contemporanul – Ideea europeană*, 18 mai 2000. Editorialul "Fascism și comunism" în *România literară*, nr. 15, 19-25 aprilie 2000.

³⁰ Manolescu, "Despre multiculturalism", *România literară*, nr. 31, 4-10 august 1999 și Lovinescu, "Deficitul de democrație", *op. cit.*

³¹ Radio București, 20 iunie 2000.

³² Manolescu, "Despre multiculturalism", *op. cit.* Sublinierea autorului.

³³ Vezi relatarea "Multiculturalismul" despre conferința domnului Manolescu în *Curentul*, 30 iunie 2000.

³⁴ Manolescu, "New York", *România literară*, nr. 17, 3-9 mai 2000.

³⁵ Cristian Tudor Popescu, "Americii i s-a urît cu binele", *Adevărul*, 11 mai 1998.

³⁶ Vezi *OMRI Daily Digest*, 11 iunie 1996 și S.E.Hanson, C.Williams, "National Socialism, Left Patriotism or Superimperialism?: The 'Radical Right' in Russia" în S.Ramet (ed.), *op. cit.*, pp. 268-269.

³⁷ Interviu în *Observator cultural*, nr. 2, 7-13 martie 2000.

³⁸ Într-o traducere mai liberă, dar bazată pe traducerea lui Virgil Teodorescu (William Shakespeare, "Cum vă place", în *Opere complete*, vol.5, Editura Univers, 1986, p.198): "acceptați, așadar, bunele mele gânduri, răspunzându-mi la închinăciune cu un 'Adio'."

CINE NE CITEȘTE:

Pentru a înțelege realitatea social-politică din România, așa cum este judecată de analiști, este obligatoriu să citești și Sfera Politicii. Pot fi sau nu de acord cu opiniile expuse aici, dar calitatea analizelor te îndeamnă la un dialog serios cu autorii.

Daniel Dăianu

Fost ministru de finanțe al României

MICHAEL SHAFIR – Ph.D., analist regional principal al postului de radio Europa Liberă la Praga. Este autorul volumului *Romania: Politics Economics and Society. Political Stagnation an Simulated Change*, apărut la Londra, Editura Frances Pinter, în 1995. A publicat aproximativ 200 de articole despre comunism și postcomunism în România și alte state, în reviste de specialitate și în volume colective, editate în 9 țări.

Teme antisemite în discursul public (VIII)

GEORGE VOICU

TELEOLOGIA DISCURSULUI ANTISEMIT

(1) “Antisemitism fără antisemiți”¹ sau dublu discurs

Ciudățenia acestui discurs antisemit este aceea că emițătorii săi nu se consideră cîtuși de puțin... antisemiți. În consecință, ei protestează violent atunci cînd sînt catalogați ca antisemiți. Trucul acesta este vechi, îl găsim și la mulți antisemiți din perioada interbelică, dar în post-comunism el a devenit cu adevărat imperativ. Motivele unei asemenea abjurări nu sînt greu de detectat. În postumitatea Holocaustului, a se recunoaște cineva ca antisemit comportă riscuri sensibile. Antisemitismul este interzis prin legea fundamentală și, totodată, incriminat de *Codul penal*. Este poate una din rațiunile pentru care în România post-comunistă nimeni nu se declară antisemit, deși, după cum am văzut, ideile antisemite nu lipsesc.

Este aceasta, s-ar părea, o tipică “fugă de situație”, cum spun psihanaliștii. Începe atunci, ne-am putea întreba, vreun mecanism de auto-respingere în această reacție? Nicidecum. Dimpotrivă, ea devine un alt prilej de hetero-respingere, altfel spus o nouă ocazie de antisemitism, confuz, chinuit, dar adesea paroxistic. “Întoarcerea refulatului” se petrece adesea cu o viteză uluitoare și poate avea efecte devastatoare. “Logica” acestei reveniri rapide a ceea ce tocmai părușe a fi fost refulat

rezidă așadar în consecvență...

Antisemitismul strident al unor publicații ar fi, potrivit autorilor lui, un fel de produs involuntar sau de efect pervers, imputabil exclusiv receptorului, care ar răstălmăci în acest fel un discurs public inocent. Ba chiar, se susține adesea, antisemitismul trebuie atribuit celor care văd antisemitism acolo unde acesta nu trebuie văzut. În consecință, antisemiți sînt considerați – de către discursul antisemit – Moses Rosen sau Elie Wiesel, cel din urmă fiind taxat și “*celebru apologet al holocaustului*”². Și ca lucrurile să fie pe deplin clare, discursul antisemit susține că pur și simplu “*antisemiții sînt evreii înșiși*” sau că “*antisemitismul este produs de evrei așa cum bila este secretată de ficat*”³.

Cît îi privește pe autorii acestui discurs, ei nu numai că nu se recunosc antisemiți, dar neagă orice antisemitism care s-ar atribui românilor. Bizareria este însă că, uneori, mesajul manifest de negare a antisemitismului nu exclude un mesaj latent de admitere a sa. Se poate găsi o asemenea situație în unele texte ale lui C. V. Tudor. Iată un exemplu, ales practic la întîmplare:

“*Aici nu este vorba de antisemitism sau de xenofobie, pe care și noi le condamnăm, ci de apucăturile unora de a învinovăți cu orice preț poporul nostru, care este cel mai vechi și cel mai nobil popor din Europa – singurul popor născut creștin. Noi prețuim sincer*

poporul evreu, așa cum prețuim orice popor al Domnului, și nu merităm atîta ingratitude.”⁴

Se înțelege de la sine cum poate prețui C. V. Tudor celelalte popoare în condițiile în care al său este “*cel mai nobil din Europa*”. În sintagma utilizată de retorul naționalist sînt vii toți germenii discriminării. Ideea “*nobleții*” poporului român ca urmare a genezei sale “*creștine*” ia alteori forme foarte apăsate:

“în România nu a fost, nu este și nu va fi niciodată antisemitism, fiindcă românii sînt un popor nobil și creștin”⁵,

decretează C.V. Tudor într-un alt discurs.

Dincolo însă de acest aspect, interesant este că mulți antisemiți simt nevoia să-și afișeze prețuirea pentru poporul evreu. Nu numai liderul PRM procedează astfel, ci și alți naționaliști radicali. Spre exemplu, într-un articol cu vizibile tente antisemite, Gheorghe Dumitrașcu, istoric și senator PDSR, scrie despre “*suferințele pe care poporul român le-a avut de suportat din partea unor evrei, mai ales în ultima sută de ani*”, pentru ca peste cîteva rînduri să afirme: “*toată viața am fost un prețuitor și un prieten al evreilor și nici azi nu sînt altfel*”⁶.

Situații de acest gen se pot întîlni la tot pasul în presa care cultivă discursul naționalist radical. Într-un articol extrem de xenofob, care îndeamnă pur și simplu la violență rasială și etnică, apărut într-un alt periodic, se spune totuși: “*Repetăm, noi nu sîntem nici rasiști, nici fasciști*”⁷. Autorul crede probabil că, făcînd această precizare, va putea dejuca acuzația pe care singur a creat-o.

Alteori, contradicția logică se vede mai bine din ansamblul materialelor unei publicații.

“Pentru cine are urechi să audă: noi, românii, nu am fost niciodată legionari, comuniști, naziști, fasciști ori altceva, ci am fost întotdeauna o Națiune care a

luptat pentru independența națională”⁸, se susține într-un alt text din *România Mare*. În ciuda acestei inocențe declamate, în același număr de publicație, este găzduit un articol care afirmă nu numai contrariul, dar care vede chiar în liderul PRM un legionar, îndemnîndu-i pe toți legionarii să-l sprijine; și cum semnatarul se declară el însuși legionar, s-ar deduce că el știe ce spune: C. Vadim Tudor – scrie acesta, și *România Mare* e de acord, din moment ce-l publică –

“este SINGURUL al cărui program, ca să nu zic doctrină, se acoperă cu gîndirea și simțirea legionară. Vadim e naționalist, ca și voi, Vadim e creștin, ca și voi, Vadim își iubește Țara și strămoșii, ca și voi. Vadim are aceiași dușmani, ca și voi, adică: bandiții, canaliile, vînduții, nero-mânii și toată scursoarea levantină care se lăfăie din nou pe pămîntul Țării [majusculele aut. – n.m.]”⁹.

Publicațiile antisemite, pentru a convinge că nu sînt antisemite, nu se mărginesc numai la a clama “*nu sîntem antisemite*”. Faptul acesta se poate dovedi și prin alte mijloace. Inexistența antisemitismului într-un periodic ca *România Mare* (și, implicit, în cadrul PRM) este “*probată*” prin publicarea frecventă a unor scrisori laudative (îndeosebi pentru liderul PRM) venite din ...Israel și semnate, evident, de “*evrei cinstiți*”¹⁰, cu nume evreiești cît mai neaoșe. Expeditorul din Tel Aviv al unei asemenea scrisori susține: “*e o neghiobie să se afirme că dl TUDOR ar fi antisemit, el e doar român patriot [majusculele aut. – n.m.]”¹¹. Cititorul urmează să deducă: dacă un evreu susține că liderul PRM nu este antisemit, neîndoielnic că așa este.*

Cu alte ocazii, se încearcă legitimarea vederilor antisemite cu ajutorul prestigiului autorilor lor. Dacă printre antisemiți s-au numărat figuri ca Eminescu sau Nae Ionescu, B. Pascal sau B. Franklin, N. Iorga sau Carol

al II-lea, înseamnă – fie și indirect – că antisemitismul e ceva... nobil. În consecință, ideile lor antisemite trebuie popularizate. *România Mare* o face frecvent¹².

Ba chiar, în „bună” logică de acest tip, antisemitismul necesită un anumit... rafinament cultural. Indivizii de rînd, neșcoliți, neinstruiți, nici nu pot fi antisemiți. O expresie a acestei idei se poate găsi la C. T. Popescu. Referindu-se la acuzația de antisemitism pe care Liga Antidefăimare din SUA i-a adus-o lui Dumitru Dragomir, directorul și patronul săptămînalului *Atac la persoană*, redactorul-șef de la *Adevărul* scrie:

*“Antisemitismul de bâlci din aceste foi în goană după tiraj, înecat într-un puhoi de insulte și calomnii de uz general, aproape că e desprins de noțiunea de evreu. Trogloditii de la Atac la..., în cap cu starostele, până la anti nici nu știu ce-i aia semit. Există însă persoane care țin cu tot dinadinsul, împotriva evidenței, să demonstreze că există antisemitism în România.”*¹³

Așadar, aceeași idee: în România nu există antisemitism (de data aceasta pentru că există prea multă... ignoranță). Acuzații de acest fel sînt însă aduse de unii „evrei”, interesați, s-ar zice, să existe și la noi asemenea sofisticărie. E cazul, de pildă, al – cum „politicos” se exprimă Cristian Tudor Popescu – „dl. evreu Radu Ioanid”¹⁴.

În alte periodice, “argumentul evreiesc” ia forme bibliografice:

*“În situația în care pentru dvs. – i se răspunde unui om politic «îndărătnic» – rămîne valabilă acuzația de antisemitism, vă recomandăm să cunoașteți părerile Rabinului Șef Șafran și ale lui N. Steinhardt despre Mișcarea Legionară. Naționalismul legionar nu este șovin.”*¹⁵

În același scop, probabil, sînt publicate în *România Mare* textele unor pre-

dicatori creștini americani (Martin Mallette, James St. John), texte menite să arate deschiderea occidentală a acestui săptămînal și a mișcării politice pe care o servește.

Alte texte antisemite își neagă antisemitismul apelînd la sofisme filologice menite să demonstreze că antisemitismul este o... imposibilitate logică și existențială. Răzvan Codrescu (cel ce mai semnează și cu pseudonimele Adolf Vasilescu și Adolf Crivăț-Vasile) întreprinde un asemenea demers pretențios, dar care alunecă adesea în “subtilități” bizantine. Pornind, așa cum îi șade bine unui erudit, de la biblicul Sem, R. Codrescu “constată”:

*“Există puține cuvinte atît de lipsite de teme. Căci «a fi antisemit» vrea să zică, literal, «a fi împotriva a tot ce este semit» [...] Iar dacă arabii sînt semiți și Israelul îi urăște de moarte, atunci nu cumva Israelul este ... antisemit?”*¹⁶

Potrivit acestui raționament, ceva ce nu poate fi numit nu are cum să existe. Sau, eventual, există în chip paradoxal, impunîndu-se binecunoscuta “concluzie că semiții sînt cei mai strașnici antisemiți [subl. aut. – n.m.]”¹⁷. În *România Mare* acest lucru se știa demult, după cum am văzut, fără a fi necesară atîta risipă de “erudiție”. Așadar, tot “iudaismul tradițional”, “sionismul”, “mesianismul rasist” al evreilor sînt de vină. Iată de ce

*“mai mult decît victimele «sălbăticiiei» altora, evreii sînt adeseori victimele propriei lor lipse de tact și de scrupule față de lumea neevree”*¹⁸.

Cu toate acestea, Răzvan Codrescu nu pare că e dispus să nege antisemitismul pînă la capăt. În persistența istorică a antisemitismului, el vede un argument legitimator:

*“De ce toată lumea, dincolo de determinațiile geografice, etnice sau religioase, a avut în permanență ceva tocmai cu evreii [subl. aut. – n.m.]?”*¹⁹

Întrebarea este retorică, pentru că nici măcar nu încearcă să răspundă. Cititorul urmează să decidă singur dacă e vorba de predestinare, de vreo pedeapsă divină sau de cine știe ce caracter malefic pe care evreii îl dezvoltă în relațiile lor cu neevreii. Important este însă că întrebarea pleacă de la premisa că antisemitismul a fost / este o realitate. Cum se raportează acest „spiritualist” la această realitate de netăgăduit?

*“Cert este că atitudinile «antisemite» nu pot fi reduse la o singură rațiune sau la o singură formă de manifestare și, în consecință, nu pot fi judecate toate cu aceeași măsură. Există multe nuanțe între tipul inferior (ura viscerală și agresivă) și tipul superior (vigilența discretă și refuzul tacit de «a face jocul» unei anumite propagande.”*²⁰

Se înțelege că, în cazul lui Răzvan Codrescu, avem de-a face cu “*atitudini antisemite*” de “*tip superior*”.

Mai este însă un „argument”, încă mai „subtil”, cu ajutorul căruia antisemitismul poate fi negat. Anume, n-ar fi vorba de antisemitism de vreme ce astăzi nu mai există evrei. Sînt unii care se dau „evrei”, dar în fapt nu sînt evrei, sînt... khazari. O „raționalizare” a acestui argument se întîlnește la C. V. Tudor:

“Eu, unul, n-am fost, nu sînt și nu voi putea fi niciodată antisemit. Ar însemna să neg sau să ard Biblia. Dar Poporul Cărții e una – iar hoardele de aventurieri și escroci internaționali care îți scot astăzi ochii în numele Regilor David și Solomon sînt alta. Nu cred că a mai rămas mare lucru din Poporul Bibliei, din acei păstori admirabili, care i-au dat adăpost, în iesle, Născătoarei Mîntuitorului. Am tot mai mult convingerea că evreii care au mișunat pe Planetă, de 1000 de ani încoace, sînt khazarii –

*populație turcică, trecută la religia mozaică. Altfel nu se poate explica varietatea extraordinară a tipologiilor evreiești existente în lume, printre care și foarte ciudații dolicocefali roșcați și cu pistrui, așa cum e însuși Sörös [sic!], rasă care, în mod sigur, nu se regăsește în Nordul Africii sau în Spania sefarzilor (unde predomină tipul brahicefal brunet), ci provine din marea masă turcomană.”*²¹

Ideile și limbajul sînt simptomatice: C.V. Tudor concepe pe evrei biologic, ca pe o „rasă”, nu cultural, ca pe o etnie sau națiune. Dacă ar afla că sînt și evrei negri, nu numai khazari, ar fi pesemne definitiv convins că astăzi nu mai există urmă de evreu... Evreii de azi ar fi deci un fel de surogat al celor vechi; în consecință, nu pot avea parte decât de dispreț. Concluzia este la îndemînă: dacă „evreii” de azi nu sînt evreii biblici, ci o populație turcică, adică inferioară, resentimentul la adresa acesteia n-ar fi cîtuși de puțin antisemit, pentru că ea nu e... semită.

(2) Proiectul politic antidemocratic

Proiectul politic antidemocratic este concluzia discursului public din România actuală care cultivă teme antisemite. Sînt destule argumente care ne fac să credem că acest proiect este, la rigoare, scopul ultim al acestui discurs. Deși, deseori, proiectul este doar schițat, sugerat, nedezvoltat, întreaga greutate a celorlalte mesaje antisemite apasă pe ideea nedemocratică. Iată de ce se poate considera că antisemitismul acestor discursuri nu este un scop în sine, ci doar o treaptă spre altceva: spre o ordine politică în care valorile democrației vor putea fi anulate.

Dealtfel, dintotdeauna antisemitismul s-a cuplat, în cultura politică românească, cu proiectul antidemocratic. Gînditorii politici

români antisemiți de dinainte de război au fost de fiecare dată potrivnici democrației. Reactualizarea lor, a ideilor lor antidemocratice este – pentru canalele prin care se propagă asemenea discursuri – o urgență. Discursul cu teme antisemite este de fapt un discurs antidemocratic.

Demonizarea democrației de către intelectuali (Nae Ionescu, Mircea Eliade, Nichifor Crainic, Traian Brăileanu, Traian Herseni, Emil Cioran ș.a.) și oameni politici (Corneliu Zelea Codreanu, I. Moța, A.C. Cuza ș.a.) de extrema dreaptă din perioada interbelică este reluată nu numai în idee, ci și în expresia ei originală, în presă și în cărți, ca “pildă de învățătură”. O frază ca aceasta:

*“Cert este că «democrația» în înfățișarea ei de astăzi (parlamentarism întemeiat pe vot universal și partide politice) constituie cea mai mare primejdie pentru statul nostru”*²²,

aparținând lui Traian Brăileanu, membru marcant al Mișcării Legionare, este retipărită de publicațiile care cultivă stereotipuri evreofobe sub motivul, desigur, al actualității ei. Asemenea idei nu sînt reluate pentru “pitorescul” lor, ci pentru că sînt considerate și astăzi “legitime” “sănătoase”, “necesare”.

Valeriu Neșțian, încercînd să apere modelul politic legionar, procedează nu numai la comparații legitimizeazăre ci și la invocarea unui nume a cărui autoritate este considerată de bună seamă inatacabilă:

“Regimurile autoritare din Spania lui Franco ori din Portugalia lui Salazar (cf. Mircea Eliade, Salazar și revoluția din Portugalia, Ed. Gorjan, Tg. Jiu, 1942) se disting nu numai prin susceptibilitatea lor la democrația «clasică», ci și datorită faptului că respectul autorității, al ierarhiei, al datoriilor/drepturilor, nu le-au transformat în forme de guvernămînt tiranice, dictatoriale. [...] Asemănător

*stau lucrurile cu legionarismul.”*²³

Uneori acest discurs admite că totalitarismul hitlerist sau cel comunist au fost rele, dar este convins că cel legionar e (va fi) bun; totalitarismul este astfel inevitabil, pentru motivul – susținut de Nichifor Crainic – că “viziunea creștină a lumii e totalitară”²⁴.

Sînt și demersuri mai sofisticate împotriva valorilor democrației, idei care iau o formă teoretică, cum sînt cele ale lui Răzvan Codrescu. Pledînd pentru “naționalismul creștin”, care este “naționalismul adevărat” sau “naționalismul etern”, considerînd “naționalismul ateu” o contradicție în termeni, fiind împotriva “omului autonom”, împotriva toleranței (pedepsei capitale i se află temei creștin), acest discurs este în esența lui – chiar dacă nu și recunoscut ca atare – antidemocratic, fundamental potrivit drepturilor omului.

*“În concluzie, naționalismele uzurpate astăzi de o anume stîngă extremistă devin niște accese de mentalitate gregară și de populism demagogic, fără vreo legătură nici cu tradiția, nici cu Dumnezeu. Adevăratul naționalism, cel puțin în țările de tradiție europeană, nu se poate altoi decît pe trunchiul drept al creștinismului. [...] Universalul este rînduit să se întrupeze în formele particulare ale naționalului, iar naționalul este chemat să se dez-mărginească (iar nu să se anuleze!) în ecumenicitatea harică a Iubirii.”*²⁵

Cum? Ne spune mai departe același autor: grație unei “elite mesianice”²⁶. Și dacă vom căuta să vedem cine poate forma o asemenea “elită mesianică”, vom afla că în ea figurează nume precum Corneliu Zelea Codreanu, Ion Moța sau Vasile Marin, care au fost “pildă de eroism jertfelnic”²⁷.

Democrației îi este imputată, de către același R. Codrescu, intrînd astfel într-o lungă serie de critici, grava “lipsă de autoritate”²⁸.

Autorul *Exercițiilor de «reacționarism»* susține chiar că epoca noastră ar sta „sub predominanța patologiei democratice [subl. aut. – n.m.]”²⁹, patologie înțeleasă deci ca deficit grav de autoritate. „Toleranța” devine astfel condamabilă. Ideea „democrației moi” își are „prestigioși” susținători în istoria noastră cultural-politică.

Cu un asemenea trecut aureolat, ideile antidemocratice și-au făcut apariția, mai mult sau mai puțin deschis, încă din primele momente post-comuniste. Radu Ciontea, deputat și lider al PUNR în acea etapă, pleda – în timpul dezbaterilor pe marginea proiectului de constituție – pentru un guvernământ accentuat autoritar, care să pună între paranteze instituția parlamentară și în care președintele să aibă prerogative extinse spre a putea conduce statul cu ceea ce numea chiar el „o mână de fier”³⁰. „Mîna de fier” este o sintagmă des folosită de discursul naționalist radical, xenofob și antisemit. Iată un exemplu luat dintr-un articol chiar astfel intitulat („O mână de fier!”):

„Iar dacă instituțiile democratice nu sînt în stare [să stopeze infracțiunile comise de „alogeni”, mai ales de „mafia țigănească” – n.m.], atunci ne trebuie o mână de fier capabilă să facă ordine în țară”³¹.

Guvernarea antonesciană devine astfel un model pentru România post-comunistă:

„singura soluție pentru depășirea crizei și salvagardarea națiunii este instituirea unui guvern de tranziție predominant militar”³²,

pledează cei de la *România Mare* încă de la începutul tranziției. Dar nu numai Antonescu este de urmat, potrivit acestui discurs, ci și alți „conducători”, de genul Vlad Țepeș sau Nicolae Ceaușescu. Autoritarismul acesta simptomatic este, fără îndoială, prima capcană care i se întinde democrației. Unul din partizanii lui, Marian Munteanu, afirmă:

„Dacă necesitățile istorice cer înlocuirea democrației cu autoritarismul militar, nimeni nu trebuie să considere aceasta extremism”³³.

Dar nu numai deficitul de autoritate inspiră pe criticii democrației. Punctele lor de vedere sînt adesea „principiale”: democrația nu rezistă la examenul minții. Votul universal e o invenție nefericită, susține Ioan Buduca: oamenii ar fi vădit inegali, în consecință nu există temei pentru egalizarea voturilor...

Instituțiile democrației au parte de o judecată aspră, menită să le desfășureze. Așa gîndește, de exemplu, un neo-legionar precum Șerban Suru:

„Și eu am o părere proastă despre Parlament. Despre Parlament, nu despre parlamentari, țineți minte ce vă spun. Despre Parlament în sine, ca instituție. Pentru că în ziua de azi Parlamentul este cea instituție care aprobă niște legi, uneori în necunoștință de cauză.”³⁴

Instituțiile democratice sînt criticabile în numele profesionalismului, deci. Alteori, ele sînt criticabile pentru că îngrădesc... libertatea individuală. O asemenea opinie are George Pișcoci-Dănescu. Care mai e de părere că tot democrația e de vină și pentru existența trecută a comunismului:

„Ea, democrația occidentală, a fost financiarul comunismului. Între altele, Franța, America, lumea occidentală, FMI i-au împrumutat lui Ceaușescu miliarde de dolari fără de care acesta n-ar fi reușit niciodată să nenorocească România.”³⁵

Cîteodată se aduce argumentul „suprem”: *„Isus Christos n-a vorbit niciodată de democrație.”³⁶* Nu poate fi legitim ceva ce nu se găsește în discursul divin, pare să gîndească preotul ortodox care a scris cuvintele citate.

Dacă toate acestea par a fi mai mult

niște opinii politice, care pot foarte bine să rămână fără finalitate, în schimb sînt identificabile practici grăitoare pentru proiectul politic al celor care cultivă teme antisemite. De exemplu, componența masiv militară (foști ofițeri superiori, chiar generali de armată și securitate) a structurii de vîrf a PRM este o realitate care sare în ochi și care mărturisește singură asupra intențiilor și mijloacelor politice ale acestei formațiuni. Bunăoară, 8 din cei 21 de membri ai comitetului de conducere aveau în 1995 un trecut de acest gen, situația aceasta fiind, cum remarcă M. Șafir, doar “vîrfurile icebergului”³⁷. La alegerile generale din 1996, PRM a folosit de altfel un slogan simptomatic, prin care cerea “doi ani de regim autoritar”.

Și ca lucrurile să devină și mai limpezi, este semnificativ faptul că publicații precum *România Mare* sau *Europa* iau deschis apărarea tuturor regimurilor nedemocratice sau antidemocratice din lume (Irak³⁸, Libia, Coreea de Nord, China, Serbia – Kosovo etc.), dar și a unor mișcări politice afine: *Pamiat-ul* din Rusia, “*Frontul Național*” din Franța, “*neofasciștii italieni și spanioli*”, “*Republikaner-ii germani*” ș.a. Se înțelege că asemenea poziționări atrag după sine puternice idei anti-occidentale, anti-americe, anti-israeliene, anti-catolice ș.a.m.d. Și dacă se adaugă și amănuntul că aceleași publicații apără deseori național-comunismul lui N. Ceaușescu, avem poate o etiologie mai exactă a maladiei pe care o reprezintă discursul naționalist radical, xenofob și antisemit din România post-comunistă. Nu întîmplător, desigur, mulți din retorii gălăgioși ai acestui discurs au fost colaboratori ai Securității (Marian Munteanu, Dan Zamfirescu) sau chiar ofițeri în cadrul ei (Ilie Neacșu, Pavel Coruț, Ilie Merce).

În contextul oferit de asemenea idei politice, poate să apară astfel și cea mai cum-

plită dintre ele: cea a “*soluției finale*”.

“*Pare de necrezut, dar singura măsură de prevenire este eliminarea minorităților periculoase. Cum? Prin orice mijloace, începînd cu asimilarea culturală – deci pierderea identității spirituale – și mergînd pînă la anihilarea fizică. [...] Cu durere în suflet spun că, poate, ar trebui să ne obișnuim cu soluția finală.*”³⁹

Îndemnuri mobilizatoare asemănătoare se pot întîlni și în alte părți. Radu Theodoru, de pildă, își prezintă una din cărțile sale antisemite ca fiind

“*un disperat semnal de alarmă menit să trezească opinia publică din apatie politică, morală și socială în care a aruncat-o deliberat războiul psihologic și economic dus de evreime împotriva noastră*”.

Drept pentru care conchide: “*Măcar în ceasul al unsprezecelea: TREZIȚI-VĂ ROMÂNII* [majusculele aut. – n.m.]!”⁴⁰.

NOTE

¹ Expresia aparține lui Andrei Cornea. A se vedea în acest sens articolul său intitulat “Cele două paradoxuri ale antisemitismului de azi din România” (publicat mai întîi în 22, nr. 14, 15 aprilie 1993 și reluat în volumul *Mașina de fabricat fantasme*, București, Ed. Clavis, 1995, pp.105-111).

² *România Mare*, nr. 164, 27 august 1993.

³ Mireille Astrid Popa, *art. cit.*

⁴ Corneliu Vadim Tudor, *Interpelări parlamentare*, în *România Mare*, nr. 147, 30 aprilie 1993.

⁵ C. V. Tudor, E. Barbu, M. Mușat, “Scrisoarea deschisă adresată președintelui Ion Iliescu”.

⁶ Gheorghe Dumitrașcu, “Un rabin antisemit – Moses de România”, în *România Mare*, nr. 151, 28 mai 1993.

⁷ Mihai Ghica, “Țigani, cu botul pe label!”, în *Noua Dreaptă*, nr. 10, iunie 1994.

⁸ Theodore Burlacu-Bogza, “Procesul Monarhiei Hohenzollern”, în *România Mare*, nr. 395, 6 februarie 1998.

⁹ Alexandru Frîncu, “Domnului Corneliu Vadim Tudor, președintele PRM”, în *România Mare*, nr. 395, 6 februarie 1998.

¹⁰ Cîteva exemple, luate la întîmplare, toate scrisorile fiind adresate lui Corneliu Vadim Tudor: David Braunstein, “Mesaj de suflet de la un bătrîn din Israel”

(*România Mare*,

nr. 231, 9 decembrie 1994); Maier Sinderman, "Un evreu cu frica lui Dumnezeu" (*România Mare*, nr. 380, 24 octombrie 1997); Albert Foch, "Profund îngrijorați de soarta Țării" (*România Mare*, nr. 376, 26 septembrie 1997); etc.

¹¹ Mihail Fieraru, "Mossadul cere proprietăți din România?", în *România Mare*, 13 octombrie 1995.

¹² Două exemple luate la întâmplare: "Regele Carol al II-lea despre asasinatele săvârșite de evrei împotriva Armatei Române în Basarabia și Bucovina, în vara anului 1940", *România Mare*, nr. 483, 15 octombrie 1999; Vlad Hoge, "Benjamin Franklin despre evrei", *România Mare*, nr. 475, 20 august 1999.

¹³ Cristian Tudor Popescu, "Antisemitul!", *Adevărul*, 20 noiembrie 1999.

¹⁴ Cristian Tudor Popescu, "Pitecantropul carpatin", *Adevărul literar și artistic*, nr. 447, 8 decembrie 1998.

¹⁵ Zaharia Marineasa, "Scrisoare deschisă adresată domnului Adrian Severin", în *Gazeta de Vest*, nr. 33 (97), mai 1994.

¹⁶ Răzvan Codrescu, *op. cit.*, p. 140.

¹⁷ Idem.

¹⁸ Ibid., p. 138.

¹⁹ Ibid., p. 136.

²⁰ Ibid., pp.169-170.

²¹ Corneliu Vadim Tudor, "O prostituată bolnavă – sociologia lui Sörös", *România Mare*, nr. 477, 3 septembrie 1999.

²² A se vedea *Mișcarea*, nr. 5, mai 1993.

²³ Prof. Valeriu Neșțian, "Contrașicri?", *Gazeta de Vest*, nr. 33 (97), mai 1994.

²⁴ Nichifor Crainic, *Nostalgia paradisului* (Iași, Ed. Moldova, 1994), p. 8.

²⁵ Răzvan Codrescu, *op. cit.*, pp. 108-109.

²⁶ Ibid., p. 115.

²⁷ Ibid., p. 122.

²⁸ Răzvan Codrescu, *Exerciții de "reacționarism"* (Cluj, Editura Dacia, 1999), p. 9.

²⁹ Ibid.

³⁰ Interviu cu Radu Ciontea, în *Baricada*, 8 ianuarie 1991.

³¹ Angela Vleju, "O mână de fier!", *Noua Dreaptă*, nr. 10, iunie 1994.

³² *România Mare*, nr. 63, 13 septembrie 1991; ideea este însă mai veche (în nr. 28, 14 decembrie 1990).

³³ *Jurnal de București*, nr. 16, 29 mai – 4 iunie 1993.

³⁴ "Zbor deasupra unui șef de cuib", interviu cu Șerban Suru, șeful Legiunii Arhanghelului Mihail, consemnat de Cristian Ghinea, *Dilema*, nr. 322, 9-15 aprilie 1999.

³⁵ George Pișcoci-Dănescu, "Zidul Berlinului n-a căzut unde trebuia", în *Adevărul literar și artistic*, 8 septembrie 1998.

³⁶ Preot Roman Forray, "Cruciada minerilor", *România Mare*, nr. 448, 12 februarie 1999.

³⁷ Michael Shafir, "Marshal Antonescu's Postcommunist Rehabilitation: Cui Bono?", în *op. cit.*, p. 392.

³⁸ Ilie Neacșu, "București – Bagdad și retur", în *Europa*, nr. 119-120/ 1993. În aceste "note de călătorie" în care superlativale la adresa Bagdadului nu mai conțin, își fac apariția fraze precum: "Pentru tot ceea ce se petrece în lume doar americanii și evreii sînt vinovați."

³⁹ Dragoș Dumitriu, *Nimicirea minorităților periculoase sau pierderea statului*.

⁴⁰ R. Theodoru, *op. cit.*, p. 11.

CINE NE CITEȘTE:

"Sfera Politicii" este o publicație care, pentru mine, reprezintă mereu un moment deosebit, atât prin calitatea materialelor (stil, analiză), cât și prin ideile pe care le promovează.

Radu Vasile

Fost Prim Ministru al României

GEORGE VOICU – Doctor în Filosofie, conferențiar universitar și Decan al Facultății de Științe Politice și Administrative a Universității București. Este autorul volumului *Pluripartidismul. O teorie a democrației și Zeii cei răi*.

Remember *

Prelungire dureroasă a altor cărți dedicate de același autor situației juridice și nu numai a evreilor din România, cartea de față, un excelent studiu semnat Carol Iancu, profesor și director al Departamentului de Istorie Contemporană al Universității Paul Valery, Montpellier, reprezintă nu doar rezultatul final al unui reflex natural – istoricul este membru al comunității pe care o descrie – ci și o necesară recuperare a unei teme, a unei părți a ‘memoriei’ trecutului recent.

Afirmația de mai sus are în vedere în primul rând faptul că majoritatea istoricilor din România se feresc în continuare să abordeze situația evreilor, în general pe cea a minorităților, din cadrul României Mari – ne putem referi din nou la lucrarea apărută în 1999, semnată Ioan Scurtu și Gheorghe Buzatu, o veritabilă saga etno-națională dedicată perioadei interbelice ca ultimă ređută a orgoliului național și care dedică doar opt pagini din aproape șapte sute acestei mult prea delicate, nevralgice chiar, probleme.

Perfect încadrabilă seriei de lucrări dedicate evreilor din * Carol Iancu, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare. 1919-1938*, Editura Hasefer, București, 2000, traducere de Țicu Goldstein, 367 p

România sau unor subiecte adiacente de către istorici precum Victor Neumann, Zirgu Ornea, Leon Volovici și Irina Livezeanu, cartea profesorului Iancu poate fi evaluată la adevărata ei valoare prin raportarea la și lecturarea în paralel a acestor lucrări deja clasice. Un prim indiciu ar fi faptul că ceea ce apropie studiul de față de celelalte este, dincolo de subiectul ales, maniera de abordare a acestuia. Departe de a se constitui într-un proces, cartea pare a fi mai curând o dezvăluire, oferind cititorului o serie de răspunsuri diplomatice, prudent articulate, la nesfârșitele întrebări pe care le provoacă orice (re)deschidere după 1989 a ‘Dosarului României Mari’.

Deși dedicată cititorului din Occident, cartea profesorului Iancu se adresează în egală măsură ‘profesioniștilor’ cât și marelui public de la noi. Asta fie și dacă avem în vedere numai tonul încrâncenat al dezbaterilor politice și academice referitoare la situația minorităților din România și/sau controversele privind situația evreilor în perioada ultimului război mondial. O încrâncenare care, așa cum spunea Sorin Antohi, creează impresia că elitele românești par a lua permanent în discuție ordinea de zi a lui 1848, într-un moment în care

occidentul pare a ieși deja din discuția despre post-modernitate. Am putea adăuga aici miza politică a momentului. Victoria recentă în alegeri a extremistului Vadim Tudor și a partidului său, faptul că România Mare reprezintă încă ‘fantasma hegemonică’ chiar și pentru segmente importante ale elitelor românești occidentalizate ne indică faptul că, pe lângă efortul depus în direcția decomunizării, societatea românească de astăzi ar putea fi nevoită să acorde o atenție cel puțin egală unei defascizări reale (Vladimir Tismăneanu). Or, tipul de gândire extremisto-exterminționist cu care unii dintre noi încă cochetează atunci când banalizează RĂUL își găsește rădăcinile în orbirea generalizată a anilor 1930 de care vorbea recent Sorin Alexandrescu, în rinocerizarea surprinsă în epocă de Eugen Ionescu sau Mihail Sebastian.

Revenind la subiectul cărții de față, la situația juridică a evreilor între 1919 și 1938, – perioadă începută sub semnul schimbării, al victoriei asupra prejudecăților ancestrale și terminată pentru evrei în tragedia Șoah-ului – ceea ce frapează în urma citirii în palimpsest, dincolo de aspectele tehnice, este acuratețea cu care autorul surprinde creșterea după principiul bulgărelui de zăpadă, sesizată de Armin Heinen în cazul Gărzii de Fier, a marginalizării deliberate a evreilor în societatea românească.

Entitate străină, dispre-

tuiți și stigmatizați, temuți pentru inteligența, puterea financiară și cosmopolitismul lor, puși în antiteză cu ‘plina de virtuți talpă a țării’, neintegrabili, iredențiști și neloiali României – am adăuga rolul, atribuit, de agenții ai bolșevismului –, evreii apar multora dintre români, ca de altfel celor mai mulți dintre central europeni, drept corp străin și totodată ‘coloană a cincea’ a marilor puterii. Cu riscul de a exagera, am putea spune că în cazul României, forțată a semna statutul minorităților la Conferința de pace, sprijinul acordat de ‘Marea Soră’, Franța, evreilor, este perceput drept un nemeritat abandon și trădare, iar emanciparea acestora, alături poate de neplata unor datorii de război, de limitarea extinderii granițelor etc., creează un efect psihologic asemănător ‘victoriei mutilate’ în Italia sau al și mai celebrului ‘stab in the back’ german.

Odată ratat acest prim pas restul vine aproape de la sine. Problema evreiască și antisemitismul vor juca permanent, chiar dacă în registre diferite, rolul de ‘liant pentru toate alianțele naționaliste’, reprezentând totodată unul din handicapurile de bază ale democrației românești interbelice. Liberalii, un partid în fond prin excelență național, nu ezită să întrețină scânteia primordială pentru a se putea folosi astfel se și deturna tensiuni și așteptările populației și a-și impune, printre altele, viziunea și voința politică, cea a controlului centrului asupra noului

stat, încă fragil datorită naturii sale regionale și multinaționale.

Opoziția politicianilor din Vechiul Regat față de emanciparea evreilor va reprezenta în anii 1920 unul din flagelurile extinse asupra provinciilor recent alipite, inclusiv asupra toleranței Bucovine, punând astfel sub semnul întrebării întreg procesul de construcție a națiunii. Permanentă întrebare: cine are și cine nu drept de cetate? structurată în baza criteriului etno-lingvistic și uneori a ‘naționalismului de clopotniță’, continua revizuire a statutului de cetățean pentru evrei, însoțită de stereotipicele *România Românilor*, *Naționalizarea orașelor* etc. vor reprezenta o permanentă tentație demagogică pe care nu o va refuza ulterior aproape nici unul dintre partidele clasice românești.

‘Oul din care avea să se nască șarpele Gărzii de Fier’ și politica antisemită a guvernului Antonescu îl reprezintă ideile liberalilor, preluate și trecute în noi registre de guvernul Tătărescu și apoi de guvernul Goga-Cuza. Distanța de la *numerus clausus* și *numerus valachicus* la *numerus nullus* de mai târziu nu reprezintă decât transformarea prejudecăților în politică oficială de stat, o transformare determinată nu doar de presiunile externe sau diversele calcule politice de moment.

Pe acest fundal tragic nu doar pentru victime ci și pentru călăi și chiar pentru cei indiferenți la suferința primilor, autorul propune urmărirea evoluției situației

minorității evreiești din România, a mutațiilor care au afectat această puternică comunitate ce a jucat un rol determinant în modernizarea țării și ale cărei merite nu au fost aproape niciodată recunoscute.

Ce atrage cu deosebire atenția, dincolo de efortul masiv depus în arhive – dovadă intertextul masiv, perfect inserat –, de cartarea perfectă a surselor primare și secundare, de datele statistice, hărțile, tabele etc. ca aparat tehnic, este demontarea clasicelor imagini despre evrei. Ne vom opri aici asupra unui singur aspect, extrem de stenic, asupra unei imagini extrem de șterse în celelalte lucrări dedicate aceluiași subiect.

Activă politic, beneficiind de puternice personalități precum Theodor Fischer și Wilhelm Fiedlerman, de existența a numeroase organizații politice și culturale, capabilă să exercite prin solidaritate și ‘greve economice’ presiuni ce duc uneori la paralizarea guvernelor ostile cauzei lor, evreii nu apar la Carol Iancu drept o comunitate marcată exclusiv de teamă și, și mai rău, de pasivitate.

Celor ce nu vor da importanța cuvenită acestui studiu, un excelent instrument de lucru, și mesajului său, ce continuă să rămână indiferenți și insensibili în fața problemei tratate de cartea lui Carol Iancu nu ne rămâne decât să le sugerăm, încă odată, lectura *Jurnalului* lui Mihail Sebastian.

Mihai CHIOVEANU

Cazul Răceanu *

Marti, 31 ianuarie 1989, diplomatul român Mircea Răceanu era arestat la București sub acuzația de a se fi pus „în slujba serviciului de spionaj al unei puteri străine”. Deși comunicatul Procuraturii Generale a României, publicat abia la 14 martie 1989, nu menționa care anume era acea „putere străină” în slujba căreia se pusese Răceanu, observatorii avizați ai vieții politice din România comunistă știau că era vorba de Statele Unite ale Americii. Mircea Răceanu a fost condamnat la moarte pe 21 iulie 1989, prin sentința Tribunalului Militar Teritorial București dar, în septembrie 1989, pedeapsa capitală i-a fost comutată la 20 de ani de închisoare. În urma căderii regimului comunist din România, Răceanu a fost eliberat din închisoare pe 23 decembrie 1989, spre deosebire de restul deținuților politici, care fuseseră eliberați deja pe 22 decembrie. Însă „cazul Răceanu” nu se încheie odată cu colapsul comunismului românesc, în decembrie 1989. Atitudinea, cel puțin ambiguă, dacă nu ostilă, a autorităților din România post-decembristă față de Răceanu l-a făcut pe acesta să ia decizia de

* Mircea Răceanu, *Infern '89. Povestea unui condamnat la moarte*, (București: Editura Silex, 2000).

a părăsi definitiv România în 1990 și de a se stabili în Statele Unite. De altfel, în perioada post-decembristă au abundat zvonurile și informațiile contradictorii referitoare la Mircea Răceanu, acesta fiind caracterizat în fel și chip, de la „patriot român” și „luptător anticomunist”, pînă la „spion american” și „trădător de țară”. Există deci numeroase motive pentru care „cazul Răceanu” rămîne un caz extrem de interesant, ce poate aduce elemente noi în analizarea relațiilor româno-americane din perioada comunismului fîrziu, precum și în încercarea de a explica prăbușirea comunismului românesc și natura puterii nou instalate în decembrie 1989 (sau, ceea ce am putea numi acum primul „regim Iliescu”).

Cîteva informații legate de cazul Răceanu au fost publicate deja în volumul semnat de Roger Kirk (fost ambasador al S.U.A. în România în perioada noiembrie 1985-iulie 1989) și Mircea Răceanu, *România împotriva Statelor Unite. Diplomația absurdului 1985-1989*, apărut în 1995 la aceeași editură Silex. Volumul de față este însă important din mai multe puncte de vedere. În primul rînd, reprezintă o mărturie directă cu privire la modul în care funcționa sistemul represiv din România lui Ceaușescu

în anul crucial 1989, văzut prin ochii unui condamnat la moarte. În acest sens, volumul oferă numeroase amănunte legate de condițiile de detenție din faimoasa clădire a Securității, situată în Calea Rahovei la nr. 37-39, de modul de desfășurare a anchetei, de pregătirea procesului, de modul de desfășurare a acestuia, de reacțiile familiei, prietenilor și colegilor lui Răceanu din Ministerul Afacerilor Externe al României, de maniera în care a fost pronunțată sentința de condamnare la moarte de către completul de judecată prezidat de colonelul de justiție Gică Ion Popa (același personaj care, în decembrie 1989, avea să prezideze completul de judecată care i-a condamnat la moarte pe soții Ceaușescu), precum și de reacțiile administrației de la Washington și ale președintelui american George Bush. În al doilea rînd, volumul este o sursă de informații cu privire la relațiile româno-americane, în special pentru perioada Ceaușescu, care completează analizele și informațiile publicate deja în volumul, amintit mai sus, pe care Răceanu l-a scris împreună cu fostul ambasador al S.U.A. la București, Roger Kirk. În plus, Răceanu oferă cîteva amănunte interesante privind condițiile în care funcționari români, mai mult sau mai puțin importanți (Ion Iacobescu, Nicolae Horodincă, Constantin Răuță, Dumitru Sîrbu), au cerut azil politic în Statele Unite. În același capitol,

Răceanu include și câteva considerații asupra cazului Pacepa, concentrându-se în special asupra împrejurărilor în care, în anul 1978, generalul Ion Mihai Pacepa, fostul șef adjunct al Direcției de Informații Externe, a hotărât să rămână în Occident. De asemenea, volumul aduce elemente noi cu privire la scrisoarea de protest, cunoscută sub numele de „Scrisoarea celor șase” și transmisă de postul de radio Europa Liberă la 13 martie 1989, în care șase foști înalți demnitari comuniști, Gheorghe Apostol, Alexandru Bîrlădeanu, Silviu Brucan, Corneliu Mănescu, Grigore Răceanu (tatăl adoptiv al lui Mircea Răceanu) și Constantin Pîrvulescu, protestau împotriva regimului Ceaușescu. În sfârșit, Răceanu oferă date noi despre puterea „emanată” în decembrie 1989 și despre o parte dintre personajele care aveau să apară în prim-planul vieții politice românești în decembrie 1989 (Silviu Brucan, Petre Roman, Teodor Meleșcanu, Gică Ion Popa, Gheorghe Tinca etc.).

Cu privire la decizia sa de a colabora cu Statele Unite împotriva regimului Ceaușescu, Răceanu afirmă: „În ceea ce mă privește, am considerat activitatea pe care am desfășurat-o împotriva regimului totalitar din România drept o datorie de conștiință; evenimentele, așa cum am arătat mai sus, au confirmat moralitatea faptelor mele. În calitate de diplomat, am luptat cu arme

specifice avute la îndemână pentru subminarea sistemului comunist și a dictaturii impuse de Ceaușescu împotriva propriului său popor și a drepturilor fundamentale ale acestuia. Am fost, la data arestării, singurul diplomat român în funcție care, ca rezultat al acestei activități, a fost condamnat la moarte” (p. 16). Desigur, volumul de față ar fi fost cu mult mai interesant dacă ar fi oferit ceva mai multe amănunte privind colaborarea lui Răceanu

cu partea americană; am fi avut astfel la îndemână mai multe informații despre „armele specifice” cu care autorul a luptat împotriva regimului Ceaușescu. Cu toate acestea, *Infern '89* este o carte care merită din plin să fie citită și care, prin conținut și prin reacțiile pe care le va stârni, va face, sperăm, ceva mai multă lumină în acest caz.

Dragoș PETRESCU

*
* *

Scrieri politice fundamentale *

Inițiativa apariției unui dicționar de scrieri politice în spațiul cultural românesc este nu numai inedită, ci și lăudabilă. Având în vedere faptul că ne aflăm în fața unui eveniment editorial cu totul deosebit, acesta nu putea fi nicidecum trecut cu vederea. Dată fiind însă noutatea acestui demers editorial, încercarea de a face o recenzie a *Dicționarului de scrieri politice fundamentale* este ea însăși o provocare.

Importanța apariției acestei lucrări colective este * *Dicționar de scrieri politice fundamentale*, coord. Laurențiu Ștefan-Scalat (București: Humanitas, 2000), pp.400.

una dublă. Pe de o parte, lucrarea este deschizătoare de drumuri, fiind prima de acest gen care apare ca “produs al reflecției critice autohtone” (p. 9), iar pe de altă parte, contribuția sa în domeniul filozofiei și științei politice este una aparte. Astfel, *Dicționarul* vine să suplinească o parte din lipsurile sesizabile încă în acest domeniu, aflat la începuturile sale în spațiul românesc și să ofere, pentru prima dată, o imagine de ansamblu asupra scrierilor politice considerate fundamentale.

Meritul pentru alcătuirea și publicarea acestei lucrări originale revine unui colectiv de 24 de autori (nume

celebre sau în curs de afirmare), coordonatorul întregului proiect fiind Laurențiu Ștefan-Scalat. Așa cum era firesc, *Dicționarul de scrieri politice fundamentale* se adresează în primul rând celor interesați de sfera științelor politice, celor avizați în acest domeniu, dar și celor poate mai puțin familiarizați cu el sau care doresc pur și simplu să-și lărgescă sfera de cunoștințe. De asemenea, așa cum considera însuși coordonatorul acestui proiect, un astfel de dicționar ar putea fi un instrument util chiar pentru oamenii politici, editorialiști și jurnaliști, “într-un moment în care realitatea și practica politică nu pot fi înțelese deplin fără un acces la lumea valorilor vehiculate în spațiul politicului.” (p. 11).

Lucrarea cuprinde o serie de 45 de prezentări făcute unor opere celebre din filosofia (și știința) politică, al căror caracter “fundamental” este absolut incontestabil. Astfel, *Republica* lui Platon, *Principiile* lui Machiavelli, *Cugetările* lui Pascal, *A supraviețuirea și a pedepsi* a lui Michel Foucault, *Leviathan-ul* lui Thomas Hobbes, *Despre libertate* a lui John Stuart Mill, *Contractul social* al lui Jean-Jacques Rousseau, *Scrierile politice* ale lui Immanuel Kant, *Noua clasă. O analiză a sistemului comunist* a lui

Milovan Djilas sau *Despre democrație în America* a lui Alexis de Tocqueville sunt numai câteva scrieri de referință cuprinse în acest dicționar. În ceea ce privește axa temporală pe care o acoperă creațiile analizate în *Dicționarul de scrieri politice fundamentale*, aceasta este extrem de extinsă, începând din antichitate (respectiv de la Confucius și Platon), parcurgând Evul Mediu (Marsiglio de Padova sau Thomas More), secolele XVIII – XIX (Edmund Burke sau G. W. F. Hegel) și până foarte aproape de zilele noastre (Joseph Raz sau Ronald Dworkin). De altfel, există chiar o listă cronologică a lucrărilor discutate, care poate fi utilă cititorului pentru a le plasa într-un anumit context istoric.

În ceea ce privește, însă, în mod concret, aria tematică a operelor cuprinse în acest inedit dicționar, ea este la fel de extinsă, așa cum se poate observa și din cele doar câteva titluri menționate anterior. Astfel, nu lipsesc problema condiției umane, a contractului social sau a libertății, cum de altfel nu lipsesc nici abordările cu privire la putere, democrație, totalitarism, capitalism sau partide politice. Aici putem adăuga și concepțiile legate de dreptul natural, legi, stat și anarhie sau cele utopice. Chiar dacă, în principiu, aceste

subiecte pot fi discutate și separat, ele sunt totuși legate într-o interconexiune strânsă, completându-se reciproc. De altfel, autorii individuali ai căror opere fac obiectul *Dicționarului de științe politice fundamentale* abordează frecvent aceste probleme împreună. Astfel, subiecte precum democrația și totalitarismul, statul, legile și anarhia, capitalismul și libertatea (economică și politică) sunt corelate, fie prin însuși caracterul lor antagonic și prin faptul că se exclud reciproc, fie prin faptul că se condiționează reciproc. Or, meritul acestui dicționar este și acela de a fi pus laolaltă toate aceste subiecte și de a putea oferi o perspectivă de ansamblu asupra lor. Cititorul are astfel posibilitatea de a stabili corelațiile care există între conceptele vehiculate de diverși autori, de a pune în legătură operele acestora și de a vedea, totodată, diferențele dintre ele sau măsura în care anumite idei sunt reluate și redefinite. “*Dicționarul de științe politice fundamentale* a fost gândit ca un instrument sintetic de acces rapid nu numai la o scriere, ci la un set de scrieri care, într-un fel sau altul, trebuie discutate împreună.” (p. 11).

La rândul lor, articolele care alcătuiesc dicționarul au, în general, o structură co-

mună, ceea ce îi conferă, în ansamblul său, imaginea unei lucrări coerente și omogene, în spatele numărului mare de autori ce au contribuit la conceperea ei și a tematicii destul de largi abordate. Concret, într-o primă etapă, sunt înfățișate elemente din biografia fiecărui autor, sunt prezentate circumstanțele istorice în care acesta și-a elaborat scrierile sau problematica generală în care se încadrează opera discutată. A doua etapă cuprinde expunerea conținutului, a principalelor teze sau concepte din opera respectivă, iar în final este evidențiat impactul pe care l-a avut aceasta și ecoul ei asupra posterității. Fiecare analiză este completată cu un aparat critic ce conține note, referințe (ediții princeps, traduceri, exegeză) și menționarea altor opere aparținându-i aceluiași autor. În acest fel cititorul este stimulat, pe de o parte, să citească opera originală a autorului, iar pe de altă parte, să își aprofundeze cunoștințele în domeniu. Se pare că autorii *Dicționarului de scrieri politice fundamentale* au găsit o formulă potrivită pentru ca acesta să aibă o structură unitară și să fie deopotrivă accesibil și util.

Oricât de bine scris și oricât de sistematic alcătuit, acest dicționar nu poate (și nici nu și-a propus) să acopere

singur toate lucrările importante care s-au scris în câteva secole de gândire politică. Tocmai de aceea demersul început de colectivul de autori ar trebui, fără îndoială, continuat. Chiar dacă *Dicționarul de scrieri politice fundamentale* este deocamdată prima lucrare de acest fel apărută la noi, este deosebit de important ca ea să nu fie și ultima, ci din contră, să reprezinte doar începutul fericit al unei tradiții editoriale. Apariția acestui dicționar ar fi util să fie completată, în continuare, și de traducerea și publicarea altor opere importante din domeniul filosofiei și științei politice care, la ora actuală, încă nu sunt accesibile publicului sau la care accesul este limitat din diverse motive. Dincolo de toate acestea, însă, publicarea *Dicționarului de scrieri politice fundamentale* rămâne un câștig cert pentru științele politice în spațiul românesc.

Iulia HUIU

Erată

Dintr-o regretabilă eroare de tehnoredactare, în numărul 86 al revistei noastre, la pagina 13, în loc de CV-ul domnului Cristian Pîrvulescu a apărut cel al domnului Radu Carp. Cerem pe această cale scuze domnului Cristian Pîrvulescu și cititorilor revistei.

Redacția

În Atenția Cititorului

Redacția revistei *Sfera Politicii* anunță pe cei interesați să-și completeze colecția personală/a instituției sau pe cei interesați de numere tematice mai vechi că pot achiziționa aceste reviste de la sediul Fundației “Societatea Civilă” din Str. Piața Amzei nr. 13, etaj I, sector 1, București. Pentru informații suplimentare sunați la (401) 312 84 96.

Lista numerelor disponibile, titlul și prețul acestora:

32 Antisemitismul 5.000 lei	59 Capitalismul Nostru 5.000 lei
33 Mituri și ritualuri 5.000 lei	60 Anul 1848 5.000 lei
34 1995 5.000 lei	61 Holocaust vs. Gulag 5.000 lei
35 1956 5.000 lei	62 Cărți și Autori 5.000 lei
36 Democrația locală 5.000 lei	63 Zona Gri 5.000 lei
37 Ceremonii politice 5.000 lei	64 Mass-media azi 5.000 lei
38 Populism 5.000 lei	65 Doi ani de guvernare 5.000 lei
39 Istoriografie Românească 5.000 lei	66 Bilanț '98 5.000 lei
40 NATO 5.000 lei	67 Mineriade 10.000 lei
41 Știința politică în România 5.000 lei	68 Summit NATO 1999 10.000 lei
42 Utopie, Urbanism, Politică 5.000 lei	69 Ecumenism și Politică 10.000 lei
43 Opțiuni politice românești 5.000 lei	70 KOSOVO 10.000 lei
44 Constituția 5.000 lei	71-72 Feminism 10.000 lei
45 Politică și Educație 5.000 lei	73-74 Balcani: Prezent 10.000 lei
46 Despre schimbare 5.000 lei	75 Reforma Instituțională 10.000 lei
47 Gender 5.000 lei	76 Zece ani de la Căderea Zidului Berlinului 10.000 lei
48 Noua Putere în România 5.000 lei	77 Helsinki 10.000 lei
49 Instituțiile Noii Puteri 5.000 lei	78 Bilanț 1999 10.000 lei
50 După Madrid 5.000 lei	79 Început de campanie 10.000 lei
51 Contractul cu România 5.000 lei	80 Bruxelles – Negocieri 10.000 lei
52 Serviciile Secrete 5.000 lei	81 Republică și Monarhie 10.000 lei
53 Islamul și Politică 5.000 lei	82 Extremismul Politic 10.000 lei
54 Revoluția Bolșevică 5.000 lei	83 Alegeri locale 10.000 lei
55 Un an de Guvernare 5.000 lei	84 Banii și politica 10.000 lei
56 Bilanț 5.000 lei	85 Orașe distruse 10.000 lei
57 Criza Politică 5.000 lei	86 Președinția 10.000 lei
58 In Căutarea Identității 5.000 lei	

Anunț

Institutul pentru Cercetări Politice și Economice scoate la concurs un post de **Coordonator Programe**. Pot candida absolvenții ai Facultăților de Sociologie și Științe politice cu domiciliul stabil în București, vârsta maximă 35 de ani. Operarea pe calculator, cunoașterea la perfecție a limbii engleze (un atestat internațional ar fi de preferat în acest sens) și o experiență în domeniul ONG-urilor, constând în redactarea și administrarea de proiecte cât și în activități de tip *fund-raising*, reprezintă principalele criterii de selecție.

Cei interesați ne pot contacta la sediul *IPER* din Piața Amzei, nr. 13, etaj I, sector 1, București sau la telefon/fax: (40-1)312 84 96, e-mail: sfera@totalnet.ro

MIHAI CHIOVEANU
Director Programe *IPER*

Cititorului Fidel

Începând cu data de 15 februarie 2001 revista *Sfera Politicii* și *Antena 1* lansează concursul lunar *Cititorul Fidel* dotat cu premii constând în 3 ceasuri elvețiene de lux marca **Candino**, în valoare de aproximativ 200 \$ fiecare, oferite de firma **Helvetansa**.

Cei interesați vor găsi în paginile revistei *Sfera Politicii* un talon de participare ce trebuie completat cu răspunsul corect la întrebare. Talonul completat cu datele personale ale participantului va fi trimis pe adresa **Antena 1 - Intact Advertising**, B-dul Ficusului 44 A, sector 1, București, cu specificarea *Pentru emisiunea Orient Express*.

Extragerea și anunțarea celor trei câștigători ai fiecărei luni vor avea loc în cadrul fiecărei a patra ediții a emisiunii *Orient Express*.

Talon Concurs

Întrebare:

Care a fost tema numărului 86 al revistei *Sfera Politicii*?

Răspuns:.....

.....

Nume, prenume

.....

BI seria.....număr.....

Adresa:

strada.....

nr.....bl.....sc.....et.....apt.....

judet/sector.....

localitatea.....cod.....

telefon.....

Decupați

TALON DE ABONAMENT LA REVISTA "SFERA POLITICII"

(vă rugăm completați cu majuscule)

DA, doresc un abonament la revista "SFERA POLITICII", începând cu numărul, pe perioada de:

3 luni (30.000 lei), 6 luni (60.000 lei), un an (120.000 lei)

Am achitat contravaloarea abonamentului, în sumă delei, cu mandat poștal nr. sau ordin de plată nr., în contul Fundației *Societatea Civilă*, nr. 251100922013126 (lei) sau 251100222013126 (valută) deschis la BRD - SMB.

DA, doresc factură fiscală pentru abonamentul achitat.

Nume, Prenume....., Vârsta.....

Compania....., Cod fiscal.....

Profesia, Funcția

Adresa la care doriți să primiți abonamentul:

Strada....., Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....

Localitatea, Cod poștal....., Județ/Sector.....

Telefon, Fax, E-mail

Vă rugăm completați în întregime acest talon și, împreună cu copia chitanței, sau a ordinului de plată al abonamentului, expediați-l în același plic, pe adresa : Fundația Societatea Civilă - Sfera Politicii, Piața Amzei, nr.13, et. 1, sect. 1, București, cu mențiunea "Talon abonament", sau prin fax la +40-1-312.84.96. Abonamentele se pot contracta și la sediul fundației, la adresa mai sus menționată. Relații suplimentare la tel. 659.57.90. Creșterile ulterioare ale prețului de vânzare al revistei nu vor afecta valoarea abonamentului contractat.

În prețul abonamentului sunt incluse taxele poștale.

